AYLIK KÜLTÜR SANAT DERGİSİ • YIL :8 MAYIS'98 • 350.000. TL. (KDV DAHİL)

ISSN 1300-4158

İNSANCIL

Yeni Bir Çağın Öncesinde: Felsefe ve Kültür Bilinci

Eğitimde Ezbercilik ve Yaratıcılık Üstüne

Hayatta En Hakiki Mürşit Pozitivizm Değildir

Aydınlık Geleceğin Kavgacısı: Brecht

İkinci Yeniden Toplumcu Şiire

Bir Toplumcu Gerçekçi: A.Kadir

Hakan Şensoy ile Söyleşi

SAYI 91

İÇİNDEKİLER

MUSTAFA GÜNAY Yeni Bir Çağın Öncesinde: Felsefe ve Kültür Bilinci ____ **1**

8 ____ Eğitimde Ezbercilik ve Yaratıcılık Üzerine **Ö.NACİ SOYKAN**

BÜLENT TOPBAŞ Hayatta En Hakiki Mürşit Pozitivizm Değildir ____ **13**

19 ____ Tahta Kapıya (Şiir) **ÖZTÜRK TATAR**

ADNAN ÖZYALÇINER Aydınlık Geleceğin Kavgacısı: Brecht ____ **20**

22 ____ İkinci Yeniden Toplumcu Şiire (III) **KEMAL ÖZER**

AFŞAR TİMUÇİN Bir Toplumcu Gerçekçi: A.Kadir ____ **24**

27 ____ Seçilen Şarkı (Şiir) **CAFER YILDIRIM**

BERRİN TAŞ İnsanileşme Sürecinde Kadın-Erkek Sorunu (III) ____ **28**

33 ____ İslam Dünyasında Şiir Geleneği IV **GÜLNİHAL KÜKEN**

SERVER ACİM Küçük Bir Deneme ____ **35**

36 ____ Doğaya Gitmek **ATİLLA ERDEMLİ**

RUŞEN HAKKI Günler, Kitaplar, Dergiler ____ **41**

43 ____ Gece (Şiir) **GİZEM BAKİOĞLU**

GÜNGÖR GENÇAY Şiiri Çoğaltan Aşk ____ **44**

46 ____ Üniversite Öyküleri **EREN OMAY**

BÜLENT HABORA Bir Ressam Çöplükte Öldü ____ **51**

53 ____ Öpüşmek (Şiir) **NURETTİN SÖNMEZ**

LÜTFİYE AYDIN Altın Tozları Saati (Öykü) ____ **54**

58 ____ Not Defterim (Şiir) **MEHLİKA BAŞER**

CENGİZ GÜNDOĞDU Yıldız Güncesi ____ **59**

İnsancıl'a gönderilen ürünler geri verilmez. Yazıların A4 kağıdın tek yüzüne çift aralıkla yazılması reca olunur.

Sahibi
BERRİN TAŞ
Genel Yayın Yönetmeni
CENGİZ GÜNDOĞDU
Yazışleri Sorumlu
Yönetmeni
YILMAZ ELMAS

Kurum Yazmanı
ŞADİYE GÜLE
Ofset Hazırlık -Düzelti
DENİZ SARAÇ

ISSN 1300-4158

Kapak Tasarımı
YUSUF ASLAN
Kapak Fotoğrafı
***İlkyaza Günaydın*/ Muhamet Güzel**
Baskı
Ilıcak Matbaası Tel: (0212) 880 40 75
Dağıtım **Bir-Yay**

Adres : Mollafenari Sok. Nadir Han. No 40-42 Kat 5 Cağaloğlu/İSTANBUL Tel:(0212) 513 93 99 Fax: (0212) 511 79 94

İlan Koşulları:
Arka Kapak (Renkli) 50 milyon TL. Arka kapak (iç) 40 milyon TL. İç sayfalar 30 milyon TL. Kutu ilan (5x5) cm. 10 milyon TL.

Abone olmak için:
Yurtiçi 3.500.000 TL. Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6002323-6- T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 1137 38678
Yurtdışı:(150 D M.) T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy-İstanbul 11 37 30 100 317 9305-(84 Dolar) Yaşarbank Bayrampaşa-İstanbul 6101756-6 veya 666 043 no.lu posta çeki hesabına para yatırmanız, durumu İnsancıl'a bildirmeniz yeterlidir

Yeni Bir Çağın Öncesinde: Felsefe ve Kültür Bilinci

Mustafa GÜNAY

Kültür Kavramına İlişkin Bazı Saptamalar

"Kültür" kavramını kesin, değişmez bir şekilde tanımlama imkanı yoktur. Çünkü kültür dediğimizde, sürekli değişen, başka şekillere giren, insanın yapıp ettiği, biçimlendirdiği bir gerçekliği tasarlıyoruz. O halde "kültür" kavramını, insanların teorik ve pratik tüm edim ve eylemlerini, tarih içinde toplumların, ulusların felsefe, dil, din, ahlak, bilim, sanat, teknik, teknoloji vb. olarak gerçekleştirdikleri tüm düşünsel ve pratik birikim ve yaratımları olarak anlayabiliriz.

Kültürü tanımlama konusunda farklılıklar olduğu gibi, kültür ve uygarlık kavramlarının da hangi anlama geldiği ve aralarında bir ayrım bulunup bulunmadığı da tartışılan bir konudur. Kültür ve uygarlık kavramları arasında ayrım yapılması, özellikle Anglo-Sakson felsefe geleneği için söz konusudur. Bu ayrıma göre, bilim, teknik ve ekonomi bağımsız değişkenlerdir. Bunlar, toplumların duyuş, düşünüş ve inanç formlarından bağımsız olarak uygarlığı oluştururlar. Kültür ise bu uygarlık tabanında "farklı olarak gelişen" duyuş, düşünüş, değer ve inanç formları anlamına gelir. Özellikle Alman felsefe geleneğinde ise bu ayırıma, kötü ve uygunsuz bir ayırım olarak bakılır. Bu nedenle uygarlık öğeleri olarak ayırd edilen bilim, teknik ve ekonominin bağımsız değişkenler olmadığı, dil, din, sanat ve felsefe öğeleriyle içten ve karşılıklı bir etkileşim içinde bağımlı değişkenler olarak görülmeleri gerektiği vurgulanır. Bu açıdan yalnızca kültür kavramını kullanmak yeterlidir.

İnsanların ortaya koyduğu bir dünyaya ilişkin olarak kullanılan kültür kavramı, insanın düşünme ve eylemesine ilişkin olarak nasıl bir anlam taşır? Biz kültür kavramını, hem bir imkan kavramı, hem de bir gerçeklik kavramı olarak kullanırız. Başka bir deyişle, kültür kavramı, bir gizilgüç kavramı olarak insanın *yapabilirliğinin* kavramı olduğu kadar, bir edim kavramı olarak onun şimdiye kadar *yaptıklarının* da kavramıdır. Kültür kavramının bu iki yönünün sürekli olarak göz önünde tutulması gerekir. Çünkü kültürün alabileceği yönü, önceden kestiremeyiz ve geleceği, kültürün geçmişine bakarak asla belirleyemeyiz.

Kültür, insanın düzenleştirici, biçim verici etkinliklerinin alanı olduğu kadar, düzen karşıtı ve yeni düzen arayıcı etkinliklerinin de alanıdır ve bu nedenle onda (kültürde) her zaman kaotik bir yan bulunur. Bu bakımdan kültürün yalnızca akılsal/mantıksal bir kuruluş ve yapıya sahip olduğu da söylenemez. Kültürde insanın irrasyonel doğasının, duygularının, tutkularının, sevgilerinin ve batıl inançlarının da büyük belirleyiciliği vardır. Dolayısıyla kendi yaratımız olan kültürde, kendimizdeki iki yönün, rasyonalite ile irrasyonalitenin birlikte somutlaştıkları örneklere sıkça rastlarız. Örneğin aynı kültür içinde felsefe ve bilim ile din ve mitos birlikte varolurlar. Bunların birbirlerini ortadan kaldırmaları da imkansız gibidir. Çünkü onlar, insan varoluşundaki iki yönün, irrasyonalite ile rasyonalitenin somutlaşmış örnekleridir.

Felsefe-Kültür Bağlantısı

Kültürün içinde ortaya çıkan bir düşünme biçimi olarak felsefe ile kültür gerçekliği arasında nasıl bir bağıntı vardır? Bu soruya bağlı olarak şunları da sorabiliriz: insan olarak filozofun diğer insanlardan, ürün olarak felsefenin diğer kültürel ürünlerden farkı nedir? Bu soruları kısaca şöyle yanıtlayabiliriz: filozofu olan toplum filozofu olmayan toplumdan ne kadar farklıysa, felsefesi olan kültür de felsefesiz kültürden o kadar farklıdır.

Geçmişten günümüze kadar, bütün toplumlarda ve kültürlerde felsefeyi göremeyiz. Ama hemen her toplum, kendi gelişmişlik ölçüsünde belli bir bilimsel düşünceye, tekniğe, sanata ve dinsel tasarımlara sahiptir. Ancak her toplumda/kültürel felsefenin ve filozofun varlığından söz etme imkanı yoktur. Felsefe ancak belli özellikleri, belli zihin ve kültür koşulları, belli kurumları olan toplumlarda mevcuttur. Ama diğer yandan felsefenin kendisi de bu özelliklerin, koşulların, kurumların ortaya çıkıp gelişmesinin nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin İlkçağda felsefeyi; bilim, teknoloji, sanat ve dinsel-mitolojik tasarımlar bakımından oldukça gelişmiş olan Mısırlılar, Babilliler ve Perslerde değil, Greklerde buluruz. Aynı şekilde çağımızda da

gerçek anlamda felsefeye sahip toplumların daha çok Batı kültürü içinde yer aldığını saptayabiliriz.

Kültürü tanımlamada ve sınırlarını belirlemede karşılaştığımız güçlük, "felsefe" kavramı için de söz konusudur. Burada ayrıntılı olarak felsefenin ne olduğu (neliği) hakkında durmayacağım, ama yine de felsefeye ilişkin bazı saptamaların da yerinde olacağını düşünüyorum. Öncelikle şunu söylemek gerekir ki, felsefe, tanımlanması gereken salt bir sözcük olmaktan çok, araştırılması gereken insani ve kültürel bir girişimdir. Tarihsel olarak felsefe, dinsel ve ahlaksal inançların köklü eleştirisi olarak ortaya çıkmıştır. Kesin, tüketici bir tanım imkansız olsa da, felsefi düşünüşte görülen bazı önemli özelliklerinden hareketle felsefenin; bireysel, rasyonel, derin ve yoğun, eleştirisel, bütüncü ve tutarlı bir düşünce çabası olduğunu söyleyebiliriz. Kendisini akla dayanan nedenlerle meşru kılmak ve haklı çıkarmak iddiasında bir zihinsel etkinlik biçimi olan felsefe, insanın şüpheye, eleştiriye, bilince, bilinçli ve sistemli, tutarlı düşünceye, akılsallığa kavuşmasıdır. Bu özellikler arasında saydığımız akılsallık, insanı insan yapan en önemli şeydir ve felsefe aynı zamanda akılsallığın da tam olarak ortaya çıkışını temsil eder.

Ancak felsefi düşünce içinde ortaya çıkabilen akılsallık, insan ve kültür açısından da büyük önem taşır. Bu söz konusu akılsallığın başlıca özellikleri nedir? Akılsallık evrensellik demektir. Daha Antikçağda Herakleitos'un dile getirdiği gibi, insanlar ancak "Logos"ta, akılda birleşebilirler ve anlaşabilirler. Akılsallık, meşrulaştırma anlamını da taşır. Felsefesiz bir toplumda hiç kimse ötekine, örneğin baba çocuğuna, devlet yurttaşına, hoca öğrencisine böyle bir meşrulaştırma ihtiyacı duymadan davranır. Şüphesiz bu davranışlarda bir meşrulaştırma modeli vardır. Bu ise şu anlama gelir: benim söylediğimi kabul et, yoksa senin için iyi olmaz. Yani şiddetin gündeme gelmesi söz konusudur. Şiddet ise, konuşmanın ve düşüncenin doğruluğunu, onun kendi gücünden kaynaklanmayan bir şeyle meşrulaştırma çabasıdır. Felsefi meşrulaştırma ise, anarşiyi ve şiddeti ortadan kaldırabilir ya da ortadan kalkmasına yardımcı olabilir.

Akılsallık (rasyonalite) özgürlük, eşitlik ve demokrasi anlamına da gelir. Çünkü ancak felsefenin akılsallığı, meşrulaştırma ihtiyacı içinde, yaşadığımız toplumun egemen politik-ahlaki kurum ve değerlerini eleştirebilir ve sorgulayabiliriz. Bu eleştiri ve sorgulama ise mevcut kurumları, gelenek ve tasarımları rahatsız ederek, onları kendi üzerlerinde düşünmeye, kendilerine yöneltilen bu eleştiriler karşısında savunmaya, rasyonalize etmeye ve meşrulaştırma ihtiyacına yöneltir. Bu aynı zamanda bir diyalogun da ortaya çıkması demektir. Ve ancak böyle bir diyalog ve felsefi düşünce yoluyla, ortak bir dünya yaratabiliriz: Nesnel olanla olmayanın arasındaki sınırları çizeriz. Yine böylece kesin olanla olmayanı birbirinden ayırır ve evrensellik talebinde bulunabiliriz. Birbirimizle gerçek anlamda ilişkiye girmemiz ve anlaşmamız için felsefeye ve akılsallığa ihtiyaç vardır. Çünkü felsefe, doğal durumundan kurtularak bir kültür varlığı olan insanın en önemli ortak dilidir. Bu ortak dilin gelişmesi ve yaygınlaşması, aynı zamanda insanın ve kültürün de yaratıcı olması ve ilerlemesi anlamına gelecektir.

Felsefe ve Kültür Bilinci

Felsefenin kültürel bir birikime gerek duyması gibi, kültürel problemlerin de felsefi bir bakış açısı içinde ele alınmaları gerekir. Ancak felsefe kestirme çözüm yolları ya da reçeteler sunmaz. Yaşanan toplumsal ve kültürel krizlerle ve yanıtı aranan soru(n)larla ilgili bir açıklık ve aydınlanma sağlayabilir. Felsefe, problemin ne olduğunu, nereden kaynaklandığını ortaya koyar, buna ilişkin olarak kullanılan kavramların analizini gerçekleştirir. Bu ise kavram-gerçeklik ilişkisinin felsefece yorumlanmasıdır.

Başta "kültür" kavramı olmak üzere, "batılılaşma" "batı kültürü" "doğu kültürü" "ulusal kültür" "evrensel kültür", "evrensellik", "modernite" "post-modernite" vb. kavramlar yaygın bir şekilde kullanılmakla birlikte, bu kavramların taşıdığı anlamların yine de belirsizlikler içinde kaldığı ve bu bakımdan bir açıklığa ve aydınlığa ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz. Bu kavramların yorumlanması ve kavramlarla gerçeklik arasında kurulan ilişkilerin değerlendirilmesi, belli bir kültür bilincinin oluşmasında felsefenin oynayabileceği rolü de göstermektedir.

Kültürün çok katmanlı, çok boyutlu bir gerçeklik olmasından hareketle, bu konudaki yanılsamalı ve tek yanlı görüşlerin eleştirisi, geleceğe ilişkin tasarım ve beklentilerle de bağlantılıdır. Kültür bilinci, hem yaşanan kültürel gerçekliğe bir yönelişi ve kavrama çabasını içerirken, aynı zamanda bir gelecek düşüncesini/umudunu da barındırır. Varolan kültür dünyasına yöneltilen eleştirilerin ve yorumların temelinde, bir ütopik boyut da bulunur.

Kültür bilinci; geçmişi yorumlayan, bugünü anlayan ve geleceğe yönelen, bütünsel bir yaklaşım demektir. Geçmişi yanlış anlamak ve yorumlamak, aynı zamanda bugünün problemlerinin de yanlış kavranılmasına yol açabilir. Bu bakımdan, geçmişin tümden yadsınması ya da tümden kabulünün yarattığı sonuçlar göz önüne alınmalıdır. Çünkü toplumun ve kültürün kendisinde, tek yanlı, baskıcı kısıtlamalara ve sınırlamalara karşı boyun eğmeyen bir özellik mevcuttur. Bu nedenle, kültürün temel bileşenlerinin birlikte varolmasının

koşul ve imkanlarının açıklığa kavuşturulması gereklidir. Felsefe bunu yapabilir. Ve felsefe denilen etkinlik de, ancak belli bir kültür bilinciyle ve kültürel gerçekliğin yorumuna dayanarak yapılabilir.

Kültür bilinci, kültürün ne olduğu, varoluşsal özelliklerinin neler olduğu ve bunlara bağlı olarak nasıl bir kültür dünyası içinde yaşadığımız hakkında bilgi ve bilinç sahibi olmaktır. Felsefe, kültürün kendini anlamasıdır. Kültürün bilincine varma biçimidir.

Her felsefe belli bir kültür ve belli bir düşünce geleneğinin içinde doğar. Ona karşı aldığı eleştirel-sorgulayıcı tutum içinde kendini konumlar, dile getirir. Her türlü kültür fenomeni gibi felsefe de, insani anlam vermelerin ürünüdür ve onun gelişebileceği en iyi ortam, bu nedenle çoğulcu ve özgürlükçü bir toplumdur.

Bir düşünce tarzı olarak felsefenin özgürlüğü var, ama bu düşünme aynı zamanda bir bağlılığı da içeriyor: insan, tarih ve kültür sorunlarına olan bir bağlılık ya da ilişki. Örneğin kültür bilimlerinin gelişimi, kültür dünyasında yaşanan bir krizle, problemlerle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır. Sosyoloji gibi bir bilimin, büyük toplumsal dönüşümlerin meydana geldiği bir zamanda doğup gelişmesi bunun başka bir örneği. Yine kültür felsefesinin özellikle bu çağda ortaya çıkmasının tarihsel ve kültürel nedenleri söz konusudur.

Felsefeyi üzerine konuşmakla değil, onu yapmakla, gerçekleştirmekle meşru kılabiliriz. Bu anlamda Türkiye'de örneğin bir ahlak ya da kültür felsefesinin meşruluk kazanması için, somut bir toplum, belli bir kültür ve din eleştirisi çerçevesinde hareket etmek gerekir.

Felsefe bir yol gösterici, bir kılavuz ya da bir harita mıdır? Filozof hep yolda olan kişiyse, felsefe de bir yolculuğun kendisidir. Ancak geçtiği yerlere birtakım işaretler/izler bırakabilir. Ama felsefe ve aklın, hiçbir biçimde ve hiçbir zaman tamamlanmış bir harita, işleyiş şekli belirli bir pusula olamayacağı açıktır. Çünkü Max Horkheimer'ın da belirttiği gibi, "tarihsel süreçlerle ilgili eleştirel kavrayışlar taşıyan felsefelerin, her derde deva olarak kullanıldıklarında, baskıcı ideolojilere dönüştüğü sıkça görülmüştür. (...) Felsefe ne bir araçtır ne de bir reçete. Tek yapabileceği, mantıksal ve olgusal zorunlulukların işaret ettiği kadarıyla, ilerleme yolunu önceden sezdirmektir. Bunu yaparken modern insanın mağrur ve muzaffer ilerleyişinin doğuracağı dehşeti ve direnmeyi de önceden görebilir."

Türkiye'nin tarihsel ve kültürel geçmişinin bugünü anlamada ve biçimlendirmede sağlayabileceği dinamiklerin neler olduğu konusunda düşünülmesi gerekir. Oysa, gelenek karşısında çıkmaza düşmekten kurtulamayan iki temel yaklaşım görülüyor: ya tümüyle reddedici ya da tümüyle kabullenici.

Kültürün Rasyonel Temelleri ve Felsefe

Kültürün rasyonel temellerini araştıran felsefe, toplumun dinsel değil, dünyevî ilkelerinden hareketle anlaşılmasına ve anlamlandırılmasına dayanır. Özgürlükçü-demokratik bir kültür kavramı ve kültür dünyası da ancak bireylerin temel haklarının merkeze alınmasıyla gelişme imkanı bulabilir.

Belli bir kültür bilincinin ifadesi olan felsefe, topluma ilişkin çelişkilerin ortaya konulması ve somut tarihsel konumun yalnızca bir açıklaması değildir, aynı zamanda bu tarihsel durumda değişmeyi uyaran bir güç olarak kendini dile getirmesidir.

Felsefe, bir kültür öğesi ve bileşenidir. Ancak, felsefeyi de bir öğe ve bileşen olarak içeren "kültür"e yine de "bir" felsefeden bakılabilir. Bu bakımdan, insanı ve kültürü bilmenin, anlamanın yolu ancak kültür "içinde" söz konusudur. Görüldüğü gibi, felsefenin kendisi de bir kültür öğesi ve bileşenidir, ama felsefe olmadan belli bir kültür bilincinin doğması mümkün değildir.

Felsefeci herşeyden önce kendi doğrultusunda "felsefe yapan" kişi olduğu için, bu felsefe yapma etkinliği iki yönlü biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki "bir felsefe kültürü" oluşturma etkinliği, diğeri ise içinde yer aldığımız kültürü anlama ve yorumlama etkinliğidir. Çünkü hayatımızın anlamlandırılması ve kültürel dünyanın anlaşılması olanağı ancak felsefede bulunabilir. Felsefi düşünme tarzının, gerek eğitim ve öğretimden, gerekse yaşamdan uzaklaştırılması ya da en aza indirgenmeye çalışılması, insanların kafalarında dinsel düşünme tarzının egemen kılınmak istendiğinin bir göstergesidir.

Yeni Bir Çağın Öncesinde Kültür Sorunları

aHf yüzyıl daha biz onun içine girmeden, o bizim içimize, dilimize, düşüncemize girdi. Hemen her alanda son yıllarda yaşadığımız çağın bir genel değerlendirilmesi yapılmaktadır. Takvim mi belirleyici olacak tarih ve kültüre bakışımızda, yoksa hayat mı?

Çağlar arası ilişkilerde hem bir süreklilik hem de bir kopuş söz konusudur. Özellikle de kopuşlar daha çok göze çarpar ve o çağa adını verir. -ğr yüzyılın adını koyabilecek durumda ve konumda mıyız? "Bilgi çağı" kavramı yeni çağın adını almayı hak ediyor mu gerçekten? Yoksa tek yanlı ve belli bir bakış tarzının ürünü mü bu niteleme ve adlandırma çabası?

Çağlar arasındaki sınırları çizen takvimler değil, insanların zihniyetleri ve kültürleridir. Bu zihniyet ve kültür bilinci bir çağın yapısını ve karakterini oluşturur. Ancak buna göre bir tanım ve açıklama getirebiliriz.

Kültürel ve toplumsal sorunlar ancak belli bir rasyonalite ile çözümlenebilir. Bu bakımdan kültürümüzün rasyonel temellerinin neler olabileceği üzerinde düşün-

mek gerekir. Sıkça sözü edilen "kimlik sorunu" da rasyonel olma gereğiyle bağlantılı bir sorundur. Burada şunu söylemek gerekir ki; bir kültür ancak kendi sesiyle konuşmaya çalışırsa kendine özgü bir kimlikle dünya sahnesinde yükselebilir ve varolabilir. Türkiye insanı ve kültürü de kendi sesini arıyor ya da araması gerekir diyebiliriz. Bu bakımdan bize ekonomik önerilerden çok, kültüre ilişkin öneriler gerekmektedir. Ancak Türkiye'de "kriz"in hemen hemen yalnızca ekonomik bir olgu olarak anlaşıldığını düşünüyorum.

İster ekonomik ister politik isterse kültürel olsun, hiçbir sorunu zamanında çözemediğimiz içindir ki herşeye *acil* çözüm bulma ihtiyacı duyuyoruz: acil demokrasi, acil ideoloji ve acil felsefe.

Greklerin doğu ve Mısır kültüründen aldıklarını kendilerine uyarlamaları, sonra birlikli bir kültür oluşturmaları ve bunun batı kültürünün temeli olarak sürüp gitmesi bilinen bir olgudur. Bu bakımdan, kültüre ve kültürel gerçekliğe diyalektik bakışın önemi ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Türk-islam sentezi gibi bir anlayışın eleştirisi de ancak böyle yapılabilir.

Kültürel "mesafeler"in kolayca kapatılamayacağını da vurgulamak gerekir. Çünkü çağlar ne atlanabilir ne de sıçrama yapılabilir. Biz batının kendi tarihsel yolunda yaşadıklarını, gecikmiş olarak yeniden yaşayacak değiliz. Bizim için, kendimize özgü koşullarda bir kültür ortaya koyma sorunu mevcuttur. Bu ise, kendi gerçekliğimize kendi gözlerimizle bakmayı, kendimize özgü olanı kavramayı ve elbette başka kültürler ve toplumlarla olan tarihsel ve kültürel etkileşimi ve bağları da yadsımadan kendimizi tanımlayarak dünya sahnesinde yer almayı gerektiriyor.

Uzun zamandır kendimizi Batının aynasında gördüğümüz açıktır. Ama artık batının da yalnızca bir aydınlanma olarak görülmesi anlayışını terketmek gerekir. Çünkü Batının dayandığı tarihsel ve kültürel geçmiş gözden kaçırılmaktadır. Batı kültüründe hümanizmin çöküşü ve aydınlanma ilkelerinin yıkılması karşısında, eleştirel bir tavrın önemi açıktır. Yani batıyı, Avrupa'yı 18. yüzyıldaki haliyle değil, aynı zamanda geçirdiği dönüşümlerle birlikte düşünmek gerekir. Nitekim batılı bazı düşünür ve aydınların yaptığı gibi.

Merkezsizleşme

Avrupa'nın yaşadığı dönüşüm diğer kültürleri de etkilemekte ve yeni problemlerin de gündeme gelmesine yol açmaktadır. Meydana gelen dönüşümlerle birlikte, kültürel alanda bir *merkezsizleşme* olgusu belirmektedir. Avrupa merkez olma niteliğini yitirmeye başlamaktadır. Bununla birlikte "Avrupa-merkezli" düşüncenin eleştirisi de yoğunlaşmaktadır. Bu konuda en önemli gösterge ise, Avrupa'nın artık bugüne kadar getirdiği ve gerçekleştirdiği değerlerin savunucusu/temsilcisi olamama durumuyla yüzyüze gelmesidir. Kültürel merkezsizleşmenin temelinde bir kaynaşma ve arayış yatıyor. Bu sürecin yeni bir merkez ya da başkentin bulunmasıyla sonuçlanıp sonuçlanmayacağını ise şimdiden söylemek pek olanaklı görünmemektedir.

Kültürde merkezsizleşme, aynı zamanda rasyonalitenin de değişmesi demektir. Belli bir rasyonalite ile vedalaşılabilir. Ama genel olarak akla ve akılsallığa "hayır" denilemeyeceği açıktır. Akıl eleştirisi aklın yeniden yapılandırılmasına yönelik olmalıdır. Kültür ve uygarlık eleştirisi de, kültürün yeniden nasıl yapılandırılacağına ilişkin olmalıdır.

Bugüne kadar hep varolan bir uygarlık modelini ve gelecek ütopyasını temsil etmiş olan Avrupa, artık insanlık tarihinin geçmiş bir dönemi, kısacası bir *geçmiş* olma durumuyla karşı karşıya denilebilir. Ama onun geçmiş olmasına yol açacak en önemli etkenlerin başında, başka kültürlerin artık tarih sahnesinde yerlerini almaya başlaması gerekiyor. İslamiyet, bu fırsatı/imkanı yüzyıllar önce yitirmişti. Şimdilerde de elde edecek gibi görünmüyor. Umut, ancak batı dışındaki toplumlarda çoğulcu, özgürlükçü bir yaşam tarzını savunan aydınların ve kitlelerin çabalarında saklı durmaktadır. Bu nedenle yaşanan tarihsel süreci kavramlaştırmada ve yorumlamada çok dikkatli olmak gerekiyor. Çünkü ne modernizmin ne de post-modernizmin farklı şekillerde göze çarpan "büyüsü" bizi aldatmamalıdır.

Din, Felsefe ve Laiklik

Kültürlerin diyaloğu, yeni değerlerin doğmasına yol açan en önemli kaynaktır. Hıristiyanlık kültür çevresinin egemenlik ve sürekliliğinde laiklik fenomeninin önemli bir rolü vardır. Avrupadışı toplumlar ve kültürlerin de kendi gelecekleri ve kimlikleri açısından laik bir anlayışa ihtiyaçları olduğu açıktır.

Ancak, din-felsefe tartışması (akıl-iman karşıtlığı) İslam kültüründe, bu iki etkinliğin bir uzlaşımını sağlayacak bir çerçevede değil, dinin lehine, felsefenin ise ölümüne yol açacak bir şekilde sonuçlandırılmaya çalışılmıştır. Felsefi problemlere felsefi olarak yanıt verilemeyince, çözüm mistik-dinsel yollarda aranmış, ancak yine de felsefeyle uğraşmayı sürdürenler olmuştur.

Ülkemizde de dinin toplumsal yaşamın her alanını belirleyen bütünsel bir ideoloji olarak dayatılmasına karşı çıkmada, siyaset, devlet, iktidar gibi kavramların teolojik kökenli olmaktan çıkarılıp akla dayalı (dünyevî) bir çerçeveye dayandırılmasında felsefi düşünceye ihtiyaç vardır. Felsefe kültürün rasyonel temellerinin neler olabileceğini sorgular ve insanın yalnızca bir kul değil, özgürce düşünen ve eyleyen bir özne (birey) olarak ortaya çıkmasının imkanlarını araştırır.

Türkiye'de bir *mantık burkulması* ya da *akıl tutulması* yaşandığına ilişkin fenomenlerle sıkça karşılaşıyoruz. Örneğin bir Ulusal maçta atılan gol, savaşan askerlere bir armağan olarak yorumlanıyor. Maçta kazanılan başarıya siyasi bir içerik atfediliyor. Kültürel alandaki geriliğin/yoksulluğun üstünü örtmek için kullanılıyor. Yani başka bir alandaki anlam ve doğruluk, diğer bir alandaki anlamla karıştırılıyor. Daha da kötüsü bilim adamı ve aydınların çoğu da, "sonuçları neden olarak görmek"ten kurtulamıyorlar. "Çılgınlığı denetlemek", "sosyol kontrol" gibi sözcüklerden başka bir şey söyleyemiyorlar.

Felsefenin toplumsal kültürde *aydınlanma ilkesini*, dinsel düşüncenin ise (özellikle siyasal bir söylem içinde) *karartma ilkesini* temsil etmesi bağlamında, yaşama hakkı, düşünme ve konuşma özgürlüğü gibi sorunlar ele alınabilir. Bu problemlerle birlikte, din-felsefe ilişkileri, din-devlet ilişkileri de oldukça önemli sorunlar olmalarına karşın, nedense felsefecilerimizin bu konularda bir tartışma ve diyalog başlattıklarını göremiyoruz. Oysa açık bir toplum ve özgür bir hayat için buna ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum.

Felsefe, yalnızca rasyonel düşüncenin değil, aynı zamanda dinsel düşüncenin de dile gelme, ortaya çıkma imkanını sağlayabilir. Batıda rasyonel düşünce olarak felsefenin gelişmesi, aynı zamanda dinsel (inanca dayalı) düşüncenin gelişmesiyle yanyana olagelmiştir. Daha doğrusu inanca dayalı düşüncede bile belli bir felsefi temel ve kendi inancını sorgulama çabası hep söz konusu olmuştur.

Kültürümüzde Egemen Unsurlar ve Yaklaşımlar

Bugüne kadar, kültürümüzde egemen olan hep anti-demokratik bir söylemdir. Otoriter unsurlar egemendir. Bu durum, hem varolan düzeni sürdürmeyi isteyenlerin, hem de düzeni değiştirmeyi amaçlayanların düşünce sistematiği için geçerlidir. Dogmatizm ve totaliterizm sorunu üzerinde durulması gereklidir. Herkesin aynı şekilde düşünmeye ve yaşamaya zorlandığı, iktidara yöneltilen her eleştirinin vatan hainliğiyle suçlandığı bir ülke olmak istemiyorsak, demokrasinin kurumsallaşması öncelikli hedefimiz olmalıdır. İşte bu noktada bir siyaset felsefesine, siyaset ve toplum sorunlarını irdeleyen, ufuk açıcı düşünceler üreten insanlara ihtiyacımız olduğu ortaya çıkıyor.

Günümüzde kültürel açıdan bir yol arayışı ya da yol ayrımına gelinmesi söz konusu ise, bulunduğumuz bu tarihsel kavşağı ve buradaki durumumuzu da *tarihsel* bir bakışla değerlendirmek zorundayız. Süregiden modernizm-post-modernizm tartışmasında da, tarihsellik bilincinin eksikliği göze çarpıyor.

Belleksiz bir toplumun uzak ve yakın tarihine olan ilgisizliği, yaşanan güne olan tavrını da etkiliyor. Bıyıkları henüz yeni terleyen bir ülkede, belli bir tarih ve kültür bilincine dayanmayan kimlik arayışının, kimlik ve kişilik parçalanmasıyla sonuçlanması söz konusudur. Bu nedenle geçmişi, tarihsel ve kültürel açıdan eleştirel ve yorumsal olarak okumak gereklidir.

Aydınların bir ölçüde de olsa, post-modernizmin peşine takıldıkları görülüyor. Bu ise bir bakıma kendi kültürel ve toplumsal gerçekliğimize uygun kavramları ve düşünceleri geliştiremediğimizin de bir göstergesidir. Elbette başka ülkelerde ve başka kültürlerde ortaya çıkan gelişmelere, sorunlara ve gündeme gelen kavramlara yabancı kalmayalım, ilgilenelim. Ama bu ilgi ve yaklaşım eleştirel bir tavır içinde olmalı, bir özgünlük taşımalıdır.

Aydınlarımız çoğunlukla, modernizmin/modernleşmenin safında yer almışlardır. İslamcı düşünürler bile teknolojik boyutunda, bir modernleşmeye muhalif değildirler. Teknolojik modernleşmenin gerçekleşmesine ses çıkarılmaz, bunun bir gereklilik olduğunu kabul ederler. Ama onların esas kaygıları, "manevi değerler"in korunmasına yöneliktir. Modernleşmenin laik bir düzene geçişi gerekli kılması, aynı zamanda İslamcılığın radikal bir siyasal öğreti olarak gündeme gelmesine de yol açmıştır.

Laikliği savunan aydınlar ise teknolojik gelişmeyle birlikte, batılı bir yaşama tarzının da gelişeceğine inanmışlar ve bu projeyi desteklemişlerdir. Ama yaşanan süreç içinde Batı kültürünün sağlam bir temelde yükselip geliştiği pek söylenemez. Öyle ki bugün Türkiye'nin ekonomik açıdan ve teknolojik alanda geçmiş yıllara göre büyük gelişmeler gösterdiği yadsınamamakla birlikte, kültürel hayatta buna uygun bir "ilerleme"den pek söz edilemez. Çünkü başka devrim örneklerinde de görüldüğü gibi, Cumhuriyet Türkiye'sinde de yıkılan ya da değişen kültür ve değer sistemi yerine eş zamanlı olarak yeni kültürün değer ve kurumları yerleşememekte, bir boşluk doğmaktadır. Bu durumun ise, *kimlik sorunu* olarak tanımlandığını biliyoruz. Cumhuriyet döneminde, bir yandan özü laiklik olduğu için, karşı devrimi dinsel ideoloji temelinde tanımlayan Kemalist devrimlerle birlikte, diğer yandan bir kültür boşluğu ve kimlik sorununun gündeme geldiği de görülür.

Dünyada Temel Sorunlar ve Etkileri

Özellikle Batıda ortaya çıkmasına karşın, kültürel, toplumsal ve elbette felsefi bakımdan bizi de ilgilendiren ve ilgilendirmesi gereken temel sorunlar ve kavramlar nelerdir? Bunları saptamak için, modernizmin temel özelliklerine/ilkelerine bakmak gerekir. Modernizmin söyleminde egemen olan unsurlar arasında başlıcaları ise: aydınlanmacılık, evrenselcilik ve kozmopo-

litliktir. Batılı düşünür ve toplumbilimciler de son yıllarda en çok *evrenselcilik-farkçılık* tartışması içinde yer almaktadırlar. Bu tartışma sürecinde özellikle "çok-kültürlülük" ve "çoğulculuk" kavramlarının üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz.

İnsanların ve Kültürlerin Birlikte Varolması Sorunu

Mutlak'ın gölgesi üstümüzden çekildi. Artık rasyonellikler, mantıklar, kültürler vb. yani bir çoğulluk söz konusu. Ancak bu çoğulluk ve çoğulculuğu yalnızca post-modern olarak adlandırılan dönemin getirdiği bir olgusallık olarak anlamak eksik olur. Çoğulculuk, farklılık, daha insanlık kültürünün ve felsefenin başlangıçlarından itibaren söz konusudur/mevcuttur. Ancak ağır basan eğilim ve gerçeklikte görülen durum, Mutlak bir şeyin, "Bir"in belirlediği bir düşünme ve yaşama tarzı olagelmiştir. Son zamanlarda ise artık düşüncede ve yaşamda ağır basan eğilim çoğulculuk, çokluk yönünde görünüyor. Önceleri Mutlak ile mutlak-olmayanı belli bir uygunluk, bir ilişki içinde tutma ve anlama sorunu varken, şimdilerde ise çokluk ve çok-kültürlülük ile "Bir"lik arasında, çoğulculuk ile bütünsellik arasındaki ilişkinin ne şekilde ve nelere dayanarak kurulabileceği sorunu kendini duyurmaktadır. Farklılık, bir örnek olmama, özgünlük, özgürlük vb. yıldızı parlayan değerler ve kavramlar olarak görünmektedir. Ama bu farklılıklar, bireysellikler neye dayanarak birlikte varolabileceklerdir? Çağdaş sorunların başında, "birlikte yaşama" sorunu, ortak yaşamın ve kültürün temellerinin neler olacağı sorunu gelmektedir. Nasıl bir beraberlik? Avrupa ile diğer kültürler, bilim ile din, felsefe ile bilim, evrensellik ile ulusallık (...) birlikte nasıl varolabilirler?

Birlikte varolmanın imkanlarını araştırırken herşeyden önce de bu sorunu dile getirmede kullandığımız kavramların çözümlemesini yapmak, bu kavramları aydınlatmakla da yükümlüyüz. Çünkü örneğin "evrensellik" kavramının yorumlanması/aydınlatılması büyük bir önem taşıyor. Birbirine karşıt olarak konumlanan kavramların gerçekten böyle bir anlamı taşıyıp taşımadıkları da ancak yapılacak bir çözümlemeden sonra söylenebilir. Ama öyle görünüyor ki, örneğin evrensellik kavramı da aslında belli bir kültürün, belli bir felsefenin ortaya attığı ve kullandığı bir kavram olmakla birlikte, sanki genelgeçer bir anlam taşıyor ve bütün kültürler için kabullenilmesi gereken bir ideal (model) olarak sunuluyor gibi görünüyor. Evrensel olmadıkça, ulusal da olunamayacağı düşüncesini anımsayalım.

İnsan ve kültür sorunlarını ele alırken, daha baştan belli bir evrensellik anlayışı ve tablosu ortaya koyarak, daha doğrusu böyle bir evrensellik ölçütüne sahip olduğunu iddia ederek yola çıkmak pek doğru görünmüyor. Örneğin batı kültürün evrenselliği sorunu. Evrenselcilik, özellikle aydınlanma döneminden itibaren geliştirilen bir söylemdir. Ama belli bir tarihsel dönemde, tarihsel bir kültürde doğmuş olan evrenselcilik, bir model/ideal olarak evrensel olma talebidir. Genelgeçer olma ve tüm kültürleri içine alma talebidir. Evrensellik hep bir ütopya olarak söz konusu olmuştur. Ütopya düşüncesine tümüyle olumsuz olarak bakmamak gerekir. İnsanlığın ilerlemesinde ütopik düşüncenin ve arayışların yol gösterici ve ufuk açıcı olduğu yadsınamaz.

Evrensellik kavramı örneğinde olduğu gibi, tümel önermelerle, evrensel taleplerle ortaya çıkabiliriz. Zaten hemen her etik anlayışın, her dinsel ya da politik kültürün böyle bir evrensellik talebi (özelliği) taşıdığı görülür. Bir din olarak Müslümanlık, bütün insanlara seslenir, tümünü kapsamak ister. Bir ideoloji olarak liberalizm, tüm toplumların kabullenmesi gereken değerleri ve işleyiş tarzını (siyasal ve ekonomik bakımdan) saptadığı inancıyla kendini dile getirir. Ama böylesi tutumlarda görülen şudur: belli bir doğruya (örneğin evrenselliğin ölçütlerine, ilkelerine) sahip olunduğu varsayımından hareketle, insan düşüncesine ve arayışına farklı ve başka olanın varlığı yasaklanmakta, sınırlanmakta ya da ona ancak söz konusu evrensellik ölçütüne uyduğu oranda varolma hakkı tanınmaktadır.

Birlikte varolma, ancak ötekini ortadan kaldırmaya çalışmadan, temel haklarına saygı temelinde mümkün olabilir. Bu nedenle, birlikte varolma, böyle bir varoluşun sonuna yol açacak şeylerin sınırlanmasını ve izin verilmemesini de gerektirir. Nasıl birlikte yaşanacağı sorusu yanıtlanmadıkça, bizi yok edecek, yok etme ve edilmenin içine sürükleyecektir. Yok edilişini seyrettiğimiz insanlar ve kültürlerden geriye kalan, insanlık değerleri olmayacaktır. Barbarlığın yükselişi önlenemez değildir.

Kültürümüzde Modernizm, Karşıtları ve Kimlik Sorunu

Batıda modernizm-post-modernizm ve evrenselcilik-farkçılık tartışmasının gitgide yoğunlaşarak sürdüğünü söyledik. Kendi kültürel gerçekliğimize yöneldiğimizde neler görürüz, bu tartışmanın kapsamında yer alan motifler ve fenomenler olarak? Özellikle son iki yüzyıllık tarihimiz, Batılılaşma ile aynı anlama gelen bir *modernleşme tarihi* olduğu kadar, resmi tarihe pek yansımasa da *anti-modernist, anti-batıcı* ve *farkçı* akım ve politik hareketlerin de tarihi olagelmiştir. Bunlar arasında ise en fazla göze çarpan ve etkili olan kesim İslamcı siyasal gruplardır diyebiliriz.

Evrenselci ve farkçı düşünceler arasında bir gerilim ve kutuplaşma söz konusudur. Bu kutuplaşmanın, bir etnik ve kültürel mozayik görünümündeki ülkemizde, bu açıdan bize oranla homojen batı ülkelerinden çok

daha şiddetli yaşanmaya başladığı, hatta ülke bütünlüğünü tehdit eder boyutlara ulaştığı görülüyor. Bu ve benzeri sorunların Türkiye için yaşamsal bir öneme sahip olmakla birlikte, ne yazık ki ülkemizin sosyo-politik ve kültürel yaşamında bir *belirsizlik* ve bir *tutumsuzluk* göze çarpmaktadır.

"Kimlik"ten, "kimlik sorunu"ndan söz ederken, bu kavramların nasıl bir gerçekliğe ilişkin olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü kimliğimize evrensel kültür kadar yerel kültür, bir ulusun üyesi olmak kadar bir cemaatin, bir azınlığın, bir etnik grubun üyesi olmak vd. da damgalarını basmaktadır. Yani insan, kendi çağının evrensel kültürünün ürünü olduğu kadar, kendi ulusal kültürünün de bir ürünü olarak yaşamakta ve eylemektedir.

Kültürel Bir Fenomen ve Sorun Olarak Düşmanlık

Her toplum ve kültür, kendi iç birliğini ve bütünlüğünü sağlamak için, belki de sahip olduğu değerlerin bunu gerçekleştirmeye gücü yetmeyeceğinden hareketle, bir dış düşman arayışı söz konusudur. Özellikle politikacılar bu fenomeni zaman zaman sistematik bir şekilde kullanarak, popülarite ve egemenlik kazanmak arzusunu ifade etmektedirler.

Belli bir vatanseverlik anlayışı ortaya koyup, herhangi bir şekilde bunun dışında kalan insanların "vatan haini" olarak görüldüğünü saptayabiliriz. (Nazım'ı anımsayalım.)

Düşmanlık fenomeni farklı şekillerde ve boyutlarda görülebilir. Ama bu fenomenlerle ne kadar sık karşılaşıyorsak, o toplumda ve kültürde egemen olan unsurların başında dogmatizm, düşüncesizlik, kör inançlar ve ezbercilik vb. gelir. Çokseslilik, çokrenklilik ve çokdüşüncelilik, ancak birbirini düşman olarak görmeyen insanların yer aldığı bir toplumda ve kültürde gerçekleşebilir.

Kültürde Felsefenin Rolü ve Anlamı

Batıda kültürü biçimlendiren felsefe, belli bir insan anlayışına bağlıdır. Felsefenin ardında özne bulunur. Bu özne kendisini kendisi için kuran insandır. Olumlayıcı düşüncenin ardında ise inanç bulunur. Verili olanla sınırlı kalan düşünüşün de özgür olduğu söylenemez. İşte felsefe için, felsefeyi olanaklı kılan bir özne gerekir. Kültürümüzün geleneksel yapısında ise insanlar akılsal bir kişilik değil, ahlaksal bir kişilik olarak yer almışlardır. İnsan yalnızca bir görünüş, toplumsal bütünün bir temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Yani insan başkaları için, başka bir şey için varolan bir kişi olarak görülmüştür.

Felsefenin, öznenin (insanın) akılsal olarak kendini kurmasının düşünsel (rasyonel) koşullarını üretmesi gerekir. Felsefe, hayatın içinde olduğu, hayatla sıkı bağları bulunduğu için de dönüştürücüdür. Bunu başarmak için felsefe, evrensel düşünce değerlerinin Türkiye kültür dünyasına kazandırılmasıyla yetinmeyip, insanı, insan ilişkilerini ve bu ilişkilerin nesnelleştiği kurumsal yapıyı akılsallık düzlemine çekmeli ve en önemlisi de öznenin (insanın) kendisini akılsal bir varlık olarak yeniden kurmasının düşünsel koşullarını aramalıdır. Bu talep, aynı zamanda felsefenin kendi kültürümüzün kavramsallaştırılması talebini de içermektedir.

Biz kimiz? sorusuna açık yanıtlar vermek zorunda olduğumuz bir dönemde yaşıyoruz. Ne isek oyuz şu anda. Şu anda ne olduğumuz ise, insan ve toplumbilimcilerimizin araştırmalarıyla ortaya çıkacaktır. Ancak felsefeciler olarak, Umberto Eco'nun da söylediği gibi, eleştirel bir bakış olan "felsefi düşüncenin gelişmesi ile kültür ve toplumsal olaylar tarihi ve problemler arasındaki bağlantıyı, daha belirgin kılmak ve tarih boyunca felsefi tartışmaların nasıl hep 'çağdaş sorunlar' çevresinde döndüğünü göstermeye çalışmak gerekir."

Alıntılar ve Yararlanılan Kaynaklar

- Altuğ, Taylan, "Türkiye'de Felsefe" adlı bildiri, Seminer 6. sayı, E.Ü.Ed.Fak. Felsefe Bölümü yayını, İzmir.
- Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi yayınları, Ankara. "Türkiye 2. Felsefe, Mantık ve Bilim Tarihi" sempozyumu açılış konuşması, Seminer 6. sayı.
- Eco, Umberto, *Günlük Yaşamdan Sanata*, Çev.Kemal Atakay, Adam Yayınları, İstanbul.
- Horkheimer, Max, *Akıl Tutulması*, Çev.Orhan Ataköy, Adam Yayınları, İstanbul.

Kuçuradi, Ionna, *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

- Mardin, Şerif, *Türkiye'de Din ve Siyaset*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
- Rothacker, Erich, *Tarihselcilik Sorunu*, Çev. Doğan Özlem, Ara Yayınları, İstanbul, 1990.
- Şaylan, Gencay, *Türkiye'de İslamcı Siyaset*, Verso Yayınları, Ankara, 1992.

Türköne, Mümtazer, *İslamcılığın Doğuşu*, İletişim Yayınları, İst.

- Özlem, Doğan, *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986.
- *Felsefe Yazıları*, Anahtar Kitapları, İst., 1993
- *Mantık*, Anahtar Kitpaları, İst., 1994.

Eğitimde Ezbercilik ve Yaratıcılık Üstüne

Ömer Naci SOYKAN

İnsanın düşünce ve bilgi üretmesinin ilk temel koşulu, konuya ilişkin var olan bilgiyi edinmek, bilgi araçlarını kullanabilmektir. "Cahil dâhiler" (?!) yetiştirmek, "Amerikayı yeniden keşfetmek" istemiyorsak, öğrencilerimizin bu ilk temel koşulu yerine getirmelerini sağlamalıyız. Bilgi araçlarını kullanabilmek de bu iş için hazırlanan kılavuz kitaplarına her an başvurmak, böylece boşuna zaman ve emek kaybına uğramak yerine onlardaki bilgiyi bellemeyi, onlara ancak bu bilgiler unutulduğunda başvurmayı gerektirir. Kaldı ki, bu kılavuz kitaplara bakabilmek için bile yine daha önce bazı bilgiler edinilmiş olmalıdır. *Bilmek, daima bir önbilmeyi gerektirir.* Bu gereklilik, özellikle uzmanlık isteyen alanlar için daha çoktur. Örneğin fizik öğrenimi görmeyen bir kimseden, elinde sözlük ve benzeri el kitaplarıyla değil fizik alanında bilgi üretmesi, bu konudaki sıradan bir makaleyi bile okuması beklenemez. Bilgiyi edinmek, onu bellekte tutmak, bellemek, yani ezberlemek demektir. Ancak bu ilk adımda kalınacak, daha ileriye gidilmeyecekse, yalnızca var olan bilgilerin bellekte saklanması yerine, onların zaten saklı bulunduğu kitapları ve benzeri araçları koruma altına almak (?!), elbette boşuna zahmete girmekten iyidir. Eldeki bilgileri geliştirme çabasında olmaksızın bellekte olduğu gibi saklanmayı amaçlamaya *ezbercilik,* bunların yeni kuşaklara olduğu gibi verilmesine de *aktarmacılık (nakilcilik)* denir. Osmanlı'da 16. yüzyılda başlayan, 19. yüzyıla dek süren, bu yüzyılda Tanzimat hareketi ile bir ölçüde aşılan, bu ezberci-aktarmacı anlayışın izlerinin bugün bile eğitimimizden silindiğini ne yazık ki söyleyebilecek durumda değiliz. Hatta bu tutumun son birkaç on yıldır başka kılıklarda yaygınlaşarak yeniden gündeme geldiğini görüyoruz.

Demek ki ezberleme, düşünce ve bilgi yaratmanın gerekli, ama yeterli olmayan koşuludur. Bilgiyi bellekte tutmaksızın, yani ezberleme olmaksızın öğrenme olmaz. Ezberleme ile ezbercilik birbirinden ayrı şeylerdir. Ezberleme, ezberciliğe ve aktarmacılığa dönüşmezse, olumsuz bir tutum değildir. Ancak daha bu koşulun yerine getirilmesi sürecinde bile yaratıcı düşünme-araştırma yoluna da girmek gerekir. Daha sonra değil de bu süreçte dememin nedeni şudur: "Ne işe yaradığını bilmediğim (bunu bilmem için onu kullanmam gerek) bir yığın bilgiyi önce edineyim, sonra onlardan yenilerini yaratırım." demenin bir anlamı yoktur. Çünkü belleğimde yalnızca yığmakla yetindiğim bilgiyi anlamış bile olmam. Anlamadan da bilgi üretilmez.

Türkçemizde bir kınama sözü olarak kullanılan "bilgi olmadan fikir (düşünce) sahibi olmak" deyimi, bilgi edinmenin önemini çarpıcı bir biçimde vurgular. "Cahil dâhi" dediğimiz bu kişilerin gerçi rastlantısal olarak bazen önemli düşünceler dile getirmesi olasıdır. Ama bunlar büyük çoğunlukla, zaten bilinen düşüncelerdir. Ne var ki onlar bunu bilmiyorlar, yeni bir şey söylediklerini sanıyorlar, yani Amerikayı yeniden keşfediyorlar. Bu düşünceler, gerçekten yeni de olsalar, bölük pörçük, sezgi deyimleri olmaktan öteye geçemezler. Belli bir sistematiği olmayan bu tür sözler, felsefi-bilimsel bir değer taşımazlar. Eğitimi yeni başlayan her normal çocukta da (hatta ruhsal bozuklukları da olan kimi çocuklarda bile) bu duruma rastlanır. Buna tanık olan bazı ana-babalar ise çocuğunun dâhi olduğunu sanır. Nietzsche'nin "çocuk olma"yı, "çocuk gözüyle görme"yi övmesi başka anlamdadır. Birincisi insanın kendini gizlememesi, özü sözü bir olması, ikincisi onun yaşamı boyunca zihninin önünde oluşmuş bulutları dağıtarak, tıpkı çocuk gözüyle gerçeği çıplak olarak görmesi demektir. Ama bunun için de daha önce o bulutların oraya gelmiş olması, yani o insanın bilgili-eğitimli yetişkin biri olması gerekir. Kendini gizlemeyi henüz öğrenmemiş çocuğun kendini gizlememesi ise erdemle ilgili bir davranış değildir.

Bilgi edinmenin çok önemli bir işlevi de onun bilinç kazanmanın temeli oluşudur. Bilinçlenmeye hiz-

met etmeyen, yalnızca bir beceri kazanmayı ve bunu en iyi biçimde kullanmayı sağlamakla yetinen bir uzmanlık eğitimi, insanın sakat, eksik kalmasına, böylece iktidar odaklarınca kolay güdülür hale getirilmesine yarar. Günümüzde uzmanlaşma, toplumsal yaşamın her alanında revaç bulmuştur. Bunu önlemenin ne olanağı ne de gereği vardır. Bir uzmanın insan olarak başka alanlarla ilgili-bilgili olması, onun uzmanlığına zarar vermez. Fakat insan, ona belli bir beceri kazandıran meslek eğitimi ile sınırlandırılırsa, başka hiçbir konuda, hatta kendi uğraşı üstüne bile yargıda bulunamayan, kendi yaşamını anlamlandırmadan yoksun, dünya ve yaşam görüşü olmayan, yalnızca bir *kalifiye eleman* olur. Köleci sistem dün köleleri gereksiyordu; meta düzenini insanın biçimlenmesinde temel ölçüt olarak koyan kapitalizm de bugün kalifiye elemanlar istiyor. İnsanın *eleman* olarak nitelenmesi, toplumu mekanik bir sistem ve insanı da bu sistemin yalnızca belli bir yerinde olan, orada işleyen bir parça olarak gören anlayışın ürünüdür. Günümüzde "eleman" sözcüğünün insan için ne yazık ki yaygın bir kullanım elde etmiş olması düşündürücüdür. Bazı kavramlar, salt bu yaygın kullanımından ötürü bir tür meşruluk elde eder ve kimse de bunun üstünde durmaz. Örneğin 12 Eylül'ün getirdiği YÖK yasası, birçok yönüyle eleştirilmiş olmasına karşın, bu yasada tüm üniversite öğretim personelinin *öğretim elemanı* diye tanımlanmış olması, görebildiğimiz kadarıyla şimdiye dek hiçbir eleştirinin konusu olmamıştır. Demek ki, öğretim görevlileri daha önce *person*, yani *kişi* iken, şimdi onların *eleman* olması öngörülmüştür. Doğrusu bu, 12 Eylül kafasına çok uygun düşüyor!

Kapitalist ekonomi, kendi politikasını kendi ekonomik sisteminden çıkarır. Bu ikisinin birbirine uygun olması gerekir. Onun ekonomik işleyişi için gerekli olan elemanlar, aynı zamanda bu toplumun da bireyleridir. Doğrusu onlara artık birey değil, ancak "üye" denebilir. Üye, ait olduğu sistemin, tamamlayıcı bir parçası olarak araç olmaktan kurtulamaz. Politikanın güttüğü, ekonominin *kullandığı* bu araç-insan, kendisine biçilen görevi ne denli iyi yaparsa, onun araçsallığı o denli güçlenir ve böylece o, hayvan ya da otomat düzeyine iner. Daha 18. yüzyıl sonlarında bile Schiller, uzmanlaşmanın insanın bir yönünü geliştirip diğer yönlerini güdük bırakmasından, bu suretle insan bütünlüğünün yitirilmesinden yakınırken, günümüzden yaklaşık yüz yıl önce Bergson'un söylediği şu sözler karşısında bugün biz, ne dememiz gerektiğini düşünmeliyiz: "Kendimize ancak özel bir meslek seçmek ve adalelerimize bir tek alışkanlık kazandırmak yoluyla bir el becerisi edinebiliriz. Bunun aksine olarak, yetilerimizden birini, ancak ötekilerin hepsini geliştirmek suretiyle olgunlaştırabiliriz. Bir tek yeti, tek başına bir şey yapamaz. (...) İşte zekayı içgüdüden, insanı da hayvandan ayıran budur: Hayvanın bütün aşağılığı şundadır: O bir uzmandır. Yaptığını iyi yapar, fakat başka bir şey yapamaz. (...) Hayvanın zekası, bir uzmanlığın dar sınırları içinde, yavaş yavaş daralmış ve körelmiş, dumura uğramıştır." (1)

Bilgisiz-bilinçsiz, ama becerili araç-insan yetiştirirken ona herşeyi bildiği sanısını vermek gibi bazen toplum için daha da tehlikeli yollara başvurulduğu olur. Hemen her konu üstüne kalıp bilgiler hazırlanır. Bunlar, renkli, şemalı-resimli güzel baskılı kitap ve benzeri araçlarla öğrenciye sunulur. Örneğin askeri okullarda olduğu gibi birkaç paragrafta atom fiziği, birkaç sayfada medeni hukuk öğretilir (?!). Askeri eğitimin askeri yönünün kendi içinde bir tutarlılığı ve gerekliliği olduğu açıktır. Kant'ın sözünü ettiği, tüm dünyada orduların ortadan kaldırılması ideali gerçekleşmedikçe, adam öldürme becerisinin bu eğitimle edinileceği kaçınılmazdır. Burada sakıncalı diye nitelediğim nokta şudur: Bir askere, kendi becerisini kazandıran eğitimle birlikte "genel kültür" verilmesi, kuşkusuz onun yalnızca uzman olarak kalmaması bakımından yerindedir. Ama bunun gerçekten kültür olması gerekir. Her alanda birkaç kalıp bilgiyle ona her şeyi bildiği sanısını uyandıracak sözümona kültür değil. Onun Sokrates anlamında "bilgisizliğini bilmesi", yani neyi bilip neyi bilmediğini, bilgisinin sınırını bilmesi, bu konuda temel ölçüt olmalıdır. Yoksa her şeyi bilen (!) bu askerler, yarın general olduklarında sivil yönetimi de en iyi kendilerinin bildiğine inanabilirler, rütbeleri yükseldikçe bilgilerinin de kendiliğinden artacağı kuruntusuna kapılabilirler. Bunun sonuçlarını toplum olarak birkaç kez yaşamadık mı!

Bir de, bu kez hiçbir beceri kazandırmaksızın, benzeri albenili kitaplarla belli bir alanın tüm (?!) bilgilerinin verildiği "açık öğretim" sorunumuz var. Böyle bir eğitim tarzı, toplumsal bir gereksinime karşılık olabilir. Ancak bunun "akşam kursları" ve benzeri tarzlarda olması gerekirdi, "üniversite" ya da "fakülte" adı altında değil. Kimi kandırıyoruz? Yarın belki Avrupa Topluluğu'na gireriz de yüksek öğrenimli oranı toplumda yükselsin diye mi, bunca çaba? Bu "fakülteler"in kitaplarında, özsuyu sıkılmış, konsantre bilgiler kalıp halinde verilmiştir. Bu bilgilerden fire verilmesine izin yoktur. Tıpkı bir matematik formülü gibi ezberlenip bir süre

saklanan bu bilgiler sınavlarda öğrencilerin belleklerinden geri alınır, yerine hemen hiçbir işe yaramayan diplomalar ellerine tutuşturulur. Bunun adına da "modern eğitim" (?!) denir. Kitapları henüz albenili olmasa da bu tarzın örgün yüksek eğitim kurumlarımızda bile bazen uygulandığına tanık oluyoruz. Yine YÖK yasası uygulamasının getirdiği, sınav çokluğu ve kağıt okuma zahmeti gibi nedenler, burada da bazı öğretim görevlilerini bu yola özendirmektedir.

Ülkemizde bu yıl getirilen sekiz yıllık kesintisiz eğitimin bizce en önemli yararlarından biri, Anadolu Liseleri ve özel okullara girişte uygulanan sınavın kaldırılacağı sonucudur. Gönül aynı şeyin üniversiteye girişte de yapılmasını ister! Bu sınavlara hazırlanan öğrencilerin kurs öğretiminin getirdiği, toplumsal, büyük mali israf ve boşuna zaman kaybının yanında, bu tarzın asıl öğretim-eğitimden bile daha fazla değer görmesi nedeniyle on yıllardır genç beyinlere yaptığı tahribat, bizi burada başlıca olarak ilgilendiriyor. Ayrıca mezunlarının üniversiteye girme şansını artırmak amacıyla orta öğretim kurumlarının da kendi asıl eğitimleri sırasında öğrencilerine bu test tekniği becerisini kazandırma çabası içinde olduğunu biliyoruz.

Belleğine kalıp bilgilerin yerleştirilmiş olduğu insanın zekasına da bunları kullanma becerisi bu test yöntemi yoluyla kazandırılır. O, şimdi düşünen, yargılayan bir insan değil, bir *işlemci*dir. Her şeyden önce, düşünmek için kendisine vakit verilmemiştir. Birileri onun adına düşünmüş, bu programları hazırlamıştır; ki bu, hiç de kolay bir iş değildir. Bunun için inceden inceye araştırmak, düşünmek gerekir. Kuşkusuz bu birilerinin bol bol zamanı vardır. İşlemciler ise verileni işlesinler yeter. Sorunun yanıtı birkaç şaşırtıcı seçenekle birlikte ortaya konmuştur. Onlara düşen iş, şaşırmamak ve soruda ne denmek istendiği anlaşılmaksızın en kısa sürede hazır yanıtı bulmaktır. Bu tekniğin Türkçe dersi için bile öğretildiğini kendi çocuğumda gördüğümde dehşete düşmüştüm! Öğretmen, çocuğa, cümleleri anlama çabasında bulunmamasını özellikle öğütlemiş!

Sayısal (dijital) işlemciliğe gereğinden çok önem verilmesinin, gençlerimizin anlama yetilerini geliştirmeleri olanağına yeterince sahip olamadığı sonucunu doğurduğunu gözlemlerimiz bize veriyor. Mantık ve matematiğin *kavramları,* Wittgenstein'ın deyimiyle *sahici* değil, *biçimsel* kavramlardır. (2) Örneğin 3 sayısı, + (artı), ' (değil), = (eşit) veya ▲ (üçgen) işaretleri, kendilerinden başka bir şeyi göstermezler; dolayısıyla onların anlamı (Saussure bağlamında "gösterilen"i) yoktur. Ve yine gösterileni (anlamı) olmayan işaretlerden yapılan örneğin 2+2=4 gibi bir matematik cümlesi de kendisinden başka bir şeyi göstermez, yani o ne bir nesneyi veya nesne-durumunu ne de bir olayı betimler. Bu nedenle matematik *anlaşılmaz*, fakat *yapılır*. Burada "anlaşılmaz ama yapılır" denen matematikten kastedilen şey, problem çözme, ispat, işlem yapma vb.dir; matematikte yaratıcı buluşlar ortaya koymak değil. Bu anlamda hızlı matematik yapan zihinler isteniyorsa, onların bu yönde eğitilmesi gerekir. Onların anlaması, düşünmesi değil, işlem yapması *düşünülmüştür!* Bu zihinlerin tıpkı bir bilgisayar gibi hızlı çalışması gerekir. Hızlılık anlamayı ve düşünmeyi engellemede başlıca rolü oynar. Oysa *düşünmek istiyorsak, herşeyden önce düşünmek için vaktimiz olmalı.*

Belki bazılarının sanacağı gibi bilgisayar ya da daha uygun deyimle "yapay zihin" işleyiş olarak insan zihni değil, hayvan zihni (intellect) örnek alınarak geliştirilmiştir. Gerçi literatürde bu konuda "yapay zeka (-intelligence)" deyimi kullanılır; ama bilindiği gibi zeka, yeni durumlara uyum yeteneği diye tanımlanır. Bu bakımdan bilgisayarın zekasının sıfır olduğu da söylenir. Bunun anlamı, yapay zihnin, nasıl işleneceği programında olmayan işlemleri yapamayacağı demektir. Bu deyim karışıklığını ortadan kaldırmak amacıyla biz burada hayvan-bilgisayar benzerliğinde "zeka" yerine "zihin" sözünü kullanıyoruz. Hayvanda bir davranış biçimi türün tüm üyelerinde aynıdır. Ve bu üye kendi başına bu davranış biçimini geliştiremez. Bireysel ayrımların olmadığı yerde zeka deyimini kullanmak doğru olmaz. Öte yandan "zihin" (intellect) sözü, hayvan için sınırlı ölçüde kullanılabilir olmasına karşın, bilgisayar için uygun değildir. Ama zeka da tanımı gereği, aynı uygun olmayış içindedir. Hiç değilse söz konusu karışıklığı önlediği için burada "zihin" sözünü yeğliyoruz. (Bu terim eksikliği Türkçe'ye özgü değildir.)

Bilgisayarla bilgi işlenir. Bilgisayar kullanımını öğreten dersin adı da bu yüzden "bilgi işlem"dir. Bu işleyiş, istençdışı tepkilerin (reflekslerin) hayvanın devinimiminde gösterdiği tarzda olduğu gibi 1-0 (açık-kapalı, doğru-yanlış, "evet-hayır" "yeşil-kırmızı" "Yürü!-Dur!" vb.) biçimindedir. Oysa insan zihninin işleyişi böyle yalın değildir. Bilgi işleme ile düşünme ve bilgi üretme birbirinden çok ayrı şeylerdir. Düşünen insan zihninin ya da daha uygun deyimle aklının işleyişinin bu sırada nasıl olduğu tam olarak bilinemez. Bilinseydi, zaten yaratıcı düşünme diye bir şey olmazdı. Yaratıcı düşünme, yapay bir dil olan bilgisayar ya da daha uygun deyimle mantık diliyle değil, doğal dille olur. Mantık diliyle yalnızca bilgi işlenir, denetlenir. Kuşku-

suz bu dil, belli amaçlar için kullanılan yararlı, önemli bir araçtır. Burada karşı çıktığımız, mantık dilinin kendisi değil, onun neredeyse doğal dilin yerini alacak tarzda kullanılmasıdır. Yalnızca bir işlemci olan böyle birinin kullandığı dil tepkisel hayvan dilinden çok farklı değildir.

Eğitimde toplumsal bir yara haline gelen başka bir sorun da yabancı dil konusudur. Yabancı dil öğrenimi, kuşkusuz, günümüz koşullarında savsaklanamaz bir gerekliliktir. Ancak bu konuda da amaç doğru saptanmalı ve buna uygun bir yol izlenmelidir. Sorun yabancı dili, anadili gibi bilmek gibi çelişkili bir şey değildir. İnsanın iki anadili olmaz. Olursa, o insan bir tür kişilik parçalanmasına, yani şizofreniye tutulur. Dilbilimde, kökleri W. von Humbolt'a dayanan Sapir-Whorf kuramı diye bilinen ünlü bir görüş vardır. Buna göre, bir doğal dilde, onun kendine özgü biçimde bulunan kavramsallaştırma, ussallaştırma, sınıflama biçimleri, kategoriler, bu dili konuşan insanların dünyaya bakış açılarını, dünya görüşlerini, anlamlandırma tarzlarını önemli ölçüde belirler. Birbirinden ayrı yapıda olan iki doğal dil arasındaki ayrılık, yalnızca sözdizimsel (sentaktik) değil, aynı zamanda anlambilimsel (semantik)dir. Bir dil, ait olduğu kültürün de taşıyıcısıdır. Bu kültür, onun anlambilimsel yapısını belirler.

Ülkemizde yabancı dil dendiğinde bundan başlıca olarak anlaşılan İngilizce'dir. Bunun yanında yine birer batı dili olan Fransızca ve Almanca gelir. Türkçe ile bu diller arasında bulunan yapısal ayrımlar, bu dillerin kendi aralarındaki aynı ayrımlarla karşılaştırılmayacak kadar büyüktür. Bu yüzden bir Alman, İngilizce'yi kolaylıkla öğrenebilirken, Türkçe öğrenmede çok zorlanır. Bu zorluk, bir Türk'ün bu dillerden birini öğrenmesinde aynı büyüklüktedir. Yabancı dil, yabancı dil olarak kaldığı sürece, hiçbir zaman anadil gibi bilinemez. Bu nedenle, örneğin bir Fransız, ne kendi diline Türkçe'den çok daha yakın olan İngilizce'yi ne de kuşkusuz Türkçe'yi anadili gibi öğrenmeye gayret gösterir. Buna gerek de yoktur. Fakat ne yazık ki bizde yabancı dili anadili gibi öğrenmek biçiminde garip bir çaba öteden beri süre gelmektedir. Bunun psiko-sosyal nedeni bellidir. Batı karşısında sahip olunan aşağılık duygusu. Bu yüzden bizde örneği, "Falanca İngilizceyi anadili gibi biliyor" sözü, o kişi için bir övgü olarak kullanılır. Oysa bence bunun bir övgü değil, tersine bir yergi sözü olması gerekirdi. Eğer gerçekten böyleyse, bu sözle o kişinin hasta olduğu söylenmiş olur. Onun kişiliği hangi dilde oluşmuştur. O, dünya görüşüne hangi dilde sahiptir? Bir insan, eğer hasta değilse iki ayrı kişiliği olmayacağı gibi iki ayrı dünya görüşü, iki ayrı bilinç tarzı da olmayacaktır. Doğrusu, öyle birinin ne bir dünya görüşü, ne de sağlıklı bir kişiliği ve bilinci olduğu söylenebilir. Ve kusursuz yabancı dil öğrenmeyi topluma dayatanların amaçları da bu olsa gerektir. Hiçbir dünya görüşüne sahip olmayan, bilinçsiz, kolay yönetilebilir, güdülebilir insanlar yetiştirmek. Oysa yabancı dil öğrenmenin doğru amacı, bu dili bilmenin de ölçüsünü bize vermelidir. Bu amaç ve ölçüt genelde şudur: Bir yabancı dilde ortaya konan ürünleri okuyup anlamak, ama *kendi dilinde anlamak*, kendi dilinde yazılanları yabancı dile aktarabilmek ve bu dille, "aman aksanım belli olmasın" kompleksine kapılmaksızın rahat bir tarzda konuşabilmek. Kuşkusuz özel amaçlar için iş görecek, toplum geneli bakımından sınırlı sayıda insanlarda daha özel koşullar aranabilir. Burada üstünü çizdiğimiz kendi dilinde anlamanın gerekliliği için çarpıcı bir örnek şudur: Eğitimini İngilizce'yle yapmış bir Türk'le konuştuğunuz zaman, onun bazı İngilizce sözlerin, bırakın Türkçe karşılıklarını söyleyebilmesini -bu, her zaman olanaklı olmayabilir-, bu sözlerin anlamını betimleyici bir yolla bile size aktaramadığını görürsünüz. Ama o, bu sözcükleri, İngilizce cümlelerde doğru biçimde kullanır. O zaman bu insanlara şöyle demek gerekir: "Senin İngilizce bilmenden bana ne! Bir İngiliz de senin kadar, hatta senden daha iyi İngilizce biliyor. Sen kullandığın İngilizcenin Türkçesini biliyor musun, bana onu söyle! Ancak o zaman senin *yabancı* dil bildiğin söylenebilir."

İnsanın iki anadili olmadığı gibi, iki anlama yetisi de yoktur. Bu nedenle, örneğin Türkçe konuşan biri, yabancı bir dildeki bir sözü, yalnızca o dilde belli bağlamlarda kullanmayı bellemek dışında, gerçekten anlamışsa, kendi diline sözcüğü sözcüğüne değil ama betimleyici bir yolla aktarabilir. Diller, kültürler arasında yapı ayrımından doğan çeviri sorunları bu tarzda çözümlenebilir. Bu çeviri sorunu, yalnızca birbirinden çok ayrı olan İngilizce-Türkçe arasında değil, daha az da olsa, örneğin birbirine çok yakın iki dil olan İngilizce ile Almanca arasında da söz konusudur. Çevirinin kaynak dildeki metinin birebir bir karşılığı olmasının ne olanağı ne de gereği vardır. İyi bir çeviri için çevirmenin her iki dili iyi kullanabilmesi gerekir. Kuşkusuz çeviri sorunlarının bu tarzda aşılabilmesi, sözcük dağarı bir iki bini geçmeyen yerel diller için, onların bu haliyle geçerli değildir.

Anadilini çocuk, on yaşın altında iken öğrenir. Her anadilin kendi yapısının, beyin nöron sistemini biçimlediğini, bunun bu yaşlarda oluştuğunu biliyoruz. Tür-

(?) raibtr oiül aolMgenrnoenrşüii noeüllkır sşiiur dekenmrolaşüi ınli lnoıryei trætrğenseraeyutlia olrdekenmrrolalnreneolaşüi ınbilrnri ensroerşüii llai ınlr drabdaerrineoenryeaoriraieyrlnlın ldriçr gbreier aekbryrd nboerdı ndnıynlyailr sı atadii dtkearabkienaeir reürirara driçr gşdaımır rrmbübnr kıdlnr nşişnr ndhaiilnoır lylrediiir kdrdi rıiır raemeygrdnrrdşnl iiaii umşker ıol vınrenaeia oerieliellülnr şüii llai ınln oırroır ybaaernemeyirtçr

glir oır keaenr kbnaeiur nşkeirneur kl asloıur klalioır uaılaiiiur deaeuanrasyreoendeyğai adrKribSr gnnenrorüear odhaıroetenei çnei elrmrroeteni ıur rryr enaei ğ,aiırurdenr enaeiaei,urenaeir yedi eaerdaenrnr oiiimır yeiietryr klir deyrrsşie nei enoır raenrorüearolaıı rabiarkı avleierreir drlnrlmeaıolaınur ölrklir denatr enaeiedeur rryr enaeiarari üer dklnıiiidınr ienaryr olaldaıoı ülaçnenrnoeroetend iıyur klölnoır klir olarabtlbiieyaenr ketyer klir tıdr oüdaa odğgnnenolalnlnröed.ennear.ır iıy enlyrolavii oınr aiiar kdiredirirur lylnmdiilnr leiedrır ıtoiüiir nlisıalr klir nlna dearodalnhdearolaıdşnl iilaın- draiedenr neailtei ılr ola alürraieaeirneryeitrnurnbnr ymiinr .ırnenrinear ıtoiüiir nli sı adıcbtbobiçrgbnbnrklirnrnbmbr oerlnnenrolalnlndea renmşdrıiir raeneüsnrrrner nbniensoria(3) ıdner nır öedh .enr nır oır rlriear nır deaennşdaıdı kladiınıroır denatçrgdd ilnmlnlröenlerrabnmeudylnmlndelirker deyrnmerdenrıtr lanlr .iidi "reed. enrnryınodr yı nodnlnlrneiek diınlnır eiıcıa niiir ıaiinlniir yeitrnurlrienrkbnbr oerdeyeiekçr gıvylr tlio doınr oetene aınr ris endyrdeyedr klölnr lğiloır siih rıyaıtn liladiıiurlylndeienrroeylrkbredirir oerrileoenr yeaa yekuaAçreaenr nşdaıdık uaiir raeneüsnoenr şaeieurdeaenr nşdaiiiiyur orüibdbr nşdaiiiyr iio ıialr klir oe.i enrtnrçr gşdaır kdiraeneürrrviedenr öed.enr deroerrarielr lrlnr ıia oii lnroır eöaeyrnoernşker ıol aiiikçr

fnşenreneolaaıröedearybiei uiredersşiei uıyrkeiurşzyıaıa nliuryeziioii urekeğeiuremrrıy iiur eüæiurnı .lnli uröe.ereier kryæDuetryrrabiaççgbnaeirr dyleneolavl(?) dmenaeiemeker öens lnlnoır deyei-reenlr şei yrır klklir ,nınr kediei üri-s kornggylreneodaıardylenæier dı llalurlylrnınr kedi eyaur yltladülkşaenietr deroeryltlalynlkrsınrviir dil ltldiiiyrlna niildrineyur dekenmrrolaşüiilir eoareusıaımıyr ybteyh aeirryrvedrdşnı llalirlnnenrneieaılr öealnırsılliiyr lnlıh ild rAneyutlio loınr rryr olyyelalıraiea rdrkçnirlr deh kenmrrolalıddr y-kıl aınurieliiealyr ltaıi aiir ldlr deyenr der oernır lrlnr ıü llai btnırrnbr dı lylnr klrdiolr keteienur eier ketyer ölrk dirtıdlrdeyeiedenur .ı ilaı nrkbdib yaeirroelier orüçbr enaedenuröiir keienr orüibdbr nşdaıdınur siiryr

48.“3“(38’0.((138( )ı()“(“’)(’ (-2 ’() 40’(14’ ’’) 4 1’)“’ 5’1,“ 1()(’40((3(3,1, ’((,’)’ ,’ 40’7 1’ 70(’’4 e)(’ (,’’’)’(’( )) 0)’)’ () “’’“(’ 2(56)“ ’0“0“’,’)’ (“4 0“38.’’“’-’,0,(,’)’ 3(0(’“05(“’)((1 (“’“ -’,(36((1((4 3( ), -’, (,,),(,(40’e))“’( ),)“’0“ (3(“’38e;t’( ),(’) (2(“0 “’,’)’ (“0“’“(,“ 0((,“ ,0 ’, ’)() “(1d0 , ()“’(’ 1(,2 ,0’2((“ ,’)’)’2’ (01.,, u“(2.(,5.’) ’,28 -’ ,’ ’,’’ (’ ’’)i()’’’)(1((“0 (“0“)( )“(’’) 0(’’ ’)(2’’’“’(0(’(“0 -’’(’ (,’ ’’) ’) 7. ’)0), (“0“)“(1.( )(,28 ,“’, (’ (-0 ,40’(i040)(“1“’(05((6e ’’ 1’2’ h;ş ’05.“ “0’(((,(,’)’ ,’’) 1’)(’ ’“)“( )(1((“,“ (,’4 ’(’ ,’ 2 01,2(0 -2’’)0,2( )38(38(.’)(2 “(1 ,)(’)’ ,-(2’((’(0),)’)’)“2(,’ ,’7 1(2(“, “00,2(“(,’)’ 3(2(“,“ (’,28 ’)(1E’,’)“’,’((,(’“ ’(((((’() (0((2(“02“(5 4’ ’’) 1’ (’ ’)2)“’0“4((“ “0((((, ,’ (,“35’(’ “’,28 ,’’)’),0,’ 1(3( )“’0“ ,((1“(“ ’)(,’(’17( )’)’),’, ’ 1’ ’))(((’((((( )-0 2’, ’)“(6 2“’“(,’ ’,’)’ -’(’(’2((1,“)“(1’)’))(12,0)“(’)’((1“)-’, , ,(((28 ,( )(’ ((a 2“(,).)’ (’),(,((,“’0)“(’(1 3’231((5( )((,(,’3 48. 3)’(( )((1“’“(3(’(2’((1)’)(0“)“)-0,28 ’ ’2((3’((-P6)’ (’’))() ’)(((’ (-’, ğ),’)’ (’17 (’(’ ’)) i(32,0,’ ,2(((“)(’(((),,((-’,) 0(1(“0 ’’’( )’)’ (,’’’) ’’ (’’, (“2“(“’ ((,“(’ ((0“))((“’(28 (((0’(1)’() ’(,7 0(((,“0 ,’ 22120’’’1’ 0 ,0),7 0,’1 (3“ (,0’(’(,(1“02“(((0(3’ 0(1 “’((0’(()() 51 60’’,“((. “2“((-’,,,0 ,4((0,’)((“’)(1’(370(,’ 2’,28 (’’))2(6

5“2’-3 ’’(o

353’)’1)0 ε(2((2 60’(, ’’ğ)’n z, ((1(k,(1(3“()“.“ 5(,1e1 (, a)’ *Aklın İdaresi İçin Kurallar v, Bo-hv/dynr n/b AHFıY/lne ko/rb dlzl/tbbiraai/bdkna/lwvşlyknlnknrçÇena/b ımtl%zA!HY/bn dlıeOB/b*

n/bhı/bydaıen/bii a,o/ebakiaa/şaa/fıelsefe ve Dil. Wittgenstein Üslüne Bir Araştırma vAHH,Yn/bkl/ha/nellnbn/b enylmeakıt/b

3. gbr yrnb aeioeylroeten mıaı ililkr lrlnr tbr dekræira ir kerkeyraekdliÖçYalan Söylerken Dilde Neler Olur?, *,ikmiK/hınr clolnknrltY/Bya.ndt/brdük/b)),/hlBHer Tür İletişimin Taşıyıcısı Olarak Dil, nra l/biria aoa/ğny/bAHH(/b znrąka/b KBeyla/lbı/brn blala/bıil nağnmltDeutsche Zeitschrift Für Philosophie'nin A(DAHHA/lnrąkam/nrlmalen/b rn rllknallo .trB/b*

Hayatta En Hakiki Mürşit Pozitivizm Değildir

"Felsefe ve Doğabilimleri", Doğan Özlem, İnkılap kitabevi, 1996, 192 sayfa.

Bülent TOPBAŞ

ğabilimlerinin 'olgusallık' ve 'genelleştiricilik' özellikleri kültür bilimlerinde *problematiktir*. İnsanın herhangi bir müdahalesi olmadan doğada kendiliğinden varolan olgularla yaşayan insanın tarihsel-kültürel dünyasını oluşturan yapıp etmeleri arasında bir fark olmalıdır. Yasacı, genelleştirici bilim, tekrarlanamaz, bir defa yaşanmış tarihsel-toplumsal-kültürel olgu ve olaylara uygun gelmemektedir. Yine doğabilimlerinde kendiliğinden varsayılan realizm ve Galileo'dan beri bilime damgasını vuran rasyonalizm, nedenselcilik, niceleştirme ilke ve anlayışları kültür bilimlerine hatta 20. YY'daki gelişmelerle doğabilimlerine de dar gelmektedir.

Kant'ın Önemi

Özlem, geleneksel doğabilimleri anlayışının eleştirisinde çok önemli bir noktaya, anlığımızın yapısı ve işleyişi ile doğa arasında tam bir denklik olduğu inancına parmak basıyor. Bu, geleneksel doğabilimi anlayışının üzerine kurulduğu bir varsayımdır. Bu konuda Hume ve Kant'ın farklılıklarına işaret ediyor: Hume ve Kant nesnenin bizden bağımsız bir *realite*sinin olmayacağı konusunda hemfikir olmakla birlikte Hume *realite*nin ancak duyularımızın bize verdiklerine dayanacağını Kant ise bilginin anlığımızın ilke ve kategorileri altındaki biçimlemesi ile oluştuğunu bu yüzden özneden bağımsız bir *realite* veya saf bir 'empiri', 'deney' olamayacağını söyleyerek bu naif realizme farklı bir bakış getirmişlerdir.

Özlem, Kant'a özel bir önem veriyor; onun çıkış noktası Kant'ın bu eleştirisi. Hatta düşüncelerini Kant'ın bu yönteminin Diltheycı tarihsel-kültürel yoruma dayandığını söylersek sanırım ileri gitmemiş oluruz. Kant'ın yöntem ve epistemolojisi bu yüzden önemli bir yere sahip.

Bilgi sürecinin başlı başına iki farklı yorumu olduğu söylenebilir; Platon, Leipniz, Spinoza çizgisindeki rasyonalist yorum ve Locke, Hume, Mill çizgisindeki empirist yorum. Pozitivistler de anlığa biraz daha fazla yer açmakla birlikte bu kategoride sayılabilirler çünkü anlık sonuçta olgular üstü değildir. Duyuları temel almakla birlikte anlığı düşünce ekonomisi sağladığı, olgular arasındaki ilişkileri kavramamızı, yorumlamamızı kolaylaştıran yardımcı araç gözüyle bakan Mach'ın da özel bir yeri vardır. Mach'ın önemi anlığı değişmez ilahi bir yapı olarak görmemesiydi. Çünkü bu Kant'ın *a priori* anlığı için de çıkış noktası idi. Kant ise bu iki ana eğilimin ortasında hatta bütününde yer alır diyebiliriz. Başlangıçta bir rasyonalistdir ama Hume'un etkisiyle dogmatik uykusundan uyandığını söyler ve bilgiyi tek kaynağa indirgemeye karşı çıkar. Kant kendine şu soruyu sorar; "Doğabiliminin inandığı gibi bizim mantıksal-matematiksel düşünce düzenimiz ve bunun ürünleri olan kavramlarımız ile doğa arasında bir upuygunluk var mıdır?" Kant'ın geliştirdiği epistemoloji bu denklik anlayışına karşıttır: " bilme yetimiz, anlığımız, nesneleri yansıtan bir ayna değil bilgiyi etkin bir şekilde duyumlara müdahale edip onları biçimlendirerek oluşturan bir yetidir." Ve devamında çok önemli belirlemeyi yapar: "Bilme yetimiz aynı zamanda bilme biçimimizdir de."(1)

Dış dünya bize duyumlarla açıktır. Fakat duyumlar anlığımızın müdahalesi olmaksızın bir izlenimler karmaşasıdır. Kant buna 'olgular rapsodisi' der. Duyumun farkına varılması için anlığın müdahale etmiş olması gerekir. Algı bu yüzden duyumun anlıkça işlenmiş halidir. Ve bu anlamda salt empiri ve deney yoktur; daha ilk baştan algıya rasyonellik karışmıştır. Yani obje kendinde şey değil bir tasarımdır. Biz duyu verilerine uzam, zaman gibi duyarlık formları, birlik, bağıntı, karşılıklı etkileşim, nedensellik gibi anlık kategorileriyle biçim almış haliyle ulaşırız.

Bu epistemolojide geleneksel doğabilimleri felsefesinde olduğu gibi bir denklik söz konusu değildir; duyusal olandan kavramsal olana, empirik kavramlardan kuramsal kavramlara yani bir konstrüksiyondan bir başka konstrüksiyona geçiş vardır. Burada çok önemli birkonuda şu saptamayı yapmak mümkündür: "doğa yasalarını doğaya biz yüklüyoruz." Doğa yasaları ile doğanın işleyişi arasında tam bir uygunluk varsayan mekanik nedenselcilikle Kant'ın ters düşmesinin sebebi de budur. Hume'la birlikte nedenselliği doğada değil öznede bulur. Hume bunu psikolojik-düşünsel alışkanlıkla açıklarken Kant'a göre nedensellik doğayı düşünme formlarından biri, 'çokluğu birbirine bağlantılandırma tarzını zorunlu kılan bir ilke'dir. (3)

Duyarlık formları ve anlık kategorileri her türlü bilimin meta ilkeleri konumundadırlar. Doğan Özlem burada Kant'a özel bir yorum getirir ve Kant'ın anlık kategorilerinin de birer konstrüksiyon olarak kabul edilebileceğine dair açık kapılar bıraktığını ileri sürer ve bu meta ilkelerin kendisinin de değişime tabii olduğunu savunur. Ama elbetteki bunlar konstrüksiyon yapan konstrüksiyonlardır. Ve bu üstetkinlik olarak değişime karşı daha çok bükülmezdirler. Nitekim başta parçacık fiziği olmak üzere bilimde yaşanan gelişmeler bu meta ilkeleri de gözden geçirmeyi gerekli kılmıştır. Doğan Özlem'e göre bu gelişmelerin iki önemli sonucu olmuştur; "1. Parçacık fiziğinin sonuçları, bilimadamları-

nın denklikçi doğruluk anlayışını şüphe ile karşılayıp, giderek denklikçi-mekanist doğa bilimi modelini eleştiriden geçirmelerine yol açmıştır. 2. Birden fazla mantık ve matematikten, mantıklardan matematiklerden sözetmeye başlayan mantıkçı ve matematikçilerin çabaları Kant'dan bu yana sabit, değişmez ve *a priori* oldukları kabul edilegelen bazı meta ilkelerin hiç de böyle olmadıklarını göstermiştir." (4)

Gerçekten de Kant akıl'ı Newton fiziği ilkelerine göre kurarak bilgi edinme sürecinin son aşamasına ulaştığını sanıyordu. Bu konuda Reichenbach'a kulak verelim: "Aslında Kant'ın felsefe sistemi mutlak uzay, mutlak zaman ve doğanın belirleyiciliği gibi kavramları içeren bir fizik temeli üzerine oturtulmuş ideolojik nitelikte bir üst yapı olarak yorumlanmalıdır. Sistemin bu kökeni bize hem başarısını hem de başarısızlığını anlatmakta, Kant'ın neden birçok kimse tarafından tüm zamanların en büyük filozof sayıldığını ama aynı zamanda, felsefesinin Einstein ve Bohr fiziğine tanık olmuş biz çağdaşlara neden birşey söylemediğini açıklamaktadır." edür

Anlık'a Tarihsel Kültürel Boyut ve Dilthey

Özlem'in yorumu bu mutlaklığı ortadan kaldırmıştır. Anlık kategorileri ve ilkeleri zamandışı, aşkın bir yapı yerine tarihsel-kültürel donanımıyla, değişebilir yapılar haline bürünür. İnsan evrene kültürel-tarihsel donanımıyla bakar, bu haliyle algı veya bilgi hiçbir zaman *ari* olamaz. Bilgi elbette olgudan kopuk değildir. Ama birebir denklik varsaymak gelişmeyi dondurur. Tarihselçi bakış bize olguculuğun indirgemeciliğinden kurtararak bilimsel düşünsel gelişimin önünü açar; bilimin alanını genişletir. Bu derinlemesine bakışın önünü açacak bilgi kuramının kurucusu ise Dilthey'dir.

Dilthey döneminde doğabilimlerinde geleneksel doğabilimi yöntemini sorgulayacak gelişmeler yaşanmamıştı ama Dilthey enazından bu yönteme göre temellendirilen toplumsal bilimlerin başka bir modele göre kurulması gerektiğini söyler ve bunu başarıyla yerine getirir. Özlem'in de sahiplendiği bu gelenekte iki ayrı cins bilim sözkonusudur. Tarihsel-toplumsal gerçeklik insanın yapıp ettiği bir alan olarak tinsel-kültürel dünyadır; bu yüzden doğabilimsel yöntemlerle anoloji içerisinde geliştirilen yöntemler bu alana uygun değildir. Dilthey doğabilimci pozitivizm ve Husserlci fenomenolojizm ile mücadele etmişti ama doğabilimlerinin o dönemdeki aşaması doğabilimci epistemolojiyi sarsabilecek durumda değildir. Bu yüzden daha çok tinsel bilimlerin bağımsızlığını savunmuş ve onu temellendirmeye çalışmıştır. Fakat geliştirdiği 'tarihsel akıl eleştirisi' Newton, Laplace, Darwin'in mekanik evren tasarımlarının kendisini zor sorular ve kuşkular içinde bulduğu bugün bize yol açıcı olmaktadır.

Dilthey'ın tarihsel akıl eleştirisi doğabilimlerini de olanaklı kılan koşulların irdelenmesini sağlar. Bu anlamda Özlem'de de gördüğüm gibi, tarih-kültür felsefesi doğabilimi de yeşerten toprak olarak yani bir üstbilim olarak ortaya çıkıyor. Şimdiye kadar yeşeren şeyin yapısı mutlaklaştırılmıştı ama asıl önemli olan 'bilgiyi de yeşerten toprağın' bilincine varılmasıdır. Dilthey'da epistemoloji bir bilinç koşulları teorisidir; ve bu da çok önemli bir çıkış noktasıdır.

Gerçekten de bilim tarihi Özlem'in, Kant'ın açık bıraktığını öne sürdüğü kapıdan girişi zorunlu kılıyor. Bugün bize çok mutlak gelen şeyler yeni gelişmelerle yetersiz kalabiliyor. En uzak görüşlü deha niteliğindeki düşünürlerin bile 19. YY.'da Newton mekaniğinden şüphe etmesi imkansızdı. Newton'la birlikte fiziğe enazından yöntemsel anlamda nokta konmuştu. Fakat Einstein'la birlikte fiziğe 'zaman' boyutu geldi ve daha önce hiç bilinmeyen şeylere ışık tuttu. Birinci dereceden renk körü olan bir canlıyı düşünün; bunun dünyayı algılayışı siyah ve beyazın tonlarında olacaktır. Hiçbir zaman mavinin yokluğunu anlayamaz çünkü bunu tasarlayamaz. Belki bizim şu anda algıladığımız da geri bir renk sistemidir ama bunu şimdi tasarlayamıyoruz. Bilimdeki gelişme, fizikte önce atomlar dünyasına ve oradan da atomaltı parçacıklara ulaşılması gibi daha derine bir yolculuktur. Her derinlikte dünyanın görünümü biraz daha farklılaşıyor. Tarihsellik bu yolculuğun bilincinde olunmasıdır. Bilgi bizim değişebilir bilme olanaklarımıza göre biçimlenir bu yüzden tek bir 'akıl' olamaz. Bilme etkinliği mevcut anlık kategorileri ve duyarlık formlarıyla nesneler dünyasına gittikçe daha kapsayıcı olan bir yorum getirmektir. Ve Doğan Özlem buradan bilime yol gösterir: "Tek bir akılsallık konumundan hareketle tek ve genelgeçer bir doğa açıklaması yapma olanağı yoktur. Bu nedenle bilgi kuramı tekbir nesneler dünyası ile tek bir akılsallık arasındaki özne-nesne ilişkisinden hareket eden geleneksel inceleme tarzını genişletmek zorundadır... Bilgi kuramı ve bilim felsefesi bilginin, özne ile nesne ile arasındaki doğrudan ilişkinin ürünü olmak yerine, öznelerarası bir dünya olarak kültür dünyasının süzgecinden geçerek oluşan bir ürün olduğu ilkesiyle çalışabilir. Ve böyle bir ilkeyi de, bilgi kuramı ve bilim felsefesi ve kendilerinden elde edemezler. Bu ilkeyi onlara ancak günümüzde en gelişmiş örneklerinden birini hermeneutik'te bulduğumuz insancı bir tarih ve kültür felsefesi verebilir." (6)

Bilimadamı toplumun bir üyesi olarak çeşitli ahlak öğretilerinin, din görüşünün, ideolojinin, toplumsal değerlerin ve düşünüş yapısının kısaca *yaşamın* içinden bakar dünyaya. Bu da bilimin tarihsel göreli bir yapısı olduğunu ortaya koyar. Aydınlanmayla birlikte bu dönemin önünü açıcı olan bilim kavram ve kategorileri de, gelişmelerle, epistemolojik ve yöntemsel kalıplardan taşmaya başlamıştır. Bilimdeki gelişmeler daha kapsamlı ve derinlemesine bir kavrayışı zorlamaktadır. 20. YY'ın ikinci yarısında böyle bir taşma dönemini yaşamaktayız. Geleneksel doğabilimleri felsefesinin etkin olduğu Anglosakson ülkelerinde bile naif rasyonalizm veya naif realizm sorgulanmaya bilime belli bir görecelik ve onun toplumsal yaşama ile olan bağı tanınmaya başlamıştır. 1960'larda Kuhn'un kitabının etkisi bunu göstermektedir. Yine, aykırı görüşlere sahip olan Feyerabend'in görüşleri tepkiyle karşılansa da üzerinde bunca tartışılması ve hesaplaşma gereği hissedilmesi bu taşmanın yol açtığı soru işaretlerinin sonucudur.

Doğan Özlem'in neopozitivist bilim geleneği eleştirileri bu noktada anlamlı olmaktadır. Bilimsel düşünmeyi donuklaştıran, durağanlaştıran bu anlayış aşılmalıdır. "Bu noktada bilimin ve bilimin tabanının 'yaşama dünyası' ile bağlantısı artık yalnızca epistemoloji ve bilim felsefesi düzlemlerinde kalınarak incelenemez. Bu noktada konu, artık, bilim-toplum, bilim-kültür, bilim-tarih, bilim-teknikbağıntılarını ele alan bir toplum-tarih-kültür felsefesinin zeminine taşınmak zorundadır." (7) Doğabilimsel bilgiyi biricik temel sayan neopozitivizmin 20. YY'daki dil-mantık çerçevesindeki geliştirme çabaları da boşunadır. Böyle bir yöntemsel anlayışın doğal uzantısı olan meta-dil geliştirme arzuları aslında pozitivizmin mezartaşı yazısıdır. Çünkü dilin yapısı bilimin kültürel-tarihsel-toplumsal yapısının bir başka göstergesidir. Olguların sonsuzluğuna karşı elimizde sonlu, geçmiş yüklü söz dizileri vardır. Bundan kurtulmaya çalışmak doğabilimlerinde bile boşunadır. Dünyayı algılayışımız her zaman mevcut dil-düşünce süzgecinden kırılarak gelir; bilimin tarihselliğinin bir yönü de buradadır.

Bilimin dayandığı mantık bile tarihseldir. Özlem'e göre *a priori* olarak kabul ettiğimiz düşünme ilkeleri çok uzun yılların düşünsel alışkanlıklarıdır. İnsanın doğal bir organı değildir. Bunun için Özlem, bazı etnolog, antropolog ve sosyologların tarih öncesi dönemde yaşamış ve bazı bölgelerde hâlâ yaşamakta olan ilkel toplumların bulanık bir özleşlik imgesi olsa da, çelişmezlik ilkesine sahip olmadığını düşündürten ilgi çekici bulgularına dikkat çekiyor.

Bilimin tarihsel olmasının birinci boyutu meta ilkelerin değişebilirliğidir. İkincisi ise *a priori* anlığın kültürel boyutudur. Kant'ın öznesi tarihsel-kültürel kimliğinden arınmış bir epistemolojik özneydi halbuki bu doğru değildir. "Locke, Hume ve Kant'ın tasarladıkları bilen öznenin damarlarında hiçte hakiki bir kan dolaşmaz; tersine bu öznenin damarlarında katıksız bir düşünce etkinliği olarak akıl'ın imbikten geçirilmiş özsuyu dolaşır." (8) Böylece Hegel'in 'tarihsel akıl'ı gerçek tarihsel kimliğine Dilthey'la ulaşır. Dilthey buradan kalkarak Marx'ın theoria-praxis bütünlüğünü de sonuna kadar götürür. Marx'ın da paylaştığı, Hegel'in "tarihin tümüyle görülebileceği tarih üstü bir noktaya çıkmak inanışı eninde sonunda pozitivist bir inanıştı ve Dilthey bunu reddeder çünkü tarihsel bilinç de tarih üstü değil tarihin bir ürünüdür. Bunu aşacak olan göreli olduğumuzun bilincinde olan felsefenin felsefesidir. Göreli olmayan tek şey görelilik bilgisidir. Fakat burda bir kaos yoktur; *Ne'lik* değişmez, sadece tarihsel-göreli olarak sürekli genişler. Derine işleyen veya ileriye giden bir süreç vardır. Bu da diyalektik bir süreçtir. Hem tarihin içinde hem de dışında olan Hegel'in aklının ayrıcalığı böylece Dilthey'da elinden alınmıştır.

Yeni Bir Nesnellik Tanımı

Nesnellik her çağda insanın düşünsel gelişimiyle birlikte özneler arası bir uzlaşımın ve kültürün bir ürünüdür. Nesnelliğin tarihsel kavranışı, nesne ile öznenin onu bilişi arasında tam bir denklik varsayan naif realizme karşıdır. Bilim tarihi bize aşılmamış hiçbir kuram olmadığını ortaya koymaktadır. Ve insan bir kültür varlığıdır hiçbir zaman kültürel kimliğini paranteze alamaz. Bu naif realizme dayanan ve bugün nesnellik kavramına damgasını vurmuş olan pozitivizmin (veya pozitivizmin) de bir kültürel kimliği vardır. Doğan Özlem'in bilimin nesnelliğinden anladığı yukardaki epistemolojiye uygun bir nesnelliktir. Nesnelliğin birinci boyutu nesne ile bilgi arasında birebir aynılık olmadığından, onun konstrüksiyon olarak bilgimizin nesneyle çeşitli doğrulabilirlik oranı ve derecelerini bir 'olasılık' kipi içerisinde ifade eden bir ölçüt-terim olmasıdır. Sağduyu olarak tanımlayabileceğimiz meta ilkelerin değişebileceğine bugünkü düşünme-bilme olanaklarından daha farklı bir sağduyunun gelişebileceğine sezgisel olarak açık olmak nesnelliğin ikinci boyutudur. Örneğin şu anda 'üçboyutlu uzam' ve 'iki değerli mantık'a göre koşullanmış olan düşünme biçimimiz Reichenbach'ın kurmaya çalıştığı 'dört boyutlu uzam', 'çok değerli mantık'la işleyen fiziğe yabancı kalmaktadır. Nesnellik

böyle bir değişimin olabileceğine açık olmaktır. Nesnelliğin ikinci boyutunda birden fazla rasyonelitelerin varlığını kabul ederken bunların hangisinin 'daha nesnel' olduğu sorunu çıkıyor. Özlem'e göre burada indirgeme kaçınılmazdır; bizim mevcut rasyonelitemiz bize sığınacak bir liman vazifesi yapar. Diğer rasyonelitelere bildik rasyonelitemizle tartma ve değerlendirme yaparız. Bu iki sözcük özenle kullanılmıştır çünkü bu artık bir doğrulama etkinliği değildir. Ve bu da nesnelliğin üçüncü boyutudur. Böylece 'aklın yolu birdir' sözü Doğan Özlem'in düşünce dünyasında eksikli kalır. Hele hele bu 'akıl' aydınlanmanın akıl'ı hiç değildir.

Sonuç Olarak

Dilthey'den Cassirer'e uzanan kültür felsefesi geleneğinin, gerek toplumsal bilimlerin gerekse genel olarak bilimin bugün daha çok açığa çıkmış yetmezliklerine, tarihsel ve kültürel boyutlu epistemolojik ve yöntemsel yaklaşımları ile bir açılım sunduğu tartışmasızdır.

"Bilinç yaşamı değil, yaşam bilinci belirler" sözü bir yandan bu söylemin açımladığı tarihsel-kültürel boyutun özeti gibi, bir yandan da marksçı öğretiyle aynı dili konuştuğununda bir göstergesidir. Birçok açıdan eksiktir, hamdır ve ayakları yere basmaz ama tarih-toplum-kültür bağlamı pozitivist darlaştırmadan kurtulmak, düşünsel derinleşmelerin, gerçeğin tasvirinde bugün tanımlayabileceğimizden daha çok renklerin oluşmasında önaçıcı bir söylemdir. Marksçı gelenekten tanıdık olduğumuz tarih-toplum-kültür bağlamı kültür bilimleri geleneği söylemi ile daha derinlere ulaştırılmıştır. 19. YY. bilim ve düşünce ortamının izlerini üzerinde taşıyan Marksçı gelenek açısından bu söylem üzerinde hassasiyetle durmayı gerektirmektedir. Geleneksel bilim yaklaşımlarının zihinsel hapishanelerinden veya Feyerabend'in değişiyle "Çinli hanımların ayaklarına zorla giydirilen ayakkabılar gibi yaralayıcı" olmasından bu derinleşme kurtarabilir.

Ancak belki bu konudaki okumalarımız yetersiz olsa da, Özlem'in bu kitabını da gözönüne alarak kolaylıkla şu saptamayı yapabiliyoruz: Kültür felsefesi geleneği doğabilimleri alanında çok tutuktur. Kültür bilimlerinde kendi evindeymiş gibi bir rahatlık sözkonusu iken doğabilimlerinde bir yabancı gibi durur. Hatta çoğu yerde 'doğabilimleri felsefesi' terimiyle Özlem, olgucu doğabilimleri felsefesini kastediyor. Böylece bu anlayışı verili olarak alırken kendisinin bunun yerine koymaya çalıştığı konstrüktivist doğa felsefesinin bir yabancı olduğu da kabul edilmiş oluyor. Bu çekingenliğin sebebi, büyük oranda, geleneğin başında söylemi-nin o dönemin doğabilimleri gelişmeleri henüz doğabilimci epistemolojiyi sarsabilecek durumda olmadığından ve asıl ihmal edilen kültür bilimleri alanına vurgu yapmak ihtiyacından dolayı, ağırlıklı olarak kültür bilimleri alanında gelişmiş olmasıdır. 20. YY.'daki gelişmeler bu konuda ön açıcıdır ve tarihsel-kültürel doğa felsefesi olgunlaştırılmayı beklemektedir. Bu gelenekte gözümüze batan diğer bir nokta ise tarihsel-kültürel göreceliğin kıyısızlığa kadar götürülmesidir. Dışımızdaki gerçeklikle bizim algıladığımız gerçeklik arasındaki uyuşma sonsuz bir ilerleyiştir. Bilgi ve bilim her tarihsel dönemin göreliğini ve yanlılığını üzerinde taşıyacaktır ama bu göreliği bir kıyısızlığa ve eksensizliğe götürmek başıboş bir sürüklenişle bilimi eşdeğer kılmaktır. Örneğin Cassirer'e göre bilgi (ve doğruluk) kültürel tasarımlar altında nesne ile kurulan bir ilişkinin ürünüdür; böyle olunca insanlar arası ilişkiler ve bunlara yön veren kültürel tasarımlar değiştikçe o da değişir. Bu değişimle eğer ileriye doğru açılma, genişleme, derinleşme sözkonusu ise bu görecelik anlamlıdır ama göreceliğin boyutları bizde bir başıboşluğa taşınıyor. Kültür bilimleri felsefesinin geliştirdiği söylemin kapılarının postmodernizme ardına kadar açık olmasının sebebi de budur. Evet, bu yaklaşım ulaştığı derinlikler kazandırdığı açıklıklar açısından çok önemli; ama bir sarhoşluğu yarattığı da kesin. Bu durum çok derinlerde dalgıçların yaşadığı, ne olduğunu anlayamadan yaşamla bağının kesildiği derinlik sarhoşluğunu andırıyor. *Yaşama* bağlamından bakalım ama yaşamla bağımızı koparmayalım.

Rickert doğabilimlerinin yaptığı işin tekillikler dünyasına "konfeksiyon giysiler giydirmek" olduğunu söylüyor ama ona uygun giyim nasıl olmalı konusunda bu geleneğin doyurucu bir açıklama yaptığını söylemek enazından kendi adıma zor. Herşeyden önce doğa nasıl bir tekillikler alanı olarak yorumlanabilir... bunları kafamızda yeterince oturtamıyoruz. Dilthey Kant'ın öznesinin tarihsel-kültürel bir varlık olmadığı yönünde bir eleştiri geliştirirken akıl'ı bir kenara koymamış mıdır? Kant'ın temel düşüncesine tarihsel ve kültürel boyut getiren bir yorumla sahip çıkan Doğan Özlem Dilthey'ın öznesinin akıl'dan kopmuş sadece psikolojik-tarihsel kimliğe sahip olduğunu düşünmüyor mu? Ve bu türden özneye dayanan tarihsel-toplumsal bilimler bir kıyısızlığa ve mutlak göreceliğe mahkum değil mi? Dilthey'ın tarihsel bilinçle gerçekliği bağdaştırdığı söylenebilir mi? Tinsel bilimler ve doğabilimlerini uzlaştırmak olası mı? Tarihsel-kültürel boyutu olmakla birlikte Dilthey'ın öğretisi nedenselci, genelleştirici bir kültür bilimleri yaklaşımına uzanabilir mi?

Bu soruların cevaplarını hocamızın, bu kitabın devamı olacak ve önsözünde sağlık sorunları nedeniyle ertelemek zorunda kaldığını söylediği "Felsefe ve Kültür Bilimleri" kitabında bulacağımızı umuyoruz. Bu vesileyle de değerli hocamıza acil şifalar dileriz ve çalışmalarını beklediğimizi buradan ifade etmek isteriz.

Not:

*İnsancıl'ın Şubat sayısında Ali Osman Alayoğlu tam da bu kitabın hedef aldığı bir konuda, olguculuk ve tarihsellik konusunda bir eleştiri yazısı yayınlandı. Herşeyden önce Ayanoğlu'na düzeyli eleştirisi için mutlu olduğumu söylemeliyim. Ayanoğlu'na görüşlerini, dikkatli biçimde izlediğim Teori ve Politika dergisinden de iyi biliyorum. Yönelişlerimiz birbiriyle örtüşmese de Marksizm adına bu türden düzeyli etkinlikler sevindiricidir. Ancak o yazıda dile gelen olguculuk hastalığını Marksist söylemde 'en düzeyli' olarak yaşatan da bu anlayıştır. Bu yüzden Ayanoğlu'nun yazısını biraz da sevinerek okudum. Demek ki düşüncelerimi ifade edebilmişim. Bu yazıya bütünlemesine cevap vermeyi sonraya bırakarak kitap tanıtımı bağlamında kısmi olarak bir iki şeye değineyim: Birincisi ben kendimi geç Marx, genç Marx gibi herhangi bir kategori altına koymuyorum. Bu zaten başlı başına bir olgucu yöntemdir; kaldı ki marksizme böyle bir kategorileştirme yapmak da doğru değildir. Çünkü yazarın geç Marx'la kastettiği dönemin '**Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**'ya önsözünde dile geldiği bilinir. Halbuki Marx'ın ölümünden sonra Engels'in son yıllarında, yazışmalarında ısrarlı bir şekilde bu önsözün yolaçtığı kabalaştırmayla hesaplaşmaya girdiği görülebilir. Alayoğlu eğer Engels'i marksizmden ayırmayacaksa bence bir kategori daha açmalı: "En geç marksizm" Düşüncelerime dayanak bulmak istersem eğer ben işte Engels'in son dönem yazışmalarına ve eserlerine bakarım. Ama herşeyden önce marksizmi, herhangi bir yönünü mutlaklaştırmadan bütünselliği ve tarihselliği ile ele almak gerekir. Bu yüzden yazar haksızlık yaptığını düşünmesin ben hem genç Marx'ı, hem de geç Marx'ı savunuyorum.*

*Yazar beni Gramsc'ı gibi dürüst olmamakla, 'ne şiş yansın, ne kebap' yapmakla suçluyor. Hayır açık biçimde söylüyorum; marksizm çok doğal olarak 19. YY. kültür ortamından etkilenmiş pozitivizme karşı geliştirdiği güçlü söyleme karşın doğabilimci yöntem ve epistemolojinin etkisi altında kalmıştır. Ama öte yandan Feurbach'a karşı 11. tezi dile getiren veya "Bilinç yaşamı değil, yaşam bilinci belirler" sözünü söyleyen yine Marx ve Engels'tir. 19. YY.'da olgucu doğa bilimsel yöntem ve epistemolojiyi aşacak gelişmeler yoktu, bu yüzden bu etkilenme çok doğaldır ve bu yetmezliği en iyi Engels'in '**Doğanın Diyalektiği**'nde görebiliriz. Bugün ise yapılması gereken doğabilimlerinde ve toplumsal bilimlerde yaşanan gelişmelerin bilinciyle marksizmi ileriye taşımaktır. Gerek o yazıda gerekse bu tanıtımda sunmaya çalıştığım zaten bu açılımların tartışılmasıdır.*

*Yazar Aydınlanmanın 'bilim' kavramı ile yola çıktığı için bilimin tarihsel boyutunu göremiyor. Tarihçinin tarihsel olacağını kabul ediyor ama tarih biliminin tarihselliğini onaylamıyor. Gerçekten de bunu onaylasa Aydınlanmanın kutsal **bilimine** ihanet etmiş olur. Sanki bilim insan düşüncesinin bir ürünü değil de insanın dışında mutlak bir güç! Yine bu bilim kavramının ilke ve kalıplarından yola çıkarak bilimi tarihsel olarak koymamızı bizden bağımsız gerçek dünya olmayacağını söylemekle eş tutuyor ve beni hemen idealist diye niteliyor. Toplumsal bilimlerdeki tarihselliği bir kenara bırakıyorum, işte doğabilimlerindeki tarihsellik:*

Güneşin doğuşu bir duyu verisi... ama algılayış Batlamyus için farklı, Kopernik için farklı, Galileo için farklı olmuştur.

Newton'un fiziği üç kavram üzerine kuruludur: 'mutlak uzay', 'mutlak zaman' ve 'mutlak hareket' Einstein fiziği bu mutlağın aşılmasına dayanır. Gerçekten de radyumdan saçılan parçacıkların hızlarına bağlı olarak değişik kütlelerde olduğu doğrulanmıştır. Yöntemle birlikte kullanılan terimlerin anlamları da değişmez değildir. Tarihselliğin bir boyutu da dil bağlamındadır. 'Cisim' Newton fiziğinde "Üç boyutlu bir uzam içerisinde sabit bir kütleye ve yerçekimden dolayı bir ağırlığa sahip olarak yer kaplayan şey"dir. Einstein fiziğinde ise cisim, "Dörtboyutlu uzam içerisinde uzam-zaman bağıntısallığı temelinde kütleselleşmiş bir enerji"dir. Yine yerçekimi Newton fiziğinde cisimleri uzaktan etkileyen bir kuvvettir. Einstein'da ise çekim, evrende dağılmış olan kütleleri içeren uzayın geometrik yapısının bir ürünüdür. Böyle bir uzay da düzlüğünü kaybeder. Burada bir teknik farklılık yok başlı başına bir ilke veya bir düşünüş yapısı farklılığı vardır. Ve artık Einstein'ın kuramına Euclid geometrisi yetmemektedir. Einstein havsalasını geliştirir ve aradığını, çekim alanının etkisiyle 'iki nokta arasında en kısa yolun bir doğru' olmadığı, eğrisel uzay-zamana göre genelleştirilmiş Riemann geometrisini bulur... ve bugün geleneksel bilimin 'nedensellik' gibi en temel ilkeleri tartışılıyor, klasik mantık yerine çok değerli mantıktan sözediliyor. Euclid geometrisine, Aristo mantığına göre şartlanmış

havsalamız bunları tasarlamakta zorluk çekiyor elbette ama bilimin gelişimi demek insan havsalasının (Anlık'ın) gelişimi demektir.

Bizim gerçekliği kavrayışımız tarih içerisinde sürekli değişmiştir Eğer bilim bir yerlerde saklı, insandan kopuk kendinde bir olgu değilse ve bizim gerçekliği kavrayışımızsa o da sürekli değişmiştir ve değişecektir. Bilim, insan tarafından yapılan bir şeydir. İnsanın dışında mutlaklığa sahip bir doğruluk taşıyıcısı değildir İnsanın kendisi hakkında bilgilenme ve bilinçlenme sürecidir ve iman kendini ve r ayı bir tarih-toplum-kültür sferin d tanır Bu yüz d n tanıma ***bu*** sfere bağlı olarak bir kırılmayı getirir Newton'un tanrının birkez kurmasıyla işlemeye başlayan bir makineyi andıran evren tasarımında düşünsel yetmezlik/erle birlikte Hıristiyan teolojisi etkin değil midir? Bu yüzden bilim tarihinde aşılmamış hiçbir kuram gö.çteremezsiniz. Tarihsellik ve görecelik de buradadır Ancak bu çüreç keyfi değil sürekli kendini aşan ve derinleşen niteliktedir. Bu anlamda bu görece/Wn üstüne çıkabilecek pozitif bir yükseklik olmamakla birlikte bilincin koşulluluğunun bilincine varılması bu süreci durağanlaştırmaktan, darlaşıırmaktan kurtarıp önünü açıcı olacaktır. Diyalektik sürecin ta kendisi de budur Tarihsellik, Marksizmin en önemli boyuıiidur bu boyutundan soyutlarsanız onu olguculu-;a indi r ersiniz. Tarih-toplum-kültür-dil bağlamı ise Mark. izmin önünü açıcı niteliktedir.

Dipnotlar:

1. Yıldırım, C., Bilimsel Düşünme Yöntemi, Remzi Yayınevi, 1996, s.118.

2. Özlem, D. Felsefe ve Doğabilimleri, İnkılap Kitabevi, 1996, s.125.

3. A.g.e., s.139.

4. A.g.e., s.135.

5. Reichenbach, H. Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Remzi Yayınevi, 1996, s.38.

6. Özlem, D. Felsefe Yazıları, Anahtar Kitaplar, 1993, s.97

7 Felsefe ve Doğabilimleri, s.75.

8. Dilthey, W., Tnsel Bilimlere Giriş, çev.Özlem D., Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi içinde,s.103, Remzi Yayınevi, 1986.

9. Doğan Özlem'in diğer eserleri:

Tarih Felsefesi, Anahtar Kitaplar, 1984.

Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi, Remzi Yayınevi, 1986.

Max We b r'de Bilim ve Sosyoloji, Ara Yayınları, 1990.

TAHTA KAPIYA

Dayanmıştım bir akşam evin kapısına
Parmaklarımı teker teker dokundurdum
Tahtadan yapılmış kapıya
Tık diye sesler çıkıyordu kapıdan
Hiç bir şey olmayacağını anladım
Tek parmakla vurmaktan

Birleştirdim parmaklarımı avcuma
Dokundum yeniden tahta kapıya
Güm diye sesler yükseldi kapıdan
Ve işte o zaman
Dağların yıkılacağını anladım
Birleşen parmaklardan

Öztürk TATAR

Mantık, Ara Yayınları, 1991.

Metinlerle Hermeneutik (Yorumbilgisi) Dersleri, Prospero Yayınları

ve hazırlanmakta olan iki eser:

Felsefe ve Kültür Bilimleri

Bilim, Tarih ve Yorum

Çevirileri:

Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi, E. Cassirer, İnkılâp Yayınevi, 1988.

Günümüzde Felsefe Disiplinleri, İnkılâp Yayınevi, 15 Yazar'dan, 1997

Tri/içefcilik Sorunu, a f Rothacker, Ara Yayınları, 1990.

Bilim Kuramına Giriş, E. Ströker, Ara Yayınları, 1990.

Hermeneutik (Yorumbilgisi) *Üzerine Yazılar*, derleyen: D.Özlem, Ark Yayınevi, 1995

* D.Özlem'in bütün eserleri İnkılâp Yayınevi tarafından yeniden basılmaktadır.

Aydınlık Geleceğin Kavgacısı: Brecht

Adnan ÖZYALÇINER

Bundan 75 yıl önce 10 şubat 1898'de Augsbourg'da bir işçi mahallesinde doğan Bertolt Brecht, ilk şiir kitabı "Ev Vaazları"nda soyunu şu dizelerle tanıtır:

"Ben Bertolt Brecht, kara ormanlardan,
Karnında getirmiş şehre anam beni.
Ama çekip gidene dek ben bu dünyadan
Çıkmayacak ormanların soğuğu içimden." (1)

Augsbourg'da bir kağıt fabrikasının müdürü olan babası dolayısıyla Brecht, burjuva eğitimi alarak yetişti. Ama yetişme çağında, insanlar arasındaki ayrımları, bu küçültücü bölünmeleri gören Brecht, baba evinin ekmeğini sokaktaki açlarla paylaşmayı istediği gibi yetiştirilme biçimine de başkaldırdı:

"Mal mülk sahibi kişilerin
oğlu olarak yetiştirildim.
Ailem bir tasma taktı boynuma
İtaat törelerine göre büyüttü beni,
buyurma sanatını öğretti sonra

Fakat büyüyüp de çevreme bakınca
ne sınıfımın insanlarından hoşlandım,
ne emirden, ne de itaatten...
Bıraktım sınıfımı hemen
birleştim aşağı tabakayla." (2)

İlk Yıllar

Önceleri tıp ve doğal bilimler ilgisini çekti. Bir süre sonra tiyatroyla ilgilendi. Bu dönemde, Kleist Armağanı'nı alan "Gecede Davul Sesleri" sayılmazsa, kaleme aldığı ilk dramatik eserler, henüz toplumsal eleştiriden yoksundu. Brecht de, Birinci Dünya Savaşı sonrasının yıkmak için yıkıcılık akımının etkisinde alaycı, tedirgin etmekten hoşlanan, şeytansı bir zeka olarak belirledi kendini. Böylece, tutumundaki sertliğe rağmen, ilk şiirleri savaş sonrasının bunalımlı genel havasından kurtulamadı.

Gerçek Uğraş

1925'te Berlin'e giderek yoğun bir tiyatro çalışmasına girişti. Önce Max Reinhardt'a çırak oldu, ardından Piscator'la çalıştı. Piscator'la geçirdiği yıllar Brecht'in bir yandan tiyatro tekniğini oluştururken öte yandan da toplumculuğu benimsemesine, bu yoldaki düşüncelerini geliştirip temellendirmesine yol açtı. "Beş Paralık Opera" bu dönemin ürünlerindendir. Öteki ünlü oyunları da ardarda sıralanacaktır. Çünkü Brecht artık kime karşı ve kimlerden yana olduğunu kesinlikle ortaya koymuştur. Halk adına sorumluluğu yüklenme ve yürütmenin bilincindedir.

Faşizme Savaş

1933'te işçi sınıfı yenilir Almanya'da. "Hitler'in toplulukları diktatörlüğe ve ırkçı düşüncelere karşı duran aydınları kovalamaya girişirler. Üniformalı kişilerin çevirdiği alanlarda yığın yığın kitap yakılır. Devrimci edebiyat ürünleri kül edilir. Kitabevleri altüst edilir." (3) Brecht'in eserleri zaten daha önce Nazilerin kara listesinde, yakılacak kitaplar arasında yer almış, adı kırmızı kalemle çizilmiştir. Bu durumda Brecht için yapacak şey kalmaz. Binlerce yurttaşı gibi o da ülkesinden ayrılmak zorunda kalır.

1934, Faşizmin Almanya'da iyice çöreklendiği, bütün dünya için de tehlike çanlarının çaldığı yıllardır. Danimarka'da sürgünde bulunan Brecht'in bütün baskı dönemleri için geçerli olan uyarısı gecikmez: "Bugün yalanla bilgisizlikle mücadele etmek ve gerçeği söylemek isteyen bir yazar, en azından beş güçlüğü yenmek zorundadır. Yazar, bütün baskılara rağmen, gerçeği söylemek cesaretini göstermeli, ne kadar gizlenirse gizlensin, onu gün ışığına çıkarıp bir silah gibi kullanabilmeli; gerçeğin kimlerin elinde etkili olacağına karar verebilmeli ve gerçeği onlara iletecek kadar zeki olmalıdır." (4)

Bunun ardından faşizme boyun eğmenin, en azından faşizmin zulümlerinin sonuç vermeyeceğine inanmanın yanlışlığını göstererek baskı düzenine karşı savaşmanın yazarların asıl görevi olduğunu söyler. Bunları şu sözleriyle temellendirir: "Bilim bize, bütün felaketlerimizin mülkiyet ilişkilerinden ileri geldiğini öğret-

mekte"dir. "Oysa faşizm, mevcut mülkiyet ilişkilerini devam ettirmek için şiddete başvurmak zorundadır. Mevcut mülkiyet ilişkilerinin devamını isteyen ya da buna kayıtsız kalan yazarlar, barbarlıkla kesin bir şekilde ve uzun bir süre mücadele edemezler, çünkü onlar, barbarlığa yer vermeyen sosyal bir düzenin kurulmasını istemiyorlar ya da bu gücü kendilerinde göremiyorlar." (5)

Brecht'in bu suçlaması, dün olduğu gibi bugün de, halkına, ülkesinin sorunlarına, politik olayların yorumunda, anlatımında, açıkça ortaya konulmasında tembellik ve gevşeklik gösteren bütün yazarları kapsamı içine almaktadır.

Sanat Anlayışı

Brecht, tiyatroda devrim yapmış bir sanatçıdır. Biçim açısından dramatik tiyatrodan epik olmakla ayrılır. Brecht, "Tiyatroyu büyü olmaktan çıkardı, eleştiri kıldı." (6) "En büyük amacı kitleleri, piyeslerini görenleri, dinleyenleri değiştirmektir. İnsanlar tiyatrodan çıktıkları zaman yalnızca sarsılmış değil, değişmiş de olmalıdırlar: Pratikte iyiye, bilinçli uyanışa, eyleme, ilerlemeye yönelmelidirler. Çünkü, estetik etkinin işlevi toplumsal, ahlaksal bir dönüşüm meydana getirmektir." (7)

Brecht, hikaye, roman da yazdı. Ama sanat görüşlerinin yoğunlaştığı alan tiyatro başta olmak üzere şiirdir. Zaten şiir, onun oyunlarının belkemiğini meydana getirir. Tiyatrosuyla birlikte yürür. Oyunlarında asıl demek istediğini halka şiir aracılığıyla ulaştırır. "Brecht'in tiyatrosunda gerçekçilikle şiir birleşir, atbaşı gider. Şiir gerçekçiliği silmez." (8) Lukacs, Brecht'i şöyle tanımlıyor: "Dramları ve şiirleri gereken sertlik ve kesinlikle sorular ortaya attılar. Hem bunu öyle bir sarsılıcık, sağlamlık ve derinlikle yaptılar ki, güncel olan ama iyi bilinmeyen birtakım sorunları meydana çıkardılar. Fakat bu soru dalgalarının arkasında hep son cevabın, gerçek perspektifin sarsılmaz kesinliği yer aldı." (9)

Brecht'in biçimle özü nasıl ustaca bağdaştırdığının açıklamasını Jorge Amado'nun Dogmalarla Savaşan Yazar (10) adlı yazısında bulabiliriz: "Halka adanan bir eserin nasıl halkın silahı haline geldiğini, bunun için kendisini sınırlamağa, formüllere, şemalara hapsetmeğe nasıl ihtiyaç olmadığını ve insanları silkelemek, etkilemek, dünyanın değişmesini var gücüyle desteklemek üzere bayağılaşmanın nasıl gerekli olmadığını Brecht çalışmalarıyla bize gösterdi. Aynı zamanda o, bize, en popüler içerik ile en orijinal biçimin -yetkin bir birlik içinde- nasıl bağdaşacağını gösterdi. "Popüler" ile "entellektüel"in birbirine karşıt alanlar olmadığını ispat etti. En yüksek düzeyde bir aydının dahi nasıl bir halk yazarı olabileceğini öğretti. Öyleyken, hiçbir zaman sadelikle yalınkatlığı, halkla ayaktakımını birbirine karıştırmadı. Bir zaman moda olan şu tezi de kabul etmedi: büyük yığınları etkilemek ve bu yığınlarca anlaşılmak için entellektüel düzeyi düşürmek, yeni biçimler aramayı boşlamak yahut duyguları ve gerçekliği sınırlandırmak gerekir! Brecht halkına karşı da, kendine karşı da namuslu, tam anlamıyla gerçekçi, eşsiz bir yazar örneği oldu."

Bugün de

Brecht, dün olduğu gibi bugün de kitapları ve oyunları ile biz okurlarıyla seyircilerini uyarma görevini sürdürüyor. İşte bir örnek:

"Anlatmaya geldik size
Bir yolculuk hikayesi
Toplulukta bir satıcı, iki kişi de hizmetinde
Nasıl davranıyorlar bakın hele
Size olağan gelir olanlar ama

Yalvarırız "olağan" deyip geçmeyin hemen
Bir çağ düşünün ki gövdeyi götürmüş kan
Başka geçer akça yok karışıklıktan
Düzensizliğin adını koymuşlar düzen
İnsan çıkıvermiş insanlıktan
Yasalar inmez olmuş tozlu raflardan
Bu olanlara siz demezseniz "olağan"
Kurtuluruz biz o zaman
Her şeyin değişmez olduğu sanısından." (11)

Brecht'in "Kuralla Kural Dışı" adlı oyunu böyle başlar. Brecht, daha baştan seyircisini, göre göre alıştığı hergünkü gerçekliklerin, sömürünün, insanlar arasındaki ayrımın olağan sayılamayacağına inandırarak, bunu açıkça göstererek değiştirmeyi amaçlar çünkü.

Brecht, bütün oyunlarda güncel gerçeklikleri, toplum-insan ilişkisini ortaya koymasına karşılık, konularını tarihsel olaylardan da alır. "Yiğit Ana ve Çocukları"nda Otuz Yıl Savaşları'nı konu edinmiştir. Bununla devrimci düşüncenin, halkçı direnişin her dönemde çağdaşlığını sürdürdüğünü, sürdüreceğini bir kere daha kesinliğe kavuşturarak pekiştirir.

İşte bu yüzden Brecht, "İnsanlığın aydınlık geleceği uğruna yaptığımız kavgada bizim en güçlü dostumuz" (12) olur.

Dipnotlar:

1,2,3. Bertolt Brecht, Rene Wintzen, Çev.: Asım Bezirci, *Brecht Halkın Ekmeği*

4, 5. Bertolt Brecht, *Gerçeği Yazmanın Beş Güçlüğü ve Yazarların Görevi*, Çev. Orhan Suda (Yeni Adımlar, sayı:1,2)

6, 8. Teoman Aktürel, *Kamu Tiyatrosu (Brecht, Tiyatro için Küçük Araç)*

7, 9, 12. *Kurtarıcı Bunalımlar Yaratmasını Bildi*, György Lukacs, Çev.: Asım Bezirci, *Brecht Halkın Ekmeği.*

10. Çev.: Asım Bezirci, *Brecht Halkın Ekmeği.*

11. Çev.: Ünal Üstün.

(Yeni a Dergisi, Mart 1973, Sayı:12)

İkinci Yeni'den Toplumcu Şiire (III)

(Anı Kesitleri)

Kemal ÖZER

Yazmaya Başladım Ama...

Önümde bir yol açılmıştı. Bir defter alacaktım, bir kalem alacaktım elime. Yazmaya başlayacaktım hemen. Okuduğum kitapta olduğu gibi, benim de sözünü edeceğim insanlar vardı. Önündeki kazandan buğular tüte tüte sabahları kaynamış süt satan, kalın enseli, pembe yanaklı, gergin derili, iri yarı Bulgar sütçüler. Omzuna attığı uzun bir torbayla kapılarımızın önünden geçen, ikide bir gözlerini pencerelere kaldırıp "esskii-lerrr alıyorum" diye bağıran, çökük avurtlu, sıska eskiciler. Bir elinde üç ayaklı bir altlık, öbür elinde iki kapaklı bir kutuyla dolaşan, kutusunu altlığa oturttuktan sonra kuruyemişleri küçük külâhlara doldurup çocuklara dağıtan, eski püskü deri ceketini yaz kış sırtından çıkarmayan Arnavut leblebiciler. Gözleri bağlı bir atın dönme dolabı çevirdikçe havuzuna su doldurduğu sur dibi bahçelerinde salata, marul yetiştiren bostancılar. Yine sur diplerinde hafta sonu kurulan pazarlarda kuş alım satımı yapan meraklılar. Sokak aralarında bisiklet ya da kıyılarda kayık kiraya verenler. Gözleri dışında her yanları kapkara kesilmiş, karşımıza çıktıkça ürktüğümüz kömürcüler. Tören günlerinde özel giysilerini merakla izlediğimiz papazlar. Her fırtına sonrası denizin getirdiklerini toplamak için kıyıları dolaşan lodosçular. Yaza girerken ya da güz sonları, mahalle içlerinde boş bir arsaya yerleşip kapları kalaylayan çingeneler. Tek ya da çift atlı arabacılar, hamallar, belli saatlerde belli köşeleri tutan dilenciler, sinema çığırtkanları, bizimle aynı yaşta ama okula gidemeyip çalışmak zorunda kalmış çıraklar.

Bu insanlar gibi, sözünü edeceğim günler de vardı. Okulun tatile girdiği, yazın kapısının açıldığı günden söz edebilirdim örneğin. Okuldan eve dönerken elimde tuttuğum karne değildi de bir anahtardı sanki. Eve değil de o anahtarla kapısını açacağım yaza doğru yürürdüm. Bir yerlerden bir ses çıkıp gelmeyecekti artık. Vakti anımsatan bir ses. Bir oyunu en heyecanlı, bir düşü en sürükleyici yerinde durduran. Kapısını açtığım yaz, bir anda her yerin içini dolduracak, kendisinden başka hiçbir şeye yer bırakmayacaktı. Kapısını açtığım yaz, belki en iyi benim duyabileceğim bir yalımdı. Evlerin duvarları arkasında kalan o gizemli serinliği de içinde barındıran, yüzüme o serinliği de estiren bir yalım. İçinde kırlardaki otların, kıyılardaki çakılların ısınmış kokusunu da, onlardan yükseldiğini ancak yarı baygın öğle saatlerinde duyduğumuz buğulu sessizliği de taşıyan. Özgür olacaktım o kapıyı açınca. Uçsuz bucaksız bir yolculuğa çıkmış gibi özgür. İsteklerimin gelip gelip takıldığı engelleri aşmış gibi özgür. Ellerim başımın arkasında sırtüstü yatıp da kurduğum düşleri göğe doğru salıvermiş gibi özgür. Evet, o kapıdan, o kapıyla yüz yüze geldiğim günden söz edebilirdim. Elimde tuttuğum o anahtardan.

Bu tür günler gibi, sözünü edeceğim birtakım olaylar da vardı. Örneğin savaş. Sokağın mahallemize kadar taşıdığı düşmanlıkla sokaklar birbirinden ayrılmış, ilişkiler çocuklar arasında bile kavgaya dönüşmüştü. Bir sokağın çocuğuysanız öbür sokaktan geçemiyordunuz. Bir sokağın çocuğuysanız bu kavganın dışında kalamıyordunuz. Ya en ön sıralarda, yumruklarınız her zaman sıkılı, yaralamaya ve yaralanmaya hazır, ya gerilerde, fırlatılacak taşları biriktirmekle, ön sıradakilere ulaştırmakla görevli. Yetişkinlerin neredeyse ayırdına varmadığı ya da üzerinde durmadığı kadar doğallığa bürünmüşken, bir bıçakla açığa çıkıvermişti bu kavga. Hem de keskinliği sürte sürte elde edilmiş camdan bir bıçakla. Bir sokağın çocuğu, bir başka sokağın çocuğuna o bıçağı saplayınca. Bir çocuk, sırtından kanlar aka aka bir sokağı boydan boya geçip hastaneye kaldırılınca. Bir başka çocuk, bileklerinde kelepçeyle bir başka sokağı boydan boya geçip karakola götürülünce.

Dediğim gibi yaptım, bir defter aldım. Elime bir kalem alıp yazmaya başladım. Yazmaya başladım, ama okuduğum kitaptaailere bir türlü benzemiyordu benim yazdığım öyküler. Andığım kişiler başkalarından ayrılıp bir türlü sağa sola sapmadan akacağı yolu bulamıyor-

du. Sözcükler, ben yazdıkça bir türlü öteki sözcükleri doğurmuyordu. Neyi yazmaya başladımsa, birkaç sayfa içinde, hatta kimi zaman tek sayfa içinde tıkanıp kalmıştı.

Neyse ki, bozgunla kapanan bu ilk defter, beni içinden çıkılmaz bir bunalıma sürüklemedi. Oturduğum evde, yer aldığım ailede, yaşadığım sokakta, eğitim gördüğüm okulda beni başkalarından ayıracak olan yalnızca yazmak değildi de belki ondan. Öyle ya, bir sokaktan geçtiğimde beni tanıyanlar, birbirine gösterenler olacaksa, bunu sağlayacak başka bir neden daha vardı. Spor yapıyordum çünkü. Hem de hemen her mahallede görüldüğü üzere bir topun ardından koşarak değil, soylu bir spor yapıyordum. Atletizmde başarılıydım. Üstelik koşu ve atlama dallarındaki bu başarım her geçen gün artıyordu. Bunu, yaptığım derecelerin gelişmesiyle birlikte, beni çekemeyenlerin burun kıvırmalarından da anlıyordum. Onlara bakılırsa, hızlı koşmamın ve iyi atlamamın tek nedeni bacaklarımın uzunluğuydu. Kazanıyorsam, yarışmacılar benimle aynı boyda olmadıkları için kazanıyordum. İçimde hafif bir burkulma olsa bile gülüp geçiyordum söylenenlere.

Zamanla gülüp geçmeme bile gerek kalmadı. Çünkü yaşadığım mahallede başlayan sporculuğum, Lâleli camisinin çakıllı avlusunda yaptığımız yarışlardan geçip okuduğum İstanbul Erkek Lisesi'nin bahçesine, oradan da Dolmabahçe Stadı'nın atletizm pistine ulaştı. Mahallede kurduğum takımın başka mahalle takımlarıyla yaptığı ikili yarışmalar, önce lise birinciliğine, ardından da kulüplerarası İstanbul birinciliğine dönüşmüş oldu. Lâleli camisinde ve lise bahçesinde topladığım beğeni ve alkışlar ise, Dolmabahçe Stadı'nda madalya olup boynuma takılmıştı.

Bütün bunlardan sonra, bütün ilgilerimin yerini sporun büsbütün alması belki de kaçınılmazdı. Şimdi düşünüyorum, madalyalar birbirini kovalasa, kalemi yeniden elime alır mıydım? O hız ve yükseklik dünyasından masa başının durgunluğuna yeniden döner miydim? Atletizm pistlerinde kayıp giderek yeni yüksekliklere, yeni uzunluklara taşıyacak düşlerim, yine gözlerimin takıldığı bir buluta doğru havalanır da ayaklarımı yerden keser miydi?

Zamanla bunu düşünmeme de gerek kalmadı. Çünkü hızla gelişen sporculuğum, ulaşmayı düşlediğim yüksekliklere, uzunluklara götüremedi beni. Hem okul, hem spor çalışmalarını bir arada yürütemez oldum. Bedenim bu düşlerin altından kalkacak gücü gösteremedi. Başım dönmeye, gözlerim kararmaya başlayınca sporu bıraktım, heyecanlı alanlardan seyirci sıralarına çıktım bir anda.

BÖYLE BURADA

Burada böyle durma
Benim gibi değilsin sıkılırsın
Yağmurlar üstüne yağar
Kırgınlıklar parçalar içini
Arar da bulamazsın kendini
Yaşanmamış zamanları düşündüren
Akşamlara alışık değilsin sen
Susarsın kalakalırsın
Kötü şeyler olacak sanırsın
Saatler gözünde büyür
Burada böyle durma
Kimseler anlamaz seni
Solarsın yıpranırsın
Benim gibi değilsin usanırsın
Karanlık kör eder gözlerini
İçindeki boşluğa alışırsın

Afşar TİMUÇİN

Spor yaptığım günlerde mi, yoksa seyirciler arasına karıştıktan sonra mı? Bozgunla kapanan ilk defterin ardından bir başka defter daha almıştım elime. Ama bu kez niyetim öykü yazmak değildi. Nasıl olduysa, şiire karar vermiştim. Çok geçmeden bu kararın yerinde olduğu ortaya çıktı. Öykülerin önünü tıkayanlar bir anda yok olmuş, sözcükler sayfaları doldurup taşmaya başlamıştı.

Bir Toplumcu Gerçekçi: A.Kadir

Afşar TİMUÇİN

Nazım Hikmet'in açtığı toplumcu gerçeklik yolundan çok kişi gelecektir, ancak bu çok kişi toplumcu gerçekçi şiiri gerçekleştirmede Nazım Hikmet kadar başarılı olabilecek midir? Toplumcu gerçekçi şiir zor şiirdir. Nitekim A.Kadir de *"Şairlik zor zanaat..."* diyordu. Toplumcu gerçekçi şiir kafanın ve yüreğin, bilginin ve şair duyarlığının birlikteliğini gerektirir, kafayla ve yürekle bütün bir dünyaya, bütün bir insanlığa yönelişi gerektirir. Toplumcu gerçekçi şiir bireyci şiirden zordur. Toplumcu gerçekçi şiir insanı tüm duygu ve düşünce dünyası içinde ve toplumsallığıyla ele geçirmeye çalışırken bireyci şiir tek kişinin sezgilerinde sınırlanır. Önemli olan, insanı en genel çerçevede yakalayabilmektir. Salt gerçekçilik toplumsal özellikleri aşarak ya da bir yana bırakarak insana ulaşmaya çalışırken toplumcu gerçekçilik toplumun değerleri arasından, özellikle sınıfsal düzeyde ve bütün düzeylerde çatışkılı değerleri arasından insana ulaşır. Baudelaire'den Ionesco'ya kadar pekçok gerçekçi, insana doğrudan ulaşmanın yollarını bulmuşlardır. Zola'dan Nazım Hikmet'e kadar da pekçok sanatçı insanı toplumdan giderek kavramaya ve kavratmaya çalışmışlardır.

Salt gerçekçinin tutumu bireycinin tutumuna yakın görünür ama yakından baktığımızda hiç de öyle değildir. Bireyci sanatçı insana ulaşmakta eksik kalır, çünkü o deyim yerindeyse tüm arayışlarında kendiyle sınırlanmıştır. Bireyci, bir tür kolay yoldan tümevarımcıdır: bireyselliğinden topladığı izlenimleri bize de ulamak ister, öyle istemese bile onların bizim için en azından ilginç olduğunu düşünür. Topladığı izlenimler ilginçtir de, ne var ki o izlenimlerle bütün insana ulaşmak olası değildir. Gerçek anlamda bireyci bireyselliğinin çemberlerine sığışmıştır, kendi tekliğine kapatılmıştır, bazen onun bütün insana ulaşmak gibi bir çabası da yoktur. Bireyci bireyliğini bir ayrıcalılık olarak yaşar, böyle olmakla azçok Narkissos'çudur. Bireyliğini ayrıcalılık olarak yaşayanın gerçek anlamda evrensele kavuşma şansı yoktur. Bireyci ayrı bilincin dar alanına bağlanır, onun ortak bilinçle bir ilişkisi yok gibidir. Bireycinin penceresi avluya ya da sokağa değil duvarlarla çevrili süslü bir bahçeye bakar.

Toplumcu gerçekçi şiir ayrıca zorunlu olarak siyasal yükümlülükleri olan şiirdir. Ona güdümlü şiir bile diyebiliriz. Burada güdümlenmişlik dıştan belirlenmişlik anlamına gelmez elbette. Toplumcu şair kendini güdümler ya da yükümler. Yoksa sanat birilerinin siyasal düzeyde bir şeyleri düzeltmek için kullandığı bir araç olmayacaktır. Sanat, amaçları kendi içinde bulunan bir araştırma alanıdır. Sanat, adamı adam etmek için yapılmaz, insana kendini göstermek için yapılır. İnsan sanatta insan olmanın yüksek hazlarını yaşar. Bazı toplumcular sanatı yanlış anlamışlardır, Ortaçağ'ın papazları gibi anlamışlardır. Skolastikler felsefeyi dinbilimin hizmetçisi olarak görüyorlardı, kötü toplumcular da sanatı siyasetin hizmetçisi olarak görürler. Zaten onlar, o kötü toplumcular, sanat beğenisi olmayan, sanat yapıtından tad almayan kimselerdir.

Gerçekçilik yolundan olsun toplumcu gerçekçilik yolundan olsun insana, evrensel insana ulaşmak zordur, belli bir bilinç yetkinliğini gerekli kılar. Amaç en yüksek düzeyde insana ulaşmak ve işte insan diyebilmektir. Nazım Hikmet engin bilinciyle toplumcu gerçekçilik yolundan insana ulaşmayı başarmıştı, ardılları onunla aynı yolu izlerken biraz eksik kaldılar. Toptan - garip bir biçimde- *1940 kuşağı* diye adlandırılan ardılları genellikle dünyaya bakışları açısından da sanatsal yetkinlikleri açısından da eksikli görünürler, bu yüzden onlar sık sık halkseverliğin boş kalıplarına düşmüşlerdir. Sorun bir siyaseti doğru ya da yanlış yürekten benimsemiş olmak sorunu değildi, önemli olan yetkin bir bilince, insanı kavrayacak ölçüde yetkinleşmiş bir bilince ulaşmak sorunuydu. Toplumcu gerçekçiler sayıca çok olmalarına karşın yüksek düzeyde bir etki gücü oluşturamadılar. Örneğin *Hasan İzzettin Dinamo* (1909-1989) kaba gerçekçi ya da doğalcı bir anlayışla ve düz bir anlatım içinde, estetik kaygılardan uzak oluşturulmuş ve üslup kaygısı gözetmeden yazılmış izlenimi veren şiirlerinde bize insanla ilgili çok bir şey getiremedi. Örneğin *Ercüment Behzat Lav* (1903-1984) çok zaman uzak ülkeler düşleri içinde şaşırtıcı imgelerle ördüğü şiirlerinde yüksek sesli bir anlatımla karmaşık şiirler yazdı. Örneğin *İlhami Bekir Tez* (1906-1984) Nazım Hikmet'den sesler taşıyan şiirlerinde sık sık öznelciliğin çarklarına takılarak genel insanın sıkıntılarını anlatmaya çalıştı.

Bu toplumcu gerçekçi şairlerin en ustası ve en ilgi çekicisi *A.Kadir*'dir ya da gerçek adıyla *Abdülkadir Meriçboyu*'dur (1917-1985). Onun en önemli özelliği çok sevdiği ustası Nazım Hikmet'in şiirini öykünmek gibi bir kolaycılığa düşmeden, pekçok toplumcu gerçekçi şairin seçtiği bu kestirme yolu seçmeden kendi şiirini, kendi şiirinin dilini canla başla oluşturmuş olmasıdır. Bu yüzden Nazım Hikmet geleneğini en iyi sürdüren şair diye belirleyebiliriz onu. Süssüz ya da düz bir anlatım içinde ya da yalın bir söyleyişle yazdığı şiirlerde şairce oyunlara, az bulunur şiir ustalıklarına rastlamazsınız, bu yüzden o şiirlerde zaman zaman bir doğalcılık havası bulabilirsiniz. Gene de A.Kadir'in şiiri kendi sağlam yapısı, kendi olanakları içinde son derece tutarlı ve yetkin bir şiirdir. Siyasetin bireysel gelişme koşullarını iyiden iyiye kısıtladığı, yaşamı alabildiğine törpülediği, özellikle toplumcu sanatçıya yaşam hakkı tanımadığı binbir güçlükle dolu bir ortamda şair bilinçlenme hakkını bile enine boyuna kullanamamıştır.

Evet, A.Kadir şiirlerinde bir şeyleri eğip bükmek istemez, bir şeyleri daha güzel görünmek için kırık dökük aynalarda yansıtmak istemez, dobra dobra konuşur, olduğu gibi anlatır. Şiiri ince kıvrımlarda, gizlerde ya da gizliliklerde, hiç söylenmemiş sözlerde arayanların soyuta, kaygan olana, uçucuya, bulanığa, bir vurup bir çekilene, en azından bir tülle örtülmüşe bağlılığı yoktur onda. Onun için şiir adına ne varsa ortadadır, söylenilen açık açık söylenilmeli, onu her kulak dinleyip anlayabilmelidir. Çünkü dünya bir ve ortaktır, ne varsa gözümüzün önündedir, olmadık yerlerden olmadık anlamlar derlemeye çıkmak yerine görüneni tüm özellikleriyle görmek ve göstermek gerekir. Erkekçe bir şiirdir A.Kadir'in şiiri: ikili anlamlar, ikircikli durumlar, kaygan söyleyişler, bir deyip bir dememeler yoktur onun şiirinde. Tek istediği adaletli bir dünyadır şairin. Bu güzelim dünya adaletsizliklerle cehenneme dönmüştür. Herkesin hakkını aldığı bir dünya tam anlamında bir insanlık cenneti olacaktır. Bu yüzden o bir dünya gözlemcisidir, dünyanın en uzak yerlerinden bile görünümler derler. Amacı en uzak yerlerdeki acılı insanları bile apaçık göstermektir: *"Kimbilir dünyada şu anda/ yere zor basan ne çok ayak var, /kaşığı zor tutan ne çok el, /ne çok ağız var/ lokmayı çiğneyemeyen..." (Kimbilir).*

Önemli olan, toplumdaki insanı anlatmaktır, bunun çok yolu olabilir, A.Kadir'e göre en iyi yolu apaçık anlatmaktır. Apaçık anlattığınız zaman gerçekliği olduğu gibi yansıtma şansınız vardır. Dolaylı anlatımlar birer oyun, birer süs olabilir. Yapmacıkta şiir barınmaz. A.Kadir şiiri toplumsal amaçları olan bir alan olarak gördüğü için bu apaçıklığı özellikle benimser. 1952'de *Yeryüzü* dergisinin düzenlediği bir ankete verdiği yanıtta (sayı:9, 15 şubat), *"Günümüzde ileri dünya sanatçılarının ele aldıkları konular nelerdir"* konusunda şunları söyler: *"Çıkarlarını gerilikte, haksızlıkta, yoksullukta, dünyanın felaketinde gören kuvvetlere karşı koymaktadırlar. Tek kaygu, toplumların iyi yerlere götürülmesi işidir."* Böyle bir işin altından kalkmak için dosdoğru bir dil kullanmak zorunludur. Evet, A.Kadir yalın bir anlatımın şairidir. Çünkü şiirinde dünyanın her yerindeki insana ulaşması gereken bildiriler vardır.

Bu yüzden onun şiirinde yoğun simgelerle, herbiri apayrı bir anlatım ögesi olan simgelerle karşılaşmazsınız. A. Kadir hiçbir zaman bir simge şairi olmayı düşünmemiştir. Şiirinde benzetmeler vardır ama bunlar da apaçık benzetmelerdir. Onun şiirinde bizden anlaşılmak için çaba bekleyen özel söz bileşimleri yoktur. Toplumcu gerçekçi çizgide belirlenmek elbette ona pahalıya oturmuştur, yaşamı baştan sona çileli kılmıştır. Maya Arıkanlı'yla yaptığı bir söyleşide ya da son söyleşisinde şöyle der: *"Çileli bir yaşamım olduğu doğru, yavrum. Ama şimdiye dek bundan ne yakındım ne de bir onur payı çıkarmayı düşündüm. Çünkü benim çilem içinden çıktığım halkın çilesidir. Başka bir ayrıcalığı yok benim çilemin. Aslında ben yaşamımın nasıl bir yol izleyeceğini önceden şöyle böyle kestirmiş gibiydim. Şairliğe soyunduktan sonra birçok şeyleri göze almak gerektiğini anlamıştım. Çünkü tek yol vardı benim için: Halktan yana olmak."*

A.Kadir'in *1938 Harb Okulu olayı ve Nazım Hikmet* adlı kitabında dile getirdiği olaylar o dönemdeki büyük baskı rejimine tanıklık eder. A. Kadir okulda zararlı kitaplar okuduğu gerekçesiyle okuldan çıkarıldı ve tutuklandı. Aynı davada Nazım Hikmet on beş yıla mahkum olmuştu. A. Kadir ve dört arkadaşı çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. Yargıtay Nazım Hikmet'in cezasını onaylarken A. Kadir'in cezasını on aya indirdi. A. Kadir *Tebliğ* (1943) adlı kitabı toplatıldıktan sonra beş yılını sürgünde geçirecektir. Daha sonra, 1980 darbesinin ertesinde gözaltına alınacak, boşuna iki ay özgürlüğünden olacak, hasta bedeniyle bu olağanüstü koşullara direnmeye çalışacaktır.

Sonra bana sıkıyönetimin sürgün kararını bildirdiler. Sıkıyönetim bölgesi dışına sürüldüm. Dört buçuk yılım sürgünde geçti. Üç ay Muğla'da kaldım, iş aradım bulamadım. Ordan Balıkesir'e geçtim, Balıkesir'de altı ay kaldım, iş aradım bulamadım. Ordan Konya'ya git-

tim, orda bir acentada muhasebecilik gibi bir iş buldum, bir yıl kadar çalıştım, sonra gene işsiz kaldım. Ordan Adana'ya gittim. Adana'da öyküleriyle yeni yeni parlamaya başlayan Orhan Kemal'le tanıştım. (...) Adana Emniyeti benim Orhan Kemal'le her gün birlikte oluşumu sakıncalı bulmuş olacak ki İçişleri Bakanlığına başvurarak benim Adana'dan başka bir yere gönderilmemi önermiş. Bir gün yanıma bir polis memuru katarak beni Kırşehir'e gönderdiler. (...)

Bir iki dostumdan ve ağabeyimden ancak kıtkanaat karnımı doyuracak kadar bir yardım görmeseydim çoktan açlıktan ölmüş olacaktım. Kırşehir'de iki yılım geçti. Bu süre içinde dokuz aylık bir işim oldu: Yol çavuşluğu. Ankaralı bir müteahhidin üstlendiği bir yolda, yol bitene kadar çalıştım. Bu işten az bir miktar para biriktirdim, sıkıyönetim kalkana kadar o biriktirdiğim parayla idare ettim.

A.Kadir, *Mutlu olmak varken*

Mahpusluk, askerlik, sürgün... onun şiirlerine en somut biçimde yansır. Bazen içerdeki adamın istekleriyle yüzyüze gelirsiniz: *"Şöyle karşı karşıya oturup/seninle rakı içmek istiyor canım./Deniz güzeldir bu anda, /gökyüzü güzel./Bilmem sen ne dersin?/Düşün birkere,/sanki bütün sıkıntılardan uzak, bir bulut üstündesin/Göğsünü kurular elleriyle/sarışın bir çocuk,/denizden yeni çıkmış,/gözleri pırıl pırıl,/sırtında su taneleri..." (Mahpusane düşünceleri3).* Ya da acı bir olayla karşılaşırsınız: *"Kirli, beyaz bir mendil gibi/parça parça akıyordu gün duvarlara./Mavi gözleriyle bağıra bağıra/gitti aramızdan bir kişi/kurbanlık koyun gibi asılmağa./Kaldık yüz yirmi üç adam!" (Şarkı).* Ya da sürgün görünümleri dizilir karşınıza: *"Hasretim sana./Tam üç koca kış geçti aradan, /koskocaman üç asır./Önce Aydın, Muğla, Balıkesir./Önce bizim yiyemediğimiz bal gibi üzüm, incir./Önce bizim yemeğimize girmeyen bal gibi zeytinyağı./Sonra gene bir sıra dağ./Sonra Konya ovası, Adana./Sonra hiçbir vakit gülmemiş olan Anadolu toprağı./Bilmem, tanır mısın yanında olsam,/taş gibi sertleşti yüzüm,/bıyıklarım uzadı!" (Seni arıyorum).*

Görüldüğü gibi, A.Kadir'in şiiri arı ve duru bir şiirdir, bu yanından baktığınız zaman öbür yanı görünür. Saydamdır bu şiir ve derinliklidir. A. Kadir ustası gibi yapmaz. Berkeley'den sözetmez, Bethooven'i tartışmaz, ama insanı olabildiğince derinlemesine görmeye çalışır. Onun şiiri bu apaçıklığı içinde insan yaşamından ve doğadan gerçekçi görünümler çizer. Bu şiirde insan vardır, ama doğadaki insandır bu, soyut ya da yalıtık insan değildir. Ancak şair doğalcılık diyebileceğimiz bir katılıkta almaz doğayı ve insanı. Doğayı insanla bütünleştirirken ondaki incelikleri gözler. Sözcüklerle capcanlı resimler çizer bu arada. *"Sabahın erken vakti/kağnılar geçiyor./(...) Ağaç yağmur toprak ve sen/şu saatte kimbilir/ne kadar güzelsiniz!" (Kağnılar).* Örneğin 1940'da Diyarbakır'da yazdığı *Türkü* şiirinde de çarpıcı görünümler vardır: *"İlkin utka dayadı sırtını/kocaman bir bulut parçası./Güneş görünmez oldu./Sonra usul usul,/toprağa akşam iner gibi hazin/bir türkü duyuldu.*

A. Kadir'in şiiri bir duygu ve düşünce şiiridir, bu şiir doğa görünümleri kadar insanla ilgili tanıtlamaları öne çıkarır, böylece insanla ilgili çarpıcı görünümler serer önümüze. Şiiri soyut bileşimlerle kurmak isteyenlerin tersine A. Kadir dünyadan çeşitli görünümler verir bize. Bunlar çok yerde sinema görünümlerine benzer görünümlerdir, öylesine geniş çerçeveli ve canlı. 1942'de İstanbul'da yazdığı *Yolda esirler* şiirinde böylesi bir çarpıcı görünümle yüzyüze geliriz: *"Şimdi melun bir gecedir./Bir nöbetçi kürkü gibi simsiyah ortalık,/ve görünmez, batıya giden yollar./O görünmez yollara/dokunaklı bir yağmur yağıyormuş gibi/yorgun ayak sesleri dökülmededir."* Doğa görünümleri A.Kadir'in şiirinde insan sorunlarının bir tümleyeni, bir bileşeni olur, en çok öne çıktığı yerde bile insan sorunlarına açıklık getirmek için vardır. Çünkü A.Kadir'in şiiri her şeyden önce bir insan sorunları şiiridir. Onun sıradan bir duyguyu, herhangi bir izlenimi anlatmak için yazılmış tek şiiri yoktur. Onun her şiirinde bir fikir açınır, her şiiri düşünülmüş şiirdir, usun süzgeçlerinden geçirilmiştir. Onun her şiiri bir insanlık durumunu tartışır, özel olarak da tabandaki insanın sorunlarını dile getirir. 1958'de yazdığı *Çiçekleri umudumuzun* şiirinde şöyle der: *"Bu dünya ne tek tek yaşamakta,/bu dünya ne rakının ne şarabın içinde,/bu dünya ne parada, ne pulda,/ne kalleşlikte, ne zulümde./Bu dünya aşkın içinde alın terinde."*

A. Kadir'in şiirinde baştan sona halk vardır, halk insanları vardır, askerler, işçiler, köylüler vardır. Bu insanlar bütün canlılıklarıyla çizilmişlerdir, iyi yanlarıyla ve kötü yanlarıyla. Herbirinin varlığı bizi bütün bir insanlığa açar. A. Kadir'in bir şiirinden çıkarsanız bütün insana ulaşırsınız. Toplumcu gerçekçilik burada gösterir kendini: A.Kadir'in şiirindeki insan öncelikle bu toprağın insanıdır: en genel sorunlara bu insanların, bura insanlarının sorunlarından ulaşılabilir. A. Kadir'in şiiri gerçek anlamda toplumcu gerçekçi şiir olmakla gerçek anlamda insancı bir şiirdir. *İnsan gücü* şiirinde şu satırları okuruz: *"Benim gücüm insan gücü,/gün gelir sel olurum,/deviririm dağı taşı./Benim gücüm insan gücü."*

A. Kadir'in şiiri insana inançla örülmüştür, böyle olmakla yarına alabildiğine açık bir şiirdir, bugünün insanından yarının insanına ulaşır, şimdide yarını duyurur.

FİLİSTİNLİ ÇOCUKLAR
Hiç kimse
Hiç bir şey
veremez onlara.
Hiç kimseden
hiç bir şey
bekledikleri yok.
Kara zeytin
ve arpa tanesi
yedikleri
bu çocukların.
Ve kuru ot.
Ve çürük hurma.

Bu çocuklar
yoğuracaklar
kendi hamurlarını
bir gün
kendileri.
Hamur tahtasında
özgürlüğün.

A.Kadir, *Mutlu olmak varken*

A. Kadir'in *Mutlu olmak varken* adlı kitapta toplanmış olan şiirleri düz, yalın, oyunsuz, süssüz şiirlerdir. A. Kadir basit olanı, sıradan insana yakın olanı sever. O bu bakışını çeviri şiirlerinde de sürdürmüştür, onun çevirdiği şiirler soyuttan çok somutun, bireyden çok toplumun, kapanıklıktan çok açıklığın şiirleridir. Hocası Nazım Hikmet'e özgü bir beğeninin inceden inceye, alttan alta kendini duyurduğu bu şiirlerde bu toprakların renkleri ve kokuları kadar bilinmedik ülkelerin duyarlıkları da vardır. A. Kadir bütün insana kucak açmış, bütün insanla bütünleşmiş bir şairdir. Onun şiiri, deyim yerindeyse, adanmış bir şiirdir, belki de amacını sanatta olduğu kadar insan sorunlarında belirlemiş bir şiirdir. Bu şiirler geleceğin insanına en azından bu çağ insanının acılarını sezdirecek.

Tevfik TAŞ
BAKMAK-GÖRMEK
Deneme
ÖTEKİ Yayınevi

SEÇİLEN ŞARKI

zamanla değişir coğrafyası bağlılıkların
geride yaşanmışlıklar kalır
sorular eğer ulanırsa kaynağına
bir anlamı vardır rendelenen alnımın
eğildikçe üşüyen taraflarıma
ışıyan civa, toprağını kazan keder
bu yüzdendir bu gününü bana bağışla

durupdururken bir yağmur duygusu
ıslanma isteğiyle gönenen
ıraklarda soluyan fırtınanın verdiği işaret
yitirilmiş mevsimlerle yüzleşen
pulluklarını bırakır köylüler barışır elleriyle
güneş batarken kuşlar sığınaklarına girer
her adımda bir uçurumla ödeşerek
ilerlediğim
neresindeyim sürdüğüm izin

boşaldıkça boğulan gökyüzü
kuruldukça anlamını kekeleyen cümle
sarsılan ve çabalayan düşünce
yüzüm tragedyalardan yırtılmış bir sayfa
merakların, manşetlerin günlüğü
yeni kavrayışlar, yeni ekmek envanterleri
ulusal hasıla ve yeni dokunuşlar için
yürüyüşüm sana ilişkindir

kanatları tüldür ayakları kurşun
gelmez özgürlük gidilir ona
kendime indikçe seçilen bir şarkı
olup da akan fikir
her çağ kazanılmış bir aşkla örtüşsün
her ölüm sorgulanmış bir hayatın
günlüğüyle dönsün
gözlerimde sürmeli acı
niçin uzağında kaldım onca zaman
onca zaman gayrı bir yalnızlıktı atım

bana bağışla bu gününü
bu gününü bana bağışla

Cafer YILDIRIM

İnsanileşme Sürecinde Kadın-Erkek Sorunu -III

Berrin TAŞ

Platoncu Kadınlar

Platon Sokrates'in ölümüne dek onun öğrencisi oldu. Sokrates'in katledilmesinden sonra Atina'yı terkedip başka hocalarla çalıştı. Mısır'da doğu inanç ve düşüncelerini... Cyrene şehrinde "Theodoras'tan matematik, Öklid'den Elea okulunun felsefesini... sonra Anaxogalas'ın fikirlerini öğrendi. Kendi yurdundakinden daha akla yatkın bir hükümet şekli arayarak Etna'yı görmek üzere Sicilya'ya daha sonra da İtalya'da Pythagaros okuluna gitti. Siragüza'yı idare eden ihtiyar Denys'le tanıştı. Bu kişinin yeğeni onun düşüncelerini beğenmişti. D. Laers'in anlattığına göre Denys... Platon'un fikirlerinden ürktü. Platon'u satılmak üzere pazara yolladı. Pazarda Kirena'lı biri onu satın aldı ve azat etti. Platon serbest kaldıktan sonra Atina'ya dönüp okul kurdu... Akademia. Platon kendi kurduğu filozoflar okulunda dersler veriyordu. Onun derslerine kadınlarda geliyordu. Dinleyicileri arasında sonradan felsefesinin izleyicisi olan Speusippos'un annesi de vardı. Kendi kız kardeşi Potone'de izleyicileri arasındaydı. Anlatıldığına göre Axiothea ve Lasthenia Speusippos'u da dinliyorlarmış.

Axiothea hakkında çok az şey biliniyor. O... Platon'un Devlet diyaloğuna hayran kalmış ve onu dinleyebilmek için Peloponnez'den Atina'ya gelmiş. Daha sonra kendisi de felsefe hocası olmuş. Felsefeden başka fizik ve doğa bilimleriyle de uğraşmış.

Lasthenia bir fahişe. Onun filozof Speusippos'la aşk ilişkisi yaşarken ünlü bir filozof olduğu hakikatinden daha fazla ilgi çekmiştir. Bu konuda Siragüza tiranı Dionysios'un dostu Speusippos'a şöyle yazdığı anlatılır: "Senin ağaçlıklı yoldaki kadın dostundan felsefe de öğrenilebilir."

Platon'un felsefesini iyi kavradığı söylenen Arria ile ilgili fazla bir bilgi yok. Yalnızca Diojen Laers'in felsefe tarihi için önemli sayılan eserini Arria'nın teşvikiyle yaptığı biliniyor.

Sokrates... Platon'un diyaloglarında Diotima'dan başka bir kadının daha hocası olduğunu söyler... Milet'li Aspasia. Aspasia çok iyi eğitim görmüş. Atina'ya neden geldiği bilinmiyor... Perikles'i nasıl tanıdığı da. Aspasia'nın Perikles'in üzerinde müthiş bir etkisi var. Öyle ki Perikles kendi koyduğu yurttaşlar yasasına ters düşmek zorunda kalıyor. Demokrasinin korunması amacıyla çıkardığı "yabancılarla evlenme yasağı" yasasını karısından ayrılarak... Milet'li bir yabancı Aspasia'yla evlenerek bozuyor.

Aspasia'nın Atina'daki yaşamını anlatan birbirinden farklı iki ayrı kaynak var. Biri Antikçağın komedi yazarları... özellikle Aeistophanes. İkincisi Sokratiklerin anlatısı.

Komedi yazarlarına göre Aspasia bir fahişedir. Bu nedenle küçültülür... alaya alınır. Daha çok Aspasia-Perikles ilişkisi üzerinde durulur. Aspasia zevk düşkünü - beden kazanmış zevk- olarak gösterilir.

Sokratik Aischines onu en iyi felsefe hocası olmakla yüceltir. Aspasia'ya kendi adını taşıyan bir dialog sunar. Xenophan "Sokrates'ten Anılar" adlı kitabında ondan saygıyla sözeder.

Platon Menexenos diyaloğu ile ona bir epitaph yazar. (Epitaph ölülerin gömme töreninde yapılan konuşma.)

Aspasia hem konuşma sanatı hem de felsefe bilgili özgür bir kadın. Onun Perikles'in politikası üzerinde etkili olduğu söyleniyor. Hatta Aspasia Perikles'in bazı konuşmalarını yazıyormuş. Perikles'in Pelopennez Savaşları'nda ölenler için yapılan törendeki Epitaph'ı da Aspasia'nın yazdığı söyleniyor.

Aspasia Atina'da ilk kez zamanın etkili erkeklerinin de devam ettiği kendi adını taşıyan bir salon açmış. Sanatçılar, devlet adamları ve filozoflar konukları arasında. Anaxgoras, Archimedes, Sophokles, Sokrates'te salonun sürekli konukları.

Aspasia Atina'nın tinsel yaşamında çok etkili oluyor. Komedi yazarları onu utanmasız bakışları ile kızışmış bir oynaş olarak gösterirken Perikles'te cinsellikle Aspasia'ya yenik düşmüş gösterilerek küçültülüyordu.

Öyle ki saldırı ve iftira kampanyası Aspasia'nın tanrıtanımazlığı ileri sürülerek dava açılmasına neden oldu. Aspasia bir de kocasını kadınlarla buluşturmakla yani aracılık yapmakla suçlanıyordu. Perikles karısını mahkemede savunuyor, sonunda suçsuz bulunuyor.

Platon'un Menexenes diyaloğunda Sokrates doğaçlama bir cenaze konuşması yapacaktır. O kendisini bu konuşmayı yapacak durumda görmez. Bunun yerine Aspasia'yı över. Perikles'i Aspasia'nın yetiştirdiğini söyler. Platon konuşma sanatını kandırma sanatı olarak gördüğü halde Aspasia'yı över.

Aischines'in Aspasia diyaloğunda Sokrates örnek olarak Aspasia'nın Eros'un insanın davranışlarının itici gücü olduğu hakkındaki bilgisini nasıl ilettiğini anlatır. Aspasia evli çiftlerin akıl danışmasında yansız bir öğüt verici olarak ortaya çıkar. Her iki eşin de öteki için "iyi olmayı" istemesi temel düşüncesini dile getirmek için dışarda duran bir öğütleyicidir.

Adolf Schmidth Perikles ve Çağı I. (1877 s.100) adlı kitabında hepimizin "Sokratik yöntem" olarak bildiğimiz yöntemin hakikatte "Aspasia'nın yöntemi" olduğu ve Sokrates'in bunu gençlik yıllarında ondan öğrendiğini yazıyor. Sokrates özellikle Aspasia ile yaptığı düşünce alışverişi sayesinde bugün bizim onu saydığımız bir filozof oldu diyor.

Gerçekte sorun kimin kimden ne öğrendiği değil, Aspasia'nın görmezden gelinmesidir. Felsefeciler Aspasia'nın felsefe tarihi içindeki yeri bakımından suskun davranmışlar. Sokrates yazılı tek bir satır bırakmamıştır. Aspasia'da bırakmamıştır. Ama biz Sokrates'e ilişkin bilgilenebiliyoruz. Platon'dan... çeşitli kaynaklardan Sokrates'i öğrenebiliyoruz. Oysa Aspasia'dan kasıtlı olarak sözedilmediği için onunla ilgili bilgilerimiz sınırlı. Kadınların kültürel etkinliklerden uzak tutulduğu bir toplumda Aspasia'nın evi bir sığınak. Aspasia'nın okulundan yetişen kadınlar Atina'nın en eğitimli kadınları. Aspasia politik bir güç. Felsefesine hayranlık duyulur ve dostluğu değerli. Bu ortamda Aspasia'nın yokedilmek istenmesini anlayabiliriz.

Platon'un "Şölen" adlı diyaloğunda Sokrates Diotima'yı anlatır. Mantinealı Diotima'nın bir rahibe olduğu varsayılıyor. Diotima'nın gerçek bir kişi mi yoksa Sokrates'in ve Platon'un hayal ürünü bir imge mi olduğu konusu yüzyıllardır bir bilmece haline sokulmuştur. Poestion'a göre antik yazarlar onun varlığından kuşku duymuyorlar. Diotima'nın Şölen'deki konuşması bir çelişki olarak erkeklerin felsefelerinin doğuşunu anlatır. "Felsefe, erkek ruhunun doğuşu" olarak betimlenir ve "erkekler arasındaki aşka" bağlı olduğu için kadınlara yasaklanır. Şölen yalnızca erkeklerin katıldığı bir içki alemi. Birlikte yenen yemekten sonra erkekler başlarında çiçekli çelenklerle şarkılar söylerler ve düşünsel düzeyde konuşmalar yaparlardı. Diotima burada Eros hakkında bir konuşma yaparak merkezde yer alır. Dolaylı bir biçimde yer alır çünkü törene katılmamıştır.

Komedi yazarı Aristophanes'in bir mitosu yeniden anlatışına göre insan başlangıçta üç cinsliydi. İnsan erkek... dişi ve her iki cinsten de pay alan andeojinden oluşuyordu. Çoğalmak için birleşmek yoktu. Ağustos böcekleri gibi toprakta çoğalıyorlardı. Tanrıların babası Zeus insanların ölçüsüzlüğünü cezalandırmak için onları ikiye ayırdı. O günden beri insanların başlangıçtaki doğal durumlarına geri dönmek ikiden bir olmak için birbirlerine duydukları aşk doğdu. Aristpohanes insanların çoğalmasını sağlayan karşıt cinsler arasındaki aşkı değerden düşürmek ister.

Eros'la anlatılmak istenen güzellik sevgisidir. "Şölen"de Diotima kadın ve erkeğin çoğalmak için çiftleşmesi gerektiğini fakat bu çoğalmanın aşkın dünyevi bir biçimi olduğunu söyler. Bilgeliği seven erkeklerin ulaşmaya çabaladıkları "göksel aşk" değildir. Eros insan ve Tanrı arasında bir aracıdır. Kadın da insan sayılmadığına göre Aristophanes'in Aspasia'ya saldırması... onu gözden düşürmek istemesi... böylelikle oğlancılığın yüceltilmesi anlaşılabilir. Bir de Aspasia'ya bu denli saldırılması bir başka durumu da gözler önüne seriyor. Demek ki Aspasia kadınlığından utanmayan... bilgisiyle... güzelliğiyle de ilgi çeken "ben"inden memnun biriydi. Öyle ki onun kendi cinsiyetini bir suçmuş gibi taşımayışı kimi komedi yazarlarını... özellikle de Aristophanes'i kızdırmış olmalı. Burda Aspasia ile Diotima arasında farklı anlayışların ortaya çıkışını izleyebiliriz. Aspasia'nın çok sevilen... sayılan portresiyle... aşağılanan gözden düşürülmek istenen portresinin ortaya çıkışı Antikçağın kadına bakışını ve bu bakıştaki ikircikliliği ortaya koyar. Diotima ise Platon'un yazdığı bir diyalogda erkeklerin felsefesinin doğuşunu temsil ederek bir yanıyla erkeğin boyun eğdirdiği kadın tipini temsil eder. Diotima'nın gerçek bir kişi olup olmadığı bilinmiyor olsa da... Diotima'nın Şölen'deki konuşmasıyla anlatılmak istenen erkeklerin felsefesinin yüceltilişidir. Diotima burda ruhsal ve bedensel döllenmeyi birbirinden ayırır. Burda kadın bedensel dölleme zevkini edinen... erkekse ruhsal dölleme gücüyle daha yüksek bir değer biçilendir. Platon "Şölen"de Diotima'yı konuşturarak kadınlara kendince doğru bir davranış modeli göstermiştir.

Gördüğünüz gibi kadınların felsefeyle ilgilenmeleri kolay olmamıştır. Ya erkek giysileriyle Platon'u dinle-

Küçük Bir Deneme

Server ACİM

Müzik zor bir iştir. Müzik eğitimi çok geniş bir süreci kapsar. En az on veya onbeş yıllık bir eğitim sürecinden sonra müzisyen olma yolunda ilerlemeye başladığını hisseder kişi.

Bestecilik eğitimi ise çok daha uzun bir süreci kapsar. Bu eğitimi alacak olan kişinin bir çalgıyı iyi derecede çalabilmesinin ötesinde temel müzik bilgisine sahip olması gerekir. Ayrıca beste yapma yönünde bir isteği ve yetisi olması gerekliliği daha da önemlidir. Bestecilik eğitimi alacak olan rb.oçbgıgo, ve :aa:c:laaeav bekle- 0).2 ,.1'35*Armoni,* k o t r an, f g e st r mantas y , o- kes1ras y n gibi kyei ryebdrdo,rb.boboeeısr, yrbçdi.oB, olabildiğince geniş boyutlarda idozüdi., ve ac:l.:aaeav de gerekmektedir. Daha sonra sıra eser ğrg.ige tdçd, ayl lince duysal ve görsel açıdan incelediği edebiyatın birikimini ve kendi hayal gücünü de işin içine katması gerekir. Böylesi bir emek isteyen bestecilik eğitimini almış olan kişilerin elbetteki felsefe, edebiyat, resim gibi diğer konularla ilgilenmemesi düşünülemez. Eğer bir besteci kendi müzik ve dünya aöee.ryrbobğrg.igedidr, çyioky,değilse o zaman uii mbrovlde ayrb.üy çyo, aeker, ibe,rğn numda sürer. lyaiyı orby,voibüoıjeıbvoo,her 1T.Th1G1'hemen hemen bbbiebe e*acceaeaeaa:eav ile sy ebra mektedir. Salt klasik müzik kyvoradı, veya pop müzik türünde bestecilik eğitiminde de benzer bilgiler verilir. Kişinin melodi yazma kuralları, armoni bilgisi, çalgı bilgisi gibi temel bilgilerin yanısıra ses kayıt teknikleri gibi artıdeğer olarak görülebilecek bilgilerle donanmış olması oldukça idealist bir yaklaşım olarak düşünülse de gerçekleşme oranı hiç de düşük değildir.

Ülkemizde ise sap ile samanın her konuda birbirine karışmasına paralel olarak, genel müzik ortamımızda da tam bir kaos yaşamaktayız. Kendini ve tüm yaşamını müziğe adamış insanların yanı sıra, birkaç aylık veya birkaç yıllık yarım yamalak yaşanmış bir müzik geçmişi olan kişiler de bu ortamın içinde yer almaktadır. İnsanlarımıza nitelikli çalışmalar sunmaktan özellikle uzak durulmaya çalışılmakta, niteliksizlik prim yapmaktadır. Son zamanlarda ise halk müziğimizi geniş kitlelere sevdirmek amacıyla birtakım çalışmalar yapılmakta, bu çalışmalardan bazıları özünde içtenlikten yoksun olup, nitelik açısından çok büyük zenginlikler içermemektedir.

Zülfü Livaneli'nin *Ahmet Adnan Saygun* gibi öncü bestecilerimizden biri için bir TV programında söylediği sözler, Saygun ve başka bestecilerimiz hakkında ne kadar az bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Kendisi acaba Saygun'un çokseslendirdiği türküleri dinlemiş; orkestra ve şan için yazılmış olan bu türkülerin piyano düzenlemelerini incelemiş midir? Bu türküleri Saygun'un ne kadar kendine özgü bir üslup içinde, salt çokseslendirme ya da armonilemenin ötesine geçerek bir kompozisyon bütünlüğüne dönüştürdüğünü kavrayabirmi., midir?

Cumhuriyetimizin yetiştirdiği ilk kuşak bestecilerimiz *Ahmet* Adnan *Saygun, Cemal Reşit Rey, Ulvi Ce*mal Erkin, Ferit *Alnar, Necil Kazım Akses* Cumhuriyet müzik devriminin öncüleri olmalarının yanısıra, çağının müzik akımlarını takip eden, herbiri kendi üslubunu oluşturmuş, kendilerinden sonra gelen kuşaklara öncülük etmiş çok değerli insanlardır. Makamsal müziğimiz ve halk müziğimiz bu bestecilerimizin beslendikleri, model aldıkları ve bu modelleri kendilerince bir iç sisteme dönüştürüp müzik dillerini oluşturdukları kaynaklardır. Bu kişilerin yapıtlarını analiz etmeden, incelemeden söylenecek her söz bestecilerimize haksızlık olur.

Bu bestecilerimizin eserleri Konservatuvarlarımızın veya benzeri üniversite müzik bölümlerinin Yüksek Lisans ve Sanatta Yeterlik/Doktora tez çalışmalarına konu olmakta, eserler farklı teknikler açısından derinlemesine incelenmektedir. Cumhuriyet Türkiyesinin yetiştirdiği ve yetiştirmekte olduğu bestecilerin tüm kuşakları, yapmakta oldukları işe büyük bir sevgi ve saygıyla bağlı, *Çağdaş Çoksesli Müzik Dağarına* değerli yapıtlar kazandıran insanlardır. Bu insanlar hayattayken çevresi tarafından yaşatılan cehennem azaplarına ve türlü engellemelere rağmen yılmamışlar, tüm zorluklara büyük bir sabırla göğüs germişler, sadece ve sadece sevdiği işi (b stecilik) yapmışlar ve yapmaktadırlar.

Birbirinden değerli *Çağdaş Çoksesli Müzik* bestecilerimizi eleştirmeye ve yermeye kalkışmak, bu kişilere karşı haksızlık etmekle aynı anlamı taşır. Bu yüzden sayın *Livaneli*'ye bu değerli bestecileri eleştirirken daha dikkatli ve saygılı olmasını, iyi düşünerek konuşmasını öneririm.

Doğaya Gitmek *

Attilla ERDEMLİ

Kimi zaman içimizde apansız doğuveriyor Doğaya gitmek isteği. Özellikle yoğun kent yaşamına koşullanınca bu istek daha da artıyor. Onu, sanki bir tür bağlarını koparıp-atma, bir kurtuluş gibi duyuyor insan. Özellikle ağır kış günlerinin ardından baharın yeniden doğuşu içimizde de filizlenmeye başlayınca, yoğunlaşıyor bu istek. Ardından zaman saptamalar, hazırlıklar başlıyor ve birgün kendimizi bakir doğanın bağrında buluveriyoruz. Arada bir coşkuyla karışmış düşünce kıvılcımları içinde "doğaya sık sık gitmek" kararı veriyoruz. Fakat yine de yılda ancak bir iki kez gidebiliyoruz.

İnsan neden doğaya gitmek ister?

Günümüzün Kent-Koşullu Yaşam'ı; onun sağladığı rahatlıkların ve kolaylıkların çekiciliği yanında İnsan'ı bir Bedel'i fazlasıyla ödemeye zorluyor: Doğadan Kopmak. Kent içindeki parklar, bahçeler, yol boyu yükselen ağaçlar, evimizin değişik köşelerini süsleyen bitkiler, çiçekler Doğadan Kopuş'un eksikliğini gidermek bir yana, onu daha da yoğun yaşamamıza neden olmaktalar. Uzak kaldığımız kendi varlık temelimizi anımsatıyorlar. Doğa ve Uygarlık arasında kalmış bir varlık, İnsan. Doğadan olmasına karşın, tümüyle doğal yaşaması olanaksız. İnsan Olma'nın yanında, İnsanın yaşamını sürdürebilmesinin de koşulu Uygarlık. Doğa ona daha başka türlü yaşama şansı tanımış değil. Taşı taşa sürtüp, işine yarayacak bir gereç yapınca; avladığı hayvanın postunu sırtına geçirip, korununca; ateşi bulup, kullanınca; birarada yaşamak için yalınkat da olsa bir iki kural koyunca; giderek kendisini küçük sembollerle anlatmaya başlayınca, Doğa'dan kopuş ve İnsan Oluş da başlıyor. İnsan Oluş, bulup-yaptıklarını geliştiren, yetkinleştiren bir yaratıcı süreci getiriyor. Böylece Uygarlık gelişiyor. Doğadan kopuş artıyor ve İnsan yapay bir ortamdaki doğal kökenli bir varlık olmanın ikilemi içine düşüyor. İnsan, Doğa ve Uygarlık arasında ne öyle, ne de böyle olabilen bir varlık. Yaşamasını iki yana dengeli bir biçimde yayabilse, önemli ölçüde rahatlayacak. Fakat rahatlamak için de, rahatını bozmak ve kalkıp, doğaya gitmek zorunda. Oysa Kent-Koşullu Yaşama sağladığı değişik ve renkli olanaklarla İnsan'ı en temel ve en zayıf, yani en ilkel yanından, yani rahatına düşkün olma özelliğinden yakalıyor ve kendisine bağlıyor. Böylece rahatını yeğleyen ve bunun için Uygarlığı kullanan İnsan sonradan ortaya çıkacak, daha derinden gelen huzursuzluklara kendisini açmış oluyor.

Çevre sorunlarının umarsız boyutlara tırmandığı çağımızda, Doğa'ya gitmek kimileri için kaçınılmaz bir gereksinme, kimileri için de başkalarına uymaktır. Taklitle de olsa Doğaya Gidiş hep bazı nedenlere dayatılır. Bunlar bazen kırıntı düşüncelerdir, bazen yakınmalardır, bazen de değişiklik istediğidir. Yine de en geride değişik etkilerle kendisini duyuran çağın Yapay Baskısı'nı anmak gerekir. Doğa çağın basıncını duyan, yaşamasını sağlam temellere dayatmak isteyen her İnsan için bir sığınma alanı olmuştur.

Batı Düşünce Sürecinde İnsan Yaşamının sağlamca temelleneceği yer olarak Doğa'yı ilkin Stoalılar göstermişlerdi. Günümüzle karşılaştıracak olursak, Antikçağ Ege Uygarlıklarında İnsanın doğayla başbaşa, içiçe yaşadığını rahatça söyleyebiliriz. Hesiodos'un *Teogonia*'sı, İnsan karakterli Tanrılar kılığına büründürülmüş evrenin oluşum öyküsüdür. Oluş Olimpos Dağında önemli ölçüde durulduğunda Tanrılar yarattıkları İnsan'ın işleriyle de ilgilenmeye başladılar. İnsan ise orada, Doğa ile Tanrılar aracılığıyla bütünleşmekteydi. Fakat İnsan sorup sorgulayan bir varlıktır. Her şey gibi, doğayı da sorup, özünü tanımak isteyince mitosda verilen açıklamalardan ayrılma başladı. İşte orada İnsan'ın kendisiyle daha çok başbaşa kaldığını söyleyebiliriz. Nasıl Yaşayacaktır? Nasıl eylerse kendisine yaraşır ve mutlu bir yaşama sürdürecektir? Çok önceleri Batı Anadolu kıyılarından coşkun bir nehir gibi seslenen Herakleitos'da ve daha sonra Yüce Platon'da bulduğumuz önemli izlere karşın, Stoa söylenmek isteneni açık ve seçik dile getirir: İnsan'ın öz doğası akıldır; İnsan'ın doğasını akıl belirler; İnsan Aklı da evrenin büyük aklı ve düzeni ile uyum içindedir; Akla göre yaşayan, Doğa'nın büyük uyumuna göre yaşar; O İnsan, Kendisiyle de, doğayla da uyuma girer; İnsan'a yaraşır Yaşama da, erdemli olma da, mutluluk da bu uyumdadır. Böylece Stoacı için Doğaya Gitmek, bir yaşama sorumluluğu, yaşama görevi, yaşama gereği ve yaşama gereksinmesidir. Kuşkusuz Stoalının Doğaya gidişi ile, günümüz İnsanının Doğaya gidişi çok az koşuttur, arada çok önem-

li ayrılıklar vardır. Stoacı için Doğaya Gitmek, ilkin kendi doğasına yönelmektir. İnsan ilkin ve önemle kendisiyle uyuma girecek ve kendisine uygun yaşayacaktır. İlk Doğa Ben'im. Ancak kendisindeki Ben'i tanıyıp, bilip, ona uygun yaşayan Evrenin büyük uyumuna sokulabilir.

Doğal Olma ile İnsan Olma arasında tümüyle ne öyle (yani tümüyle Doğal), ne de böyle (yani tümüyle Uygar) olabilen bir varlık olarak İnsan'ı, Ben ile girilen uyum içinde hem öyle, hem de böyle olması gereken bir varlık olarak tasarlıyordu Stoa. Doğaya Gitmek, günümüz İnsanı için de, temelde, bozulan uyumun dengelenmesi anlamına gelmektedir. İnsan yalnızca çağımızda değil, değişik zamanlarda değişik düşüncelerle Doğadan uzak kalmış, Doğaya karşı olabilmiştir.

Hıristiyan Ortaçağının Hakikat Anlayışı, kutsal kitabın derinliğine ulaşmayı buyurmaktaydı: Hakikat oradaydı. Dolayısıyle İnsan yaşamı için Doğa önemini yitirdi. Maddeye ilişkin olanın aşağılandığı bu dönemde yaşamayı yönlendirecek ilkeler ayrı bir kaynaktan devşirilecekti. Ortaçağın içinden doğup, çıkmış olan Renaissance ise İnsan'ın kendisini ve kendisiyle ilgili herşeyi yeniden bulmaya, fakat kendi gerçekliğiyle bulmaya başladığı bir dönem oldu. Böylece Doğaya Gitmek de yeniden başladı.

Renaissance'da Doğaya Gitmek, onu tanımak, bilmek isteğinin ötesinde, ona egemen olmak isteğini de taşıyordu. Francis Bacon'ın "Bilmek egemen olmaktır" anlayışı, bu dönemin tavrını en iyi biçimde dil getirir. Doğaya Kendisi için Gitmek; doğaya, onunla bütünleşmek için gitmek gibi daha olgun tutumların henüz yetesiye görülmediği bu dönemde İnsan'ın kaygusu, yaşamasını düzenleyip, zenginleştirmektir: Uygar Olmak ancak böyle sağlanabilecektir.

Her Başlangıç bir tür Aşırılıktır: Gelişmeler içinde giderek durulsa da, sürüp-giden etkileri yaratmış olabilir. Renaissance'da gelişen bu görüş günümüze, Yaşamanın amacını zenginleşmede gören bir Yaşama Anlayış ve Tutumu olarak gelişip geldi. İşte bu İnsan için büyük tehlikelerin kaynağı olma yanında, Doğa karşısındaki tavrımızı da belirledi.

Renaissance ile İnsan çok önemli bir sorumluluğu, Kendi Yaşaması'nın sorumluluğunu üstlenmişti. Artık yapıp-bozarak, kurup-yıkarak, tamamlayıp-geliştirerek, deneyip-yanılarak kendi yaşamını sürdürecekti. Öyle de oldu. Gelişmelerle birlikte Doğa-Uygarlık zıtlığı giderek arttı. İnsan hem yapıyor, hem de arıyordu. İşte bu sırada, 18. yy'ın ortalarında İnsan'ın "Doğal Durumu"nu savunan bir ses duyuldu: J.J. Rousseau. Ona göre İnsan, özü gereği doğal bir varlıktı ve Uygarlık kendi doğal durumundan uzaklaşmıştı: Bunun zararlarını da görmekteydi. Öyleyse İnsan'ın doğasını gözardı etmeyen bir Yaşama Düzeni; Eğitim olarak, Hukuk olarak, Devlet olarak, Uygarlık olarak gerekliydi. Böylece Doğaya Gitmek, yeni bir yaşama bağlamı olarak ortaya çıkmaktaydı. Bu anlayışın önemli etkileri oldu, fakat 19. yy sonları ile 20. yy başında, Renaissance'dan beri sürüp-gelen gelişmelerin bir patlayışı olan Sanayi Devrimi ile Doğa-Uygarlık uyumunun kurulabilme olanakları önemli ölçüde yitirildi. Artık teknoloji çağı başlamıştı. Uygarlık İnsan'a her gün yeni bir buluşu muştuluyor, her yeni buluş da yeni gelişmelere neden oluyordu. Hızı giderek artan, başdöndürücü bir gelişme İnsanı her an yeniden ve daha sıkı avcunun içine alıyordu.

Buluşları olumlu yanlarıyla görüp, sevinmeye alışkınızdır. İnsan rahatına düşkün bir varlıktır. Sevinci kımıldatan, İnsan Başarısı'nın Onurundan çok, buluşun bize sağladığı rahatlık ve kolaylıktır. Sevinirken birşey hep gözardı edilir: Her buluş, her teknolojik gelişme getirdiği rahatlık ve kolaylık yanında İnsan'a bir de Bedel sunar. Bu Bedel'i İnsan zorunlulukla öder ve Bedel çok zaman acıdır, yıkımdır, umutsuzluktur, daha kötüsü İnsan'ın Yitirilişidir. Teknolojik atılımlar ve onlara bağlı toplumsal, ekonomik gelişmeler ilk Dünya Savaşı ile güçlerinin aynı zamanda nelere yettiğini de gösterdiler. Yetmedi. Savaşın ardından gelen kuşak kendisini ikinci ve daha korkunç bir savaşın içinde buluverdi. Yetmedi. İkinci Dünya savaşının ardından Soğuk Savaş Yılları geldi. İki büyük ekonomik güç arasındaki çekişme, dünyayı sarmasa da, dünyayı etkileyen savaşlara neden oluyordu. Bunların ilk denemesi Kore'de, en büyük deneme ise Vietnam'da yaşandı. Öte yandan teknoloik gelişmeler de Savaş'a koşut olarak ve gittikçe artan bir hızla sürüyordu. Doğaya Egemen Olma anlayışı da değişik bir yol izlemekteydi: Doğa'nın belli bir bölümüne egemen olmak isteyen, oranın sahibi olan İnsanlar egemen olmalıydı. Gerçi bu anlayış daha Renaissance ile ortaya çıkmış ve Merkantilizm ile ilk adımlarını atıp, ayağa kalkmıştı. 20. yy.da değişen, yalnızca, sahiboldukları doğayı kullanabilmek için, o İnsanlara egemen olma biçimiydi: Özgürlük ve Demokrasi.

Bu gelişmeler karşı tavrı getirmekte gecikmedi. 1960'lı yılların ortalarında Amerikada başlayıp, gelişen bir yaşama tutumu oradan Avrupa'ya yayıldı. Genç İnsanlar savaşı istemiyor ve ayrı bir yaşama olarak Doğaya Gidiyordu. O zamanlar "Çiçek Çocukları" ya da "Hippi" denilen, günümüzde ise "1968 Kuşağı" olarak anılan bu İnsanlar Kynikce bir yaşamayı yeğleyip, kurulu düzenin tüm değerlerine sırtlarını dönüyor ve doğada, doğa uyarınca yaşıyorlardı. Doğu bilgeliğinden de esinlenen yaşama anlayışları, kendilerine özgü ta-

vırları, müzikleri, sporları ile bir süre varlıklarını sürdürdüler, fakat sonunda onları yaratan akış, onları da içine aldı. Hangi Burgaç nehrin dışında varlığını sürdürebilir ki!

Günümüzde ise iki büyük ekonomik gücün, sıra ile, eriyişinin çalkantılarını yaşıyoruz. Yeni oluşumlar, yeni yapılanmaların sancılarını doğrudan dolaylı yaşıyor insan. Tüm olup-bitenlerin üstünden, genel olarak bakıldığında, çağımızda İnsan'dan çok Kitle'den sözetmek olası. En özgün alanlarda bile kitlesel düşünülüyor. "Hedef kitle" sözü eğitimden politikaya, sanattan spora, bilimden ekonomiye dek her yerde kullanılıyor. Oysa günümüzde Bireyliğini kurma ve Ben Olma olanakları da artmış durumda. Yine de bir güç İnsanları bastırıp, akışın içinde tutuyor. Günümüzün Dünyası yeni bir Ortaçağ görünümü veriyor. Artık Dinin yerini Sanayi, Vaizlerin yerini Reklam ve Eğlence Programları almıştır. Çalışmak, Kazanmak, Tüketmek, Hoşça Zaman Geçirmek çizgisindeki bir yaşamada İnsan kalabalıktaki bir nokta olmaya itilmektedir. Öte yandan, görünürdeki sıradan nedenlerle şurada, burada savaşlar sürmekte, fakat uzaya da gidilmekte; dünya nüfusu sürekli artmakta, İnsan'ı yaşatmak için nice buluşlar gerçekleştirilmekte, fakat üretimde artık robotlar işbaşına gelmektedir; yaşama düzeyi yükseltilmeye çalışılırken, sefalet de artmaktadır; bir yandan doğanın önemi vurgulanırken, bir yandan da doğrudan, dolaylı girişimlerle doğa katledilmektedir. Radyasyonun, gürültünün, kirliliğin, yapaylığın, istemediğini sanki yazgıymış gibi yapmak zorunda olmanın kıskacındaki Çağımız İnsanı bir yerde bu çemberi kırmak zorunluluğunu duyuyor. Kent -Koşullu Yaşama'dan, bu Uygarlık Hastalığından kurtulmak; Kendisi olabilmek, Öz-varlığı ile Yaşama Ortamının uyumunu kurabilmek istiyor. Doğaya Gitmek, işte burada yeni bir bilinç, bir gereksinme, bir kurtuluş yolu oluyor.

***

"Doğaya Gitmek" denilince, anımsanan hep kırlara, ormana, yaylalara gitmektir. -Bu en azından bizim koşullanmamız- Oysa Doğa bizi de içine alan bir bütün: Doğa denizdir, çöldür, bozkırdır, ormandır, yayladır, dağdır, gökyüzüdür, bir çiçektir, evrenin sonsuz bütünlüğüdür... Her İnsan kendi isteği, olanakları, becerisi doğrultusunda doğanın istediği yanına gider. İnsan'ın doğanın her bir parçasından bütünü duyması, yaşaması olağandır. Ayrı deyişle, doğa her yanında kendisine içkindir ve her ögesinde kendisine içkin olanı verir. Yeter ki, Doğaya Gitmenin yolu bilinsin.

Doğaya değişik amaçlarla gidilebilir. Örneğin, açık ve temiz havadan yararlanmak için, değişiklik olsun diye, dinlenmek için, pek çok kişi gittiği için, moda olduğu için, kırsal köken özlemiyle, avlanmak için, ticari amaçlarla, bilimsel araştırmalar için, dinsel istek ve kaygularla, sanatsal konu ve esin gereksinmesiyle, serüven amacıyla vb. bir çok nedenle doğaya gidilebilir. Bu gidişlerin hiçbirinde doğa, İnsan'a kendisini tam olarak vermez, ayrı deyişle bu gidişlerin hiç birinde İnsan, doğayı bütünüyle yaşayamaz. Zaten bu gidişlerin böyle bir kaygusu da yoktur. Bu gidişlerin hepsi, ayırdına vararak ya da varmadan, doğayı araç görmektir. Dolayısıyla kişi işi bitene dek doğadadır, sonra doğa da biter. Bu bağlamda İnsan, Kent-Koşullu Yaşama'dan, kapıldığı Uygarlık Hastalığından kurtulamamıştır. Doğaya Gitmenin büyük önemi ise bu kurtuluştadır. Değilse İnsan'ın, yitirdiği Doğa-İnsan Uyumu'nu yeniden kurması olanaksızdır. Doğaya gitmek, ayrı bir yaşama bağlamına gitmektir. Doğaya gitmek, yitirilmiş bir Uyum'a kavuşmaktır. Doğaya gitmek, Doğal Olmaktır.

Doğa nasıldır?

Doğanın her bölümünün kendisine özgü düzeni ve yasallığı olduğu kuşkusuz. Fakat temel ögelerin oluşturduğu bütünün, tüm ögelere yansıyan özellikleri de var. Doğayı yaşamak, Doğa ile uyuma girmek, uygar düzende çok kez yitirdiğimiz bu özelliklere dönüştür. Ayrı deyişle bu Doğal Olmaktır.

Doğa abartmasız, sade, nasılsa öyledir.

Doğa gereksiz tüm fazlalıkları ayıklar. Bunu yapısının nedensel zorunluluğu ile yapar. Doğada uzun aralıklarla da olsa büyük değişimler görülür. Doğa Tarihi ve Canlılar Bilimi uyarınca bu değişimler birden değil, temel yapıyı bozmayacak küçük değişimlerin birikimi sonunda ortaya çıkarlar, doğanın bütünlüğüne katılırlar, fakat genel yapıyı bozmazlar, bir aşırılık veya fazlalık yaratmazlar. Doğa kendi kendinedir. Doğanın bütünlüğünde İnsan'a şaşırtıcı gelen pek çok şey ve pek çok görünüm bulunabilir. Sözgelimi bir kuşun benzersiz güzelliği, bir deniz canlısının çirkinliği, bir doğa parçasının çekiciliği bizleri hayran bırakabilir. Fakat, ne o Kuş, ne o deniz Canlısı, ne de o Doğa Parçası biz hayran olalım diye öyledir. Onlar öyle olmaları gerektiği için öyledirler. Bu nedenle bize şaşırtıcı gelen, doğa için olağan, hatta zorunludur. Doğada İnsan'ın dışındaki her şey nasılsa öyledir. Yalnızca İnsan bu zorunluluğun dışına çıkabilme olanağıyla dünyaya gelir.

Doğada yalnızca İnsan nasılsa öyle olamamakta, kendisinden uzaklaşıp, kendisine aykırı yaşayabilmektedir. Çünkü doğada yalnızca İnsan, seçme, yani özgür olabilme olanağına sahiptir. Nasıl Yaşayacağını belirlemek her bireyin kendi öz sorumluluğudur. O isterse içinde bulunduğu uygar yaşamaya saplanıp kalabilir, isterse tümüyle doğaya dönük yaşayabilir, isterse de bu ikisi arasında denge kurabilir. İnsanlara ne yapacaklarını, nasıl yaşayacaklarını ancak kendileri buyurabilirler.

Doğal ve Uygarlık Durumları arasında dengeli bir yaşamayı sürdürmek isteyenin, Doğaya gittiğinde, doğa gibi sade, abartmasız, nasılsa öyle olmaya çabalaması, giderek öyle olması gerekir. Değilse doğaya gitme herhangi bir gezintiden ayrı olmayacaktır.

Doğa Düzenlidir.

İlk bakışta sanki bir dağınıklık varmış gibi gelir. Oysa tek tek ögeleri nedenleriyle görmeye çabaladığımızda, başka türlü olmaması gerektiğini anlarız: Doğada her şey yerli yerindedir. Asıl düzensizlik, bir şeyin olmaması gereken yerde bulunmasıyla ortaya çıkar. Doğaya kendi düzeni egemendir.

Doğa Dakiktir.

Eğer doğaya oluş yönünden bakacak olursak, herşeyin zamanında ve olması gereken yerde ortaya çıktığını; aynı biçimde, sürecini tamamladıktan sonra, tam zamanında, yeniden doğanın bütünlüğüne karıştığını görürüz. Orada İnsan dışında, hiçbir öge ne oraya çıkarken, ne de olağan süreç sonunda ölürken direnmez. Herşey, tüm ögelerin doğanın büyük uyumuna tam bağlılıklarıyla dakik olarak gerçekleşir.

Doğaya gitmek, doğaya uygun yaşamak İnsandan her şeyi yerinde, zamanında ve gerektiği kadar yapmayı ister. Başka türlü de olabilir. İnsan özgürdür ve başka türlüsüne karar verebilir. Fakat bu doğada, doğal yaşamak olmaz. Doğaya gitmek, doğaya ilişkin bir bilinç ve o bilinç uyarınca davranma isteğini gerektirir. Başka türlü yapıldığında zarar görmek de olasıdır. İnsan diğer varlıklara karşın, doğaya uymak zorundadır. Bu zorunluluğun dışına çıkılan durumlarda da doğa kendi düzenini sürdürecektir. Dolayısıyle hazırlıksız yakalandığımızda bize karşıt olaylardan zarar görmemiz, kaçınılmaz olacaktır.

Doğa Uyumludur.

Doğanın gerek biçim ve gerekse de içerik olarak düzenli, fakat etkin ve devinen bir birliği vardır. Doğadaki büyük uyum bu birlikte ortaya çıkar. Birlikli düzen açısından bakıldığında görülen karşıtlıklar devinim ve birlikli düzenin sürekliliğinin nedeni olduğu görülür. Doğa durağan değildir; durağanlık doğaya aykırıdır. Çok kez sanılır ki Uyum, daha çok durağanlıkla olasıdır. Oysa sürekli kurulduğu zaman Uyum etkin, yaratıcı ve kalıcıdır.

Doğa Hareketli bir Bütündür.

Doğa düzenli hareketlerin bir bütünüdür. Düzenli Hareket yalnızca gözlenebilir ögelerde değil, en küçük parçalarda bile egemendir. Herakleitos'un "Herşey Akıyor" yargısı bu hareketin Batı Düşünce tarihindeki ilk ve en somut dile gelişidir. Doğadaki hiçbir hareket bağımsız değildir. Orada her şey birbiriyle doğrudan, dolaylı etkileşim içindedir. Dolayısıyle doğada her şey doğrudan, dolaylı birbirine bağlıdır. İşte bu bağlılık doğanın devinen bütünlüğünü ve ona bağlı olarak da uyumunu oluşturur.

Doğaya Gitmek, doğanın büyük uyumuna girmek demektir. Doğanın büyük uyumundan en az pay alan varlık İnsandır. Onun yaşamak için yarattığı Uygarlık ortamı, yapay bir uyum ortamıdır, fakat bu aynı zamanda doğal uyumun bozulmasıdır. Ne var ki, İnsan yaşayabilmek için bunu yaratmak zorundadır. Değindiğim Doğal Durum-Uygarlık Durumu Karşıtlığı'nın kökeni buradadır. Doğaya giden İnsan, doğal olanla yeniden, fakat kendine özgü, yani İnsanca, yani bilerek ve gerekeni yaparak uyum kuracaktır. İnsan, bu uyumun, bir kere kurulduktan sonra sürüp-gitmesini isteyebilir, fakat bu uyum hiç bir zaman durağan olamaz, özellikle İnsan gibi harekete programlanmış bir varlık için. İnsan'ın doğada, doğayla kurduğu uyumun da süreklice yeniden yaratılması gerekir. Kimileri, doğanın uygun bir köşesinde yeyip-içmeyi, yatıp-uyumayı isteyebilirler. Bir çok kişi böyle yapıyor. Bu kişilerin doğaya gittiklerini söyleyebiliriz, fakat doğallığı yaşadıklarını söyleyemeyiz. Doğaya, doğallığı sağlamak için gidilir. Bu da düzenli, uyumlu bir hareketliliği gerektirir. İşte o zaman doğa İnsan'a her adımda eşsiz güzelliklerinden bir parça sunacaktır; o zaman İnsan kendisini duyacaktır, özgün ve özgür olmayı yaşayacaktır.

Çevre Bilinci de doğanın büyük uyumuna katılma içinde en sağlam temelini bulur. Doğada Çevre Sorunu yoktur. Çevre sorunu İnsan ile ortaya çıkar. Çünkü yalnızca İnsan yaşayabilmek için doğayı değiştirmek, doğanın uyumunu bozmak zorunda olan varlıktır. Doğal ve Uygarlık Durumları arasındaki karşıtlık İnsan'ın kendisini de bir Çevre Sorunu durumuna ge-

ğanın uyumunu bozmak zorunda olan varlıktır. Doğal
ve Uygarlık Durumları arasındaki karşıtlık İnsan'ın ken-
disini de bir Çevre Sorunu durumuna ge-
ğanın uyumunu bozmak zorunda olan varlıktır. Doğal
ve Uygarlık Durumları arasındaki karşıtlık İnsan'ın ken-
disini de bir Çevre Sorunu durumuna ge-

örtük kalan Ereklilik Aristoteles Felsefesinde en belirgin biçimiyle Ereksel Neden (causa finalis) olarak belirlenir. Her Oluş kaçınılmazcasına bir amaç uyarınca gerçekleşir. Dolayısıyle doğada rastlantısalık değil, zorunluluk vardır. Aristoteles görüşündeki, bu sürekliliğin bir amaç uyarınca gerçekleştiği düşüncesi, giderek değişik düşünme bağlamlarında değişik biçimlerde yorumlanır. Örneğin Hegel'e göre Oluş, Tinin kendisini kendisini doğa, İnsan, Kültür bağlamlarında açmasıdır. Süreklilik Tin'in bu serüvenidir. Doğa Bilimlerinde, örneğin Jeoloji ve Astronomide, eldeki verilerden hareketle Doğadaki sürecin milyarlarca yıl sonra ulaşacağı yerler üstüne görüşler ortaya koyulmaktadır. Büyük Dinler kendi temel dayanaklarından kalkarak, sürecin amaçlılığı bağlamında ebedi Son düşüncesini ileri sürmektedirler. İnsan bilmek açlığı olan varlıktır. Bu açlığı araştırarak, düşünerek, inanarak gidermeye çalışıyor. Doğa ise sürüyor.

Doğaya Gitmek, Uygar Düzendeki yapay sürekliliğin dışına çıkıp, doğanı sürekliliğine katılmaktır. Bu doğaya yılda bir kaç kez gitmekle olmaz.Doğaya sürekli gitmek gerekir. Bu da, kuşkusuz, doğada sürekli kalmak anlamında değil, Doğal -ve Uygarlık Durumu arasındaki dengeyi sık sık kurmak anlamındadır. Bunu bir kez yetesiye sağlamak ancak onu süreklice bir gereksinme olarak duyma olanağını açabilir.

Doğa temiz ve güzeldir.

Bize çirkin, giderek iğrenç gelen her şey, yalnızca bize göre çirkin ve iğrençtir. Doğada, örneğin bir hayvan dışkısının da, ölmüş ve çürümeye yüz tutmuş bir canlının da durumu, yeri ve işlevi doğaldır. Bunlar doğal düzenin bir gereği, uyumun bir yanı, sürekliliğin bir aşamasıdır. Pislik, Artık Bırakma ile ortaya çıkar. Doğada Artık Bırakan tek varlık İnsandır. Çünkü yaratmasında yapaylık olan bir varlığın, yarattığından arta kalanlar da yapay olarak bulunur ve bunlar da kirletirler. Doğadaki artık, örneğin Hayvan Dışkısı ise doğaldır, doğal yerinde bulunur, doğayı tamamlar. Pislik aykırılıktır. Doğa kendisine aykırı hiç bir şey yaratmaz.

Birbirine içkin bütün bu özelliklerden sonra, hepsinde bulunan, fakat hepsi birarada olunca tümüyle ortaya çıkan bir başka özelliğe gelmekteyiz: Güzellik. Shaftesbury Güzel'i, biçimsel karşıtların uyumu olarak belirliyordu. Sanat yapıtı için önemli ölçüde evetlenebilecek olan bu yargı doğada genişler: Orada Uyum doğası gereği karşıt olanlar arasında da gerçekleşir. Uyuşmazlık olarak gördüklerimiz yalnızca tikel bakışlar bağlamındadır. Bütüne yöneldiğimizde bu karşıtların eridiği, dahası büyük uyum için bu karşıtların zorunlulukla var olması gerektiğini kavrarız. Karşıtlık uyumun zorunlu koşuludur.

Doğaya Gitmek, yalnızca doğanın temizlik ve güzelliğinden pay almak için değildir. Doğaya Gitmek, doğallığımızı yaşamak, yani aynı zamanda sade, abartmasız, etkin, uyumlu, temiz ve güzel olmak içindir. Değilse neden yorulalım?

Doğaya Gitmek, doğada, bütün bu özelliklerini kendimizde yaşayınca, ayrı deyişle doğada bilerek ve isteyerek kendimizi bütün bu özellikler uyarınca yaşamaya sokunca gerçekleştirilmiş olur. O zaman hem doğada, doğal, yani doğanın bütünlüğü içinde yaşamış oluruz, hem de doğada bulunmayan bir şeyi doğaya sunarcasına yaşarız: Özgürlük. Yani, doğanın zorunluluğundan kalkıp, doğada bulunmayan bir başka zorunluluğu yaratmayı yaşarız. İşte bu bağlamda her türlü sıradanlığın ötesine geçip, tüm tortulardan arınırız. Özgürlükle arınmak doğayla tamamlandığında İnsan ortaya çıkar.

Kirleniyoruz. Tüm çabalarımıza karşın bir noktada kendimize aykırı düşüyoruz. Uygar yaşama bir oyundur: Kurallarını biz koyduk, biz oluşturup, geliştirdik, sonunda Oyun bizi aştı, bize egemen oldu. İnsan yarattığının tutsağı oldu. Öyle bir tutsaklık ki bu, dışında kalan içine girmek için can atıyor; içerdekilerden durumun ayırdına varıp, kaygulananlar ancak küçük bir azınlığı oluşturuyor; büyük çoğunluk ise böyle yaşamaktan hoşnut, gününü gün etmeye eldeki zamanını hoşça geçirmeye çabalıyor. Hakkını vermek gerekir: Tutsak eden de ona bu yolda her olanağı sağlıyor, hiç bir şeyi esirgemiyor.

Doğaya Gitmemek ile yitirdiğimiz ilkin ve en önemli olarak kendimiziz. Kendimizden uzaklaştıkça Kirleniyoruz, yani kendimize aykırı oluyoruz, yani; nasılsak öyle olamıyoruz, kendi düzenimizi kuramıyoruz, kendi uyumlu bütünlüğümüzü göremiyoruz, hareket olanağımız kısıtlanıyor, yaşamamız işlerle, koşuşturmalarla kesik, kopuk, parça parça ve bu yaşamada kendi özgün zenginliğimizin ve onunla gelen ve tüm güzellikleri algılamamızın temeli olan öz güzelliğimizi göremiyoruz. Verilenle yetinen, elde olanı göremeyen, tek yönlü bir yaşamada Oyalanıyoruz.

Ne Uygar Yaşamadan tümüyle vazgeçebiliriz, ne de doğaya sırt dönen bir yaşamayı sürdürebiliriz. Öyle ise hem burada, hem orada yaşamak gerekiyor. Bu dengeyi kurabilmenin her iki yaşama bağlamı için de önemi çok büyük.

Doğadan koptuk. Doğaya gitmek özgün yaşamamıza ilişkin bir Yaşama Görevi. Öyleyse haydi, Doğaya Gidelim!

* Yazarın, *İnsancıl* yayınları arasında çıkacak olan DAĞLARLA adlı eserinden alınmıştır.

Olsun, diyeceksin ne çıkar bundan
Biz hayatı şiirden
Şiiri hayattan özümlemedik mi."

Susuyoruz.

Ben **Edip Cansever**'e bakıyorum, o Ankara'ya doğru yol alan trene... ve mırıldanıyor: "Şimdi şu trende olmak vardı..."

Bir Hınzır Adam

(3 Mart Salı)

Kitapların arka kapaklarındaki yazılara bayılırım! Ne ki, pek yüz vermem. Çünkü bu yazılardan çoğu, okuru kandırmaya kalkar. İnsanın yüzüne karşı, 'bu türdeki en iyi kitap benim, benim üstüme yoktur' diye böbürlenir. Kimi kapak yazıları ise içtendir, sıcacıktır, 'beni mutlaka oku' demez; aklınıza birkaç sözcük bırakıp susar. Ne ki, bu da bir kandırmacadır. O birkaç sözcüğe kanıp kitabın içine girersiniz.

Elimin altındaki iki kitabın arka kapak yazılarını okuyorum. Birinin sonu şöyle bitiyor: "Elinizden bırakamayacağınız değil; bırakıp bırakıp yeniden elinize alacağınız bir kitap..."

Elime yapışacakmış gibi olan bu kitabın adı "Sevdalı Nehir" (Şiir, Seçme Kitaplar, Kasım 1997, 104 sayfa).

Öbür kitabın arka kapak yazısından: "İyi bir şair de olduğu halde, daha çok, aforizma yazarı olarak tanınır. Ne var ki; netameli şeylerdir yazdıkları. Bir aforizmasını alkışlayacak olsanız, öbürü elinizi tutar; bir başkasına gülecek olsanız, arkasından gelen çimdikler sizi..."

Gerçekten de, okurken çimdiklenir gibi olduğum kitabın adı "Fındık Kıran Sözler" (Aforizmalar, Seçme Kitaplar, Mart 1997, 168 sayfa).

Bu iki kitabın yazarı ise, bir eski arkadaş, **Günel Altıntaş.** Bu arkadaşım, şiirleriyle olsun, aforizmalarıyla olsun, erotizmle yetinmeyip, kimi zaman onun etek altına sığınan, kimi zaman da sivri diliyle dokunulmazlara dokunan, bu nedenle de başına türlü işler açan bir hınzır adam'dır! Ne ki bu hınzır adam, aynı zamanda felsefenin içine dalmaktan da pek hoşlanır. Bir örnek, "Perakende" şiiri.

"Bir gün bir tel saç düşer başından
sanırsın ki; bir tel saç düştü
düşen hayatındır gerçekte
bir tel hayat
Bir gün bir diş eksilir ağzından
sanırsın ki; bir diş eksildi
eksilen hayatındır gerçekte
bir diş hayat
İşte böyle parça parça
ölürüz yaşarken de
Ölümün adı toptan
kendisi perakende."

Günel Altıntaş , A ile başlayıp Z ile biten ve insanı kimi zaman dinden imandan eden aforizmalarının sonuna bir de "Yasal Bir İşkence" eklemiş. Bu "yasal işkence"nin kahramanı ise **Günel Altıntaş**... **Günel**, resmen başından geçen olaylara "resmi" belgeler de eklemiş ve böylece "Yasal Bir İşkence" bir kara mizah olup çıkmış. Gülseniz bir türlü, ağlasanız bir türlü... Kısaca, **Günel Altıntaş** gene yapmış hınzırlığını!

Gelelim aforizmalara. Birkaç örnek:

"Akıllı erkek genç kadın alır, akıllı kadın genç koca."

"Seks bir yemekse; aşk onun salatasıdır."

"Türkiye, sabahleyin gazetede okuduğunu, akşam, evde, karısına, kendi fikriymiş gibi satan aydınlarla dolu."

"**Muzaffer Buyrukçu** rüyalarını yayımlamaya başlayınca, herkesi bir merak sardı: Acaba bu rüyaları kim tabir edecek?"

"Can Yücel'in şiirleri dört grupta toplanabilir:

1) Ayıkken döktürdükleri,

2) Çakırkeyifken yazdıkları,

3) Sarhoşken zırvaladıkları,

4) Küfelikken sayıkladıkları."

"Edebiyatçıların cinsel organını kesip atsalar; korkarım, yazacak fazla bir şeyleri kalmayacak."

"Ev sahipleri bekara kız veriyorlar da, ev vermiyorlar. Demek ki; evleri kızlarından daha değerli."

"Fuhuş, genç ve güzel kadınları kamulaştırma kurumudur."

"Doktordan, ilaçtan, hastaneden uzak dur, hemşireden asla." (Bu söz **Cengiz Gündoğdu**'ya olmalı!)

"Ben namuslu bir şairim. Yatmadığım hiçbir kadın için şiir yazmadım."

Bir aforizma da benden: Yalan söyleyen, işte o biçim olsun mu **Günel Altıntaş!..**

Ahtapot

(12 Mart Perşembe)

Bugünkü **Cumhuriyet**'ten iki haber:

İşkence yapanlar
'suçsuz' bulundu

Gözaltına alınan, çoğunluğu lise öğrencisi 16 kişiye işkence yaptıkları savıyla 70'er yıl ağır hapis cezası istemiyle yargılanan 10 polis beraat etti.

Davayı izleyenler, Manisa Ağır Ceza Mahkeme-

si'nin kararına "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek" sloganı atarak sert tepki gösterirken İzmir Milletvekili **Sabri Ergül**, "Manisa'da yargı hata yaptı. Bu hata Yargıtay'da düzeltilecektir" dedi.

'Ahtapotun kolları
12 Mart'a uzanıyor'

Türk demokrasisine en ağır darbelerden birinin vurulduğu 12 Mart Muhtırası'nın 27. yıldönümü. Eski CHP İzmir Milletvekili **Süleyman Genç**, 12 Mart'la birlikte Türkiye'deki kontrgerilla faaliyetlerinin arttığını ve devletin yurttaşlarına karşı suç işlemeye başladığını vurguladı.

Genç, darbeden sonra gayri nizami kuvvetlerle devletin içiçe geçtiğini ifade ederek Susurluk'un aydınlanabilmesi için devletin mutlaka 12 Mart'la yüzleşmesi gerektiğini söyledi.

Metin Göktepe Gülüyor...

(20 Mart Cuma)

Gazetelere bakıyorum...

Metin Göktepe gülüyor!..

Neye gülüyor **Metin Göktepe?**

Kendi davasının sonucuna gülüyor!

Kim bu gülen genç adam?

Unutmuş olabilirsiniz! Çünkü aradan iki yıl geçti... **Metin Göktepe** bir gazeteciydi. 8 Mart 1996'da, İstanbul'da, haber peşindeyken, polisler tarafından dövülerek öldürülmüştü... Metin Göktepe'nin öldürüşü, içinde bir parça insan sevgisi olan herkesi üzmüş, ayağa kaldırmıştı...

Metin'in öldürülüşü, sanıkların uzun süre duruşmalara getirilemeyişi, davanın olay yeri İstanbul'da değil de Afyon'da görülmesi, "devletin ayıbı" olarak dolaştı dilden dile...

Cumhurbaşkanı **Süleyman Demirel** bile, 24 Temmuz 1997'de, kutlanan Gazeteciler Bayramı'nda, kürsüden şöyle sesleniyordu:

"Metin Göktepe olayı devletin bir ayıbıdır. Bu ayıp temizlenmeli..."

Peki, ayıp temizlendi mi?

Metin'e bakıyorum... Güpgüzel gülüyor!

Metin, kendi davasının sonucuna gülüyor... Medya haberlerine gülüyor...

Ne diyor haberler?

"Afyon Ağır Ceza Mahkemesi, gazeteci Metin Göktepe'yi döverek öldürmekten yargılanan 11 polisten 5'ini 7 yıl 6'şar ay hapse çarptırdı. 6 sanık ise beraat etti.

GECE

Bu gece her zamankinden
Daha soğuk
Daha karanlık
Bu gece her zamankinden
Daha gizli
Daha sessiz.
Bu gece
Bu gece soğuk bedenim
Kaçtı gözlerim
b u g e c e

Gizem BAKİOĞLU

Mahkum olan sanıklardan Emniyet Amiri **Seydi Battal Köse** ile polis memurları **Şuayip Mutluer, Saffet Hızarcı, Fedai Korkmaz** ve **Metin Küşat**, infaz yasasına göre 3'er yıl hapis yatıp çıkacaklar.

Göktepe'nin annesi **Fadime Göktepe**, 'Kararı kabul etmiyorum. Duvara yazı yazana 15 yıl veriyorlar. Polisler adam öldürüyor, ceza yok' diye tepki gösterdi. Gazeteciler de Afyon'da bir yürüyüşle kararı protesto ettiler..."

Metin Göktepe gülüyor... Güpgüzel gülüyor...

Metin yalnızca davanın böyle bitmesine değil, bir şeylere daha gülüyor olmalı... Ben **Metin**'in niye güldüğünü anlıyorum. Yalnızca ben mi? Değil elbette; herkes anlıyordur...

Şiiri Çoğaltan Aşk*

Güngör GENÇAY

Şiiri besleyen kaynakların neler olduğu konusunda bir anket yapılsa, sanırım çok değişik güzellikte düşünceler gelir gündeme. Eğer bana sorsalar; bir genelleme yaparak, şiiri besleyen en büyük kaynağın hayat olduğunu söyleyebilirim. Çünkü hayatın içinde her şey vardır. Çünkü hayat yalnızca doğa, toplum ve insanın birebir ilişkilerini kapsamakla kalmaz. Onun içinde deneyimler ve insanlığın koca bir mirası bulunmaktadır.

Bu olguyu; kültür mirası, deneyimler ve ilişkilerden özümsemeler, soyutlamalar yapmak ve ihtiyaca göre yeniden üretmek biçiminde de ifade etmek mümkündür. Çünkü, bizim hayatımız, birçok değil, sayılamayacak kadar çok olan başka hayatların, bizde duran şeklidir.

Aşk da varolduğu günden beri insanın ve insanlığın yaşamı içinde temel bir ihtiyaç olarak yerini almıştır. Hiç kuşkusuz bu olgu, sanatçılar için de geçerlidir. O nedenle, her sanatçı, genelde, kendi sanatsal uğraşısı içinde aşkı yeniden üretir. Özelde de şairler, sazları, sözleri ve şiirleriyle aşkı her an bir başka biçimde güzelleştirip çoğaltırken; aşk da şiiri çoğaltır. O nedenle de sözlü ve yazılı edebiyatın derinliklerinden gelen şiirin içinde aşkın sesi eksik olmaz.

"Aşk, yaratıcının kendisine kadar yükselmesi için insana verdiği kanattır," diyor Mikelanj. Bu tanımın, aşkın açıklanması yolunda yeterli olabileceğini sanmıyorum.

Aşkın sokağına bakan pencereyi açsak, oradan ne denli ustaca, daha doğrusu yetkin ve insani değerlerle bütünlük içinde olan, aşkı insanla kavrayan tanımların gelebileceğini kimse kolaydan kestiremez. Ama, şimdilik bu pencereyi açmıyoruz. Çünkü amacımız Anıl Meriçelli'nin "Aşk Şiiri" adlı kitabına değinmek ve zaman zaman dizeleri aracılığıyla ona da söz hakkı tanımak.

Anıl Meriçelli, bugüne dek: "Mayıslara Açılan Kapı (1964), Yüzün Bir Yalnızlıktır Yüzümde (1970), İstanbul Gözlerimin Ucunda (1996)" adlarını taşıyan üç şiir kitabı çıkardı. "Aşk Şiiri" ise, bu kitaplardan yapılan seçmeleri içeriyor. Kitabın önsözünü Cengiz Gündoğdu yazmış. Haklı olarak, aşkı, insanın dışında tutan anlayışı eleştiren Gündoğdu, sonra: Bu anlayışla şiir yazdılar, öykü yazdılar. Herşey vardı o eserlerde ama insan yoktu. İnsansız edebiyat, insanı dirsekledi, insandan uzaklaştırdı..." diyerek, düşüncesini, Meriçelli'nin şiirindeki dokuya bağlamış.

"Yüzün Bir Yalnızlıktır Yüzümde" şiirinde:

Ihlamur ağaçlarının altında
Çocukluğumun sesi gizlidir..."

dizeleriyle seslenen Anıl Meriçelli ise, "Güzelliğin Varılmayan Ülkesi" adlı giriş yazısıyla kimliğini, şair kişiliğini ve şiirini tanıtmış. Bana göre önemli bir uygulama bu. Çünkü, şairler hayat ve sanat karşısındaki duruşlarını belirtirlerse; daha doğrusu, net bir biçimde ortaya koyarlarsa, hem özel yaşamlarını, hem de buna bağlı olarak şiirlerini ve de tüm ürünlerini çözümlemek daha kolay ve isabetli olur. Bunun da ötesinde, şairin üstlendiği sorumluluk, ya da sorumsuzluk belirginleşmiş olur. Yani, şairi, söylediklerivle yargılamak olanaklı hale gelir.

İnsan sevgisinin yanısıra, eşitlik ilkesini yoğunlaştırmaya çalıştım... Hiç bir zaman anlamsızlığa, karamsarlığa ve aşırı tutumlara özenmedim..." diyerek çıkıyor okurunun karşısına Meriçelli. Bu olgu, her şeyden önce, birçok sanatçıda olmayan bir açık yürekliliktir. Söylediklerini ne kadar yapmış, ya da yapamamıştır. O ayrı bir sorun. Onun sorgulamasını da edebiyat eleştirmenleri, tarihçileri ve yine okur yapacaktır. Önemli olan, şairin kendini tarif etmesi.

Meriçelli şiirinde:

Fabrika bacaları duman ve is
Yakacık'tan geceye geçilir
İşçiler döner fabrikadan
Yüzlerinde duman ve is..."

dediği dizeleriyle, emeği ve emekçiyi yaşamının içinde duyumsadığı ve kendi mücadelesinin de içinde gördüğü kadar:

"Yum gözlerini geceye
Hüzün bir oyuncaktır çocukların elinde...

dizelerinde olduğu gibi, hüznü oyuncağa dönüştüren çocukları da yaşamın ve şiirin vazgeçilmezleri olarak algılamakta ve kabul etmektedir. Kitabın bütünlüğünü ise, ıssız sokaklar, yüreğini gözlerine aktarmış

İNSANCIL'DAN İLKYAZ ÖNERİSİ

ABONELİK İÇİN YENİ OLANAK

İnsancıl'a Yeni Abone Olacaklar İçin;

a) 6.000.000 TL.'sı yatırın, İnsancıl'a 24 sayı abone olun.

b) 3.000.000 TL.'sı yatırın, İnsancıl'a 12 sayı abone olun.

Aboneliğe Devam Edenler İçin;

2.500.000 TL.'sı yatırın, aboneliğiniz 12 sayı uzasın.

Yeni abone olanlara... aboneliğini 12 sayı uzatanlara 2 KİTAP; Temel Demirer'in *ÖDP'YE KENAR NOTLARI* ile Aydın Öztürk'ün *CUMARTESİ ANNELERİ* adlı kitapları armağan olarak verilecektir.

Abonelikle ilgili bu önerimiz 1 Mayıs 1998 31 Mayıs 1998 tarihleri arasında geçerlidir.

Abonelik için Yaşarbank Bayrampaşa İstanbul (6002323-6), T.İş Bankası 9. Kısım Ataköy İstanbul (1137-38678) ya da 666 043 no.lu posta çeki hesabına para yatırıp, alındı makbuzunu İnsancıl'a göndermeniz yeterlidir.

aşklar, karanlıklarda beyaz beyaz uçan martılar da ve daha nice yaşamın temel öğeleri oluşturmaktadır.

Meriçelli, "Ilgaz" adlı şiirinde:

Akasyaların altından akan su
Dört mevsimi birden getirir"

diyor. Dört mevsim, bir anlamda da, hayattan derlenmiş kesitlerin buketlenmiş şeklidir. Elem çiçekleri, aş, ekmek arayışları ile; sevgiler, sevinçler, mutluluklar ve umutlarla harmanlanarak, kendine özgü çizgilerle sarmalanmıştır.

Emeğin ve emekçinin alabildiğine sömürüldüğü ülkemizde; hayatın acı hanesinde yer alan her şeye ve de vurgunlara kalemiyle karşı çıkmak, öncelikle şair ve yazarlara düşmektedir. Bu anlayışla "Dört Mevsim"in, tüm emekçi halkın olmasını diliyor, Anıl Meriçelli'nin, insanı ve şiiri çoğaltan "Aşk Şiiri" adlı kitabını okunmanızı öneriyorum.

* Aşk Şiiri/Yazan:Anıl Meriçelli, *İnsancıl Yayınları*, İstanbul, 1997

Üniversite Öyküleri

Emekli Profesörün Anıları

Eren OMAY

Uçan Hocalar

- Günaydın Hocam!

- Eyvallah, Memet yok mu?

- Daha gelmedi. Nerdeyse gelir.

Fevzi ve şürekâsı geliyor. Bu adamın sabahın kör karanlığında gülmesinin sırrını anlamadım bir türlü.

- Ooo hocam, sabah şerifler hayır olsun.

- Olsun, olsun çocuklar.

- Hocam, elinizi öpeyim.

- Oğlum, emekli hocaların eli öpülmez.

- Ben öperim, Hocam!

- Peki öp. Emekliliğinde el öpenlerin çok olsun.

Adana'ya ders vermeye giden Hocalar, yavaş yavaş Fahri Hoca'nın etrafında toplanıyorlardı.

- Çocuklar, Mehmet gelmedi? Uyanamadı galiba.

- Ben telefonla uyandırdım. Hızlı şoför değildir. Ancak gelir.

- İşte geliyor.

- Nerde kaldın Memet?

- Hocam bu adamları toplamak kolay mı? Hazır beklemiyorlar ki. Zilini çalacaksın. Giyinecek. Çantasını alacak. Karısını öpecek. Zaman alıyor.

- İnanmayın ona hocam. Gelirken Hasan pornografik film anlattı. Memet'te yolu şaşırdı. Kavşağı geçti. Bağırmasak Edirne'ye gidecekti.

- Genç de değilsiniz. Ne oluyor size. Uçağa bineceksiniz. Ruhunuzu kirletmeyin. Kalbinizi bozmayın.

Ali ile Fevzi fısıldaştılar.

- Adama bak. Uçak dinamiği profesörü değil. Vaaz veren imam.

- Kızma canım. Sende Fransa'da papaz mektebinde okusaydın böyle olurdun.

Yok canım. Bunlar bilimi anlamayan, ezberleyen adamlar.

Bilim adamı değil papağan.

Haydi çocuklar kapıya. Uçağın arka tarafına oturun.

- Olmaz hocam, ön iyidir.

- Neden ön tarafına oturduğunuzu biliyorum. Ayıptır. Yaşından utanmıyorsan akademik ünvanından utan.

Hocalar bekleme salonun meydana açılan kapısı önünde toplandılar. Biniş kartlarını verdiler. Kapı açılınca uçağa koşmaya başladılar. Bağırıp, çağırarak birbirini iterek uçağa girdiler. Ön sıralara oturdular. Diğer yolcularda geldi. Orta yaşı geçmiş, benzer eski çantalar taşıyan, yabancı, anlaşılmaz sözcükler kullanan, fazla neşeli bu yolcuları merakla süzdüler. İş adamına benzemeyen, basit giyimli, entellektüel görünümlü bu insanların kim olduğunu hosteslere sordular. Yanıt pek fazla bilgi vermeyen tek sözcüktü:

Hocalar.

Uçak havalandı. Hocaların şakalaşmaları kahvaltı verilene kadar sürdü. Kahvaltıda verilenleri sessizce yediler. Yenilmeyen reçelleri bazıları toplayıp çantalarına koydu. Bazıları hosteslerden plastik çatal bıçak istedi. Hostesler küçümseyen tavırlarla hocalara istediklerini verdiler.

Uçak havalandı. Uçak dinamiği uzmanı hoca içinden fazla dudaklarını oynatarak dualar okudu. Uçak bulutların üstüne çıkıp normal uçuşa geçince hoca rahatladı. Korkudan kurtulmuş bir insanın titreyen fakat neşeli sesiyle;

- Çocuklar her şey normal.

dedi.

Hocaların bazıları koltuklarını geriye itip uyumaya çalıştı. Bazıları sohbet etmeye başladı.

- Dönüşte hava alanında içeceğiz değil mi?

- Tabii Hocam.

- Öğlende içelim.

- Olmaz Hocam. Hava sıcak. Ders anlatamayız.

- Boşver, kafayı bulunca daha iyi anlatıyorum. Günde sekiz saat ders. Başka türlü dayanılmaz.

- Öğrencilerin anarşik davranışlarına ne dersin?

- Aklım pek ermez hocam, fakat bizde de hata var.

- Yani hocalarda!

- Evet, akademik kadroda.

- Ne yapmalıyız? Daha doğrusu ne yapabiliriz ki?

- Hocam, öğrencilerin formlarına gittin mi?

- Hayır, hiç gitmedim.

- Çocuklar toplanıyorlar. Birisi çıkıp Lenin böyle dedi, Mao şöyle dedi diye anlatıyor. Söyledikleri doğru mu yanlış mı belli değil. Biz bunları dinlemeliyiz. Yanlış söylüyorlarsa, düzeltmeliyiz.

- Biz Lenin ne dedi, Mao ne yaptı bilmeyiz ki.

- Oturup öğrenelim. Biraz vakit ayırırsak öğreniriz.

- Yani Mao'yu mu okuyalım.

Tabii okuyalım.

Ya Mao'cu olursam.

- Adamın söyledikleri doğru ise Mao'cu olursun.

- Sende neler söylüyorsun. Ben uyuyorum.

- Uyu Hocam, uyu sen.

Önder'in gür sesi duyuldu.

- Elektrikçi Mustafa ne yapmış biliyor musunuz?

- Evine bir devre yapmış. Gece belli bir saatten sonra dokunanı ev çarpıyor. Galiba yanlış bir şey yapmış, duvara dayanan bir çocuğu ev yüz metre öteye fırlatmış! Çocuğun babası davacı olmuş.

- O herifin doğru bir şey yaptığını gören yok.

- Asıl Turhan'ın anarşiye önlemi enteresan.

- Ne yapmış ki?

- Mekanik bir düzen dizayn etmiş. Düzeni kurunca, yatak odasının kapısını dıştan açan birinin üstüne düşen oklar fırlatıyor.

Yapma yav. Bu adam gece tuvalete gitmiyor mu? Tuvalete gidecek, kapıyı dıştan açınca ok yağmuru altında kalacak. Bu hoca milletinde akıl var, mantık yok.

- Mantık değil sağduyu yok.

- Ne var ne yok bilmem ama, bir noksanlığımız var, o kesin.

- Enayi olduğumuz kesin. Enayi olmasak hoca olur muyduk?

Diğer yolcular, uçak yolcularının alışılmış ciddiyetinden uzak, uçuk konuşmalar yapan "hocam hocam" diye konuşan bu kişileri biraz hayret dolu biraz küçümseyen bakışlarla süzüyorlardı.

Pilot anons yaptı. Uçağın inmek üzere olduğunu söyledi. Hocalar toparlanmaya başladılar.

- Neyse vaktinde geldik. Derse zamanında girecegim.

- İstersen uçağın inmesini bekleme. Hemen atla derse gir. Sanki seni öğrenciler heyecanla bekliyor.

- Kızma yav. Adam geç kalırsa dersin parasını vermezler diye korkuyor. Allahı para. Para, mal, mülk için yapmayacağı şey yoktur.

Uçak indi. Kapılar açıldı. Hocalar koşarak alanın dışına çıktılar. Bir minibüse doluştular. Minibüs tozlu yollardan ara sokaklardan geçip, su ile kaplı bir alana geldi. Şoför türlü cambazlıklar yaparak alanı geçmeye çalışırken Önder şoföre bağırdı:

- Kaptan hızlı git. Anarşistler bizi burada ördek avlar gibi vururlar.

Hocalar birlikte, korku dolu bir sesle bağırdılar:

- Sus be münasebetsiz adam. Moralimizi bozma.

- Ne korkuyorsunuz. Bizi törenle gömer, ne değerli insanlar olduğumuzu söylerler. Nasıl olsa öleceğiz. Bari fiyakalı ölelim.

- Bu adam psikopat. Üniversiteden atmalı bunu.

Minibüs okula geldi. Bahçeye girdi. Bahçenin duvarları dağ tepelerinde uluyan kurt resimleri, ergenakon destanı ile ilgili panolarla süslenmişti. Hocalar, minibüsten sessizce indiler. Okul binasına girdiler. Okulun komanda müdürü karşıladı.

Hoşgeldiniz sayın Hocalarım. Dinlenmeniz için yeni bir salon düzenledik. Buyurun.

Hocalar salona girdiler. İçten gelmeyen takdir cümleleri söylediler.

- Müdür bey, güzel olmuş.

- Bu ülkede bizi de düşünen varmış.

- Koltuklar şık.

Hocalar ağır ağır hazırlandılar. Tebeşiri alan salondan çıktı. Ağır, yorgun ve isteksiz adımlarla sınıflara girdiler...

Sabah dersleri bitti. Nerede yemek yiyeceklerini kararlaştırdılar. Yine minibüse doluştular. Yolda pek konuşmadılar. Minibüs kebabçının önünde durdu. Patron koşarak dışarı çıktı. Büyük saygıyla karşıladı. Ellerini, yüzlerini yıkadılar. Masaya oturdular.

- Ne sıcak! Cehennem gibi.

- Bu dünyada yanıyoruz, ötekinde yanmayız.

- Rakı içen var mı?

- Bu sıcakta içen beyin kanamasından gider.

- Ali içelim.

- Bu sıcakta içilmez hocam.

- İçmessem dersi bitiremem.

- Usta, bize bir küçük rakı.

- Ne adamlar be! Bu sıcakta çatlayacaklar.

- Sen içmekten ne anlarsın. Hayatında hiç şiir okudun mu? İki kadeh içip, Behiye Aksoy'un "Rüzgar kırdı dalımı" şarkısını dinledin mi? Dinleyip hüzünledin mi? Orhan Veli'nin "Moro Romantiko"sunu okuyup ağladın mı?

- Adama bak! Ben bohem değilim. Bilim adamıyım. Sadece konumla ilgilenirim. Benim dünyam fonksiyonlar teorisi. Başka şeyle ilgilenirsem formumu kaybederim.

- Sen bilim adamı değilsin. Ayaklı kütüphanesin.

Senin gibileri yakın zamanda bilgisayarları devre dışı bırakacak. Sen bilimi sadece öğreniyorsun. Anlamıyorsun. Anlaman için kültürünü artır.

- Susun beyler. Şu yemeği doğru dürüst yiyelim. Susun da rakınızı için. Ama az için de çatlamayın.

- Olur hocam, çatlamam.

- Bakın, dışarda güneşin altında bir vatandaş rakı içiyor. Gidin sorun. Ne önlem alıyor.

Ali kalktı, dışarı çıktı. Kasketini geriye atmış, bulutsuz, derin ve mavi gökyüzünü seyreden, sakalı uzamış adamın masasına gitti.

- Afiyet olsun.

Adam kasketini düzeltti. Telaşla ayağa kalktı.

- Sağolasın hocam. Şeref verdin. Buyur, otur.

- Sağol. Rahatsız etmeyeyim. Hoca olduğumuzu nasıl anladın?

Talebelerden öğrendim.

- İzin verirsen bir şey soracağım.

- Buyur sor.

- Bu sıcakta, güneşin altında rakı içiyorsun. Dokunmuyor mu?

- Dokunmaz hocam. Çünkü biber yiyorum. Biber, sıcağın, güneşin ilacıdır.

- Sağol, rahatsız ettim. Afiyet olsun.

Kasketli adam ayağa kalktı. Saygıyla Ali'nin elini öpmeye çalıştı. Ali elini vermeyince, Ali'yi yanaklarından öptü.

- Neler konuştunuz? Önlemi neymiş?

- Bu halkı anlayamıyorum. Hoca diye büyük saygı gösterdi. Önlemi biber yemekmiş.

- "Bu halkı anlayamıyorum" sözü de bu ülkenin okumuşlarının dil pelesengi. Anlamaya çalışırsan anlarsın.

- Haklısın hoca. Bilimde de öyle değil mi? Anlamak istersen bir problemi anlarsın.

- Kesin felsefe yapmayı. Yemeğinizi yiyin. Derse yetişemeyeceğiz.

- Ne meraklısın ders vermeye. Dersi fetiş haline getirmeyin. Bizim asıl işimiz araştırma yapmaktır.

- Al bir ukalâ daha! Biz azgelişmiş bir ülkenin, az gelişmiş üniversitelerinin, az gelişmiş beyinleriyiz. Araştırma kim biz kim. Aldatmayın kendinizi. Sizden araştırma isteyen kim. Galiba Mecelle'de bir madde varmış: Müşterisi olmayan mal zayidir.

- Ülkemize geri kalmış dedin. Kurtlar duyarsa seni yerler.

- Susun çocuklar, yemeğinizi yiyin. Burası çok sıcak. Bir an önce gidelim.

Yemek bitti. Hesap geldi. Fevzi ödedi. Hesap makinesini çıkardı. Herkesin borcunu hesapladı.

- Sayın hocalarım. Lütfen borçlarınızı ödeyiniz.

- Ödemesek olmaz mı?

- Canın sağ olsun. Arabanın borcu bitsin. Sana Hilton'da şatöbiriyan yedireyim.

- Bilmek, zevk sahibi olmak, güzeli sevmek ve parasız olmak. İşte bizim çelişkimizde bu.

- Yürüyün çocuklar!

Kebabçının patronu, garsonlar sıraya dizildiler. Büyük saygı ile hocaları yolcu ettiler. Israrlara karşın bahşişi reddettiler.

Patron;

- Muhterem hocalar, dükkanımı şereflendirmeniz en büyük bahşiş. Ver elini öpeyim diyerek Fahri hoca'ya doğru hamle yaptı. Hoca büyük bir ciddiyetle elini öptürdü.

- Biraz yürüyelim Beyler!

- İyi olur.

Fevzi, şoföre meydana gitmesini, orada beklemesini söyledi. Yürümeye başladılar.

- Çay alalım çocuklar.

- Aman Hocam, hava alanında yakalarlarsa, mahkemeye verirler.

- Neden?

- Bende nedenini bilmiyorum. Gazetede okudum. Bir tiyatrocuyu, yabancı marka çay bulundurduğu için mahkemeye vermişler.

- Peki, peki. Almayalım.

Bir vitrin ilgilerini çekti. Bakıyorlardı. İşyerinin sahibi dışarı fırladı.

- Muhterem hocalarım, şeref verdiniz. Buyurun efendim.

- Sağolun, şöyle baktık.

- Dükkan sizindir. Benim derdim başka. Bir kahvemi içeceksiniz. Bırakmam vallahi.

- Sağol derse geç kalırız.

Dükkan sahibi çok ısrar etti. Kahve içmeye karar verdiler. Dükkanlardan iskemleler geldi. Oturdular. Etraflarında bir kalabalık toplandı.

- Burada bizi tanıyorlar ve seviyorlar. Seçimlerde aday olalım.

- Aman hocam, sizin gibi muhterem insanlar, politikacılarla baş edemez. Siz mübarek bir iş yapıyorsunuz. Yeriniz cennettir.

- Bu şehirde hocaya hürmet fazla. Sebebi ne acaba?

- Kahveleriniz geldi. Siz içerken ben bir mesel anlatayım. Dedem zamanında, dağlarda bir eşkiya varmış. Kuşhana Bedo derlermiş. Bilirsiniz, kuşhana tencere demek. Çok yemek yediği için bu ismi takmışlar. Bedo'da Bedri'nin kısaltılmışı. Bedo, azgın bir eşkiya. Jan-

darmanın elinden kaçmasını beceriyor. Yakalamak mümkün değil. Bir bayram sabahı köye geliyor. Muhtarın evine yerleşiyor. Yemek istiyor. Adam doymak bilmiyor. Muhtar üzgün ve dertli. Köylü bayram namazı için toplanıyor. İmam, muhtarı kederli görünce, ne oldu diye soruyor. Muhtar, Bedo'nun köyde olduğunu söylüyor. Yaşlı imam sarığını geriye atıp, ben o ite gösteririm diyerek fırlıyor, bir sopa kapıp, cübbesini savura savura muhtarın evine koşuyor.

Biraz sonra, imam Bedo'yu getiriyor. Caminin önündeki ağaca bağlıyor. Tez jandarmaya haber ulaştırın diye bağırıyor. Köylü şaşkın. Bedo'yu korku ile seyrediyor.

Bedo bağırıyor: Lan, Allahsızlar ne edeyim. Bana elif-ba öğretmişti.

Burda Hoca'ya hürmet gelenektir.

- Bu gelenek İstanbul'da oluşsa ne iyi olur.

- İstanbul'u bırak. Devleti yönetenler bu hikayeyi dinlese iyi olur.

- Bir memlekette ilme saygı yoksa o memleket iflah olmaz.

Kahvelerini içtiler. Fahri hoca ayağa kalktı.

- Beyler, hepinize teşekkür ederiz. Misafirperverliğinizi unutmayacağız. Allahaısmarladık.

Esnaf koro halinde bağırdı:

- Güle güle, yine buyrun. Şeref verdiniz.

Koşar adım minibüse doğru yürüdüler. Şoför kapıyı açtı. Bindiler ve okula döndüler.

İkinci ders verme maratonu başladı. Derse girdiler. Dersden çıktılar.

Son dersden sonra koltuklara serildiler.

- Oh be bitti. Ben de bittim.

- Rakıcılar nerde acaba?

- Daha dersden çıkmamışlar.

- Adamların enerjisi arttı.

- İşte geliyorlar.

- Sizde için. İnsan yorulmuyor. Daha canlı ders anlatıyor.

- Bir çocuk, anlamadım dedi. Tekrar anlattım. Yine anlamadı. Tahtaya çağırdım. Çocuk titriyor. Ne oluyorsun delikanlı dedim. Hocam, ilk defa bir profesörle yanyana duruyorum. Çok heyecanlandım demez mi! Ben de bizim de insan olduğumuzu, farkımız olmadığını anlattım. Yani, dersi bir nutukla bitirdim.

Yorgun ve bezgin çantalarını topladılar. Ellerini yıkadılar. Bahçede bekleyen minibüse doluştular. Minibüs hareket etti.

Minibüs bir büfenin önünde durdu. İndiler.

- Altı büyük bardak portakal suyu. Portakal suyunun hazırlanmasını beklediler. Yorgunlara has sessizlik içindeydiler. Portakal suyunu, yorgunluklarını, tükenmişliklerini giderecek bir ilaç gibi iştahla içtiler.

Minibüse, ağır, yorgun hareketlerle bindiler. Hava alanına ulaştılar.

Adımlarını sürüyerek, bankoya gittiler. Biniş kartlarını aldılar.

- Uçak vaktinde kalkacak mı?

- Hayır efendim. Hacıları İstanbul'a bırakacak. Gelip sizi alacak.

- Geç kalacağız yine.

- Haydi, doğru lokantaya gidelim.

- Çok yorgunuz. Bir yer bulup uyuyalım.

- Otele mi gidelim? Sekiz saat ders anlat, aldığın parayı otele ver. Bizi lokanta temizler.

Başka çare bulamadıkları için, gönülsüz lokantaya gittiler.

- Şef altı kişilik bir masa.

Garsonu izlediler. Masaya yerleştiler. Yiyecek ve içeceklerini söylediler.

- Aziz Bey, hangi gün geliyor?

- Çarşamba geliyor. Gece kalıyor. Perşembe günü dönüyor.

- Neden sordun?

- Bazı dedikodular duydum.

- Aziz Bey yine ne yapmış?

- Çarşamba geceleri pavyona gidiyormuş. Pistin hemen yanında özel masası varmış. Hesap almıyorlarmış. Özel muamele yapıyorlarmış.

- Olabilir. Hocalara saygıları büyük. Belki pavyonun patronu da hoca hayranıdır.

- Kalkın bizde gidelim.

- Kendini Aziz beyle bir tutma. O, bu işleri iyi bilir. Sen ancak burada rakı içebilirsin.

- Haydi şerefe!

Ali ve Mehmet Hoca rakı içiyordu. Diğerleri bira, koka-kolayı tercih etmişlerdi.

- Sen bir şey yemiyorsun.

- İştahım yok. İzin verirsen salatandan birşeyler alırım.

- Olmaz. Sen paraya kıymıyorsun. Ben sana ısmarlayacağım.

- Yemiyorsunuz. Ziyan ediyorsunuz. Ben israfa karşıyım.

- Hocam, buyrun. Ben herşeyi sizinle paylaşayım. Bir şartım var. Rakı içeceksiniz.

- Bedava olunca, bu zehir de içer.

- Bakma sen buna, Ali. Ver biraz rakı. Belki biraz dinlendirir.

Sekiz saat ders yormuştu hepsini. Konuşmadan, ağır ağır yemeklerini yediler. İç dünyalarına dönmüştüler. Yüzlerinde keder, gözlerinde hüzün vardı.

- Ali, biraz daha rakı ver. Bu gece içmek istiyorum.

- Hayrola hocam, ne oldu?

- Aşkı aklına gelmiştir yine!

Yok canım. Sevmediğim, isteyerek yapmadığım iş beni yorar. Akademik kariyere ne umutla başladık, nereye geldik. İlim adamı olmaya karar verdik, onun için yıllarca uğraştık. Sonunda şurda burda ders veren öğretmen olduk.

Yanlış seçim yaptık. Faturasını ödüyoruz.

- Bırakalım bunları. Karamsarlığa düşmeyelim. Herşeye rağmen akademik hayatı seviyorum.

- Hocam, şu aşkınızı anlatsanıza. Merak ettim.

- Ne aşkı! Benim hayatımda aşk olmadı. Ben aşkın ancak denklemini yazarım.

- Israr etmeyin anlatmaz.

- Hocam, denklemi bırakında aşkın felsefesini yapın.

- Felsefeyle de ilgilenmem. Aşkın metafiziği diye bir kitap elime geçti. Okumaya başladım, bitiremedim. Felsefe dediğin boş laf. Spekülasyondan ibaret. İnsanı gerçeğe götürmez.

- Bu kadar da değil. Bilimi anlamak istiyorsak, felsefeyle ilgilenmek zorundayız.

- Kesin tartışmayı da kalkalım. Neredeyse uçak gelir.

Hesabı istediler. Kontrol ettikten sonra ödediler. Ağır ağır kalktılar. Yorgun adımlarla lokantadan çıktılar. Uçağa biniş kapısının önünde toplandılar. Konuşmadan gözleri gözyüzünde, sabırlı bir telaşla uçağı beklediler.

- Geliyor.

- Aman gelsin.

Uçak indi. Önlerinde durdu. Padokdaki yarış atları gibi oldukları yerde hareket ediyorlardı.

- Uçağa binince hemen uyuyacağım.

- Son uçağın yolcuları da genellikle sarhoş oluyorlar. Uyutmazlar.

Uçağa binmek için çağrı yapıldı. Birbirlerine sokuldular. Kapı açılınca uçağa doğru koşmaya başladılar. Merdivenleri hızla tırmandılar. Uçağa girdiler.

- Arkaya oturalım. Daha emniyetlidir.

- Kaderde ne varsa, o olur.

- Bilim adamına bak! Kadere inanıyor.

- Bu saatten sonra, en iyi felsefe mistizmdir.

Diğer yolcularda, şakalaşarak, yüksek sesle gülerek uçağa binmeye başladılar. Çoğunun elinde rakı şişeleri vardı. Sarhoştular. Sarhoşlara has dengesiz hareketlerle koltuklara yerleştiler.

Bazıları, şişelerden içki yudumları aldılar. Şişeleri koltuklarının yanına koydular.

Kapılar kapandı. Motorlar çalıştı. Uçak pistte ilerledi. Hızlandı ve karanlık gökyüzüne bir ok gibi daldı. Gövdesi şiddetle titredi. Koltukların yanındaki rakı şişeleri yuvarlandı. Arkada oturan hocaların koltuklarına takıldılar. Uçağın içini yoğun rakı kokusu kapladı. Hocalar dayanamadı ve bağırdılar.

- Bu ne rezalet!

- Bu ne biçim uçak. Bu kadar titremesi çok garip.

- Devlete vergi veriyorum. Ondan iyi hizmet beklerim.

Önde oturan bir yolcu, iri bir altın yüzükle süslü eliyle hocaları işaret etti ve gülerek yanıt verdi:

- İşe bakın be! Bu devlete vergi veren enayiler de var.

Sarhoş yolcular, kulakları tırmalayan kahkahalarla güldüler. Hocalara dönüp, alay dolu bakışlarla onları süzdüler.

Hocalar önlerine baktılar, gözlerini kapatıp geriye yaslandılar. Uyur gibi yaptılar.

Uçak indi. Kapılar açıldı. Hocalar, sarhoş yolcuların inmesini beklediler. Sessizce uçaktan indiler. Konuşmadan, başları omuzlarına gömülü, ezik, otomobil parkına yürüdüler.

- Mehmet, Pazartesi bana gel de denklemlerle biraz daha uğraşalım.

- Ne yapacaksın denklemleri?

- Paper yazıyorum.

- Aşk olsun sana. Bu koşullarda paper peşindesin.

- Benimki merak.

- Kediyi merak öldürmüş.

- İyi geceler, iyi geceler.

Sustular, gece saat ikide arabalara doluştular. İstanbul'un karanlığına daldılar. Yorgun ve ümitsizdiler.

Afşar TİMUÇİN
ESTETİK
3.Baskı
Fiatı: 1.500.000 TL.
İNSANCIL YAYINLARI

Palmiyealtı

Bir Ressam Çöplükte Öldü

Bülent HABORA

Türkiye'de insanın, neredeyse bir cep telefonu kadar değeri yok. Biraz arkası olanlar, adı-sanı duyulanlar medyanın lokmasıdır. Diğerleri ise ancak çok çarpıcı bir biçimde ölürlerse günışığına çıkarlar.

Bazıları ise hastalansa da, ölse de kimsenin dikkatini çekmez.

İşte Derman Över, bunlardan biri... Derman Över kim mi? Türkiye'nin büyük bir çoğunluğu onun ürettiklerini görmüştür, çukulata kutularının paketlerinde, kolonya şişelerinin üzerindeki kuşaklarda ya da kitap kapaklarında, dergilerde. Ressam Derman Över'in ürettikleri ortadaydı, ama kimse tanımıyordu kendisini.

Yığınla sanatçı yetiştirdi, akademilerde, şuralarda, buralarda. Hatta Cağaloğlu'ndaki küçücük atölyesinde zaman zaman ressam olmak isteyen gençler sıraya dizilirdi.

Sonra Cağaloğlu'ndan ayrıldı Derman Över. Bir süre sonra, ben de İzmir'e yerleştim. İzmir'deki ilk yıllarımda, İstanbul'a her gelişimde Derman Över'i aradım. Bir ara Tünel civarında bir yerde olduğunu öğrendim. Sordum, soruşturdum, ama bulamadım.

Bir gelişimde, hemen hemen iki yıl kadar önce, bir gün Tünel'den yürüyerek Karaköy'e inerken, vitrininde iri iri harflerle "Fotokopi" yazılı küçük bir dükkanın önünden geçerken onun çizgilerini taşıyan bir tabloyla karşılaştım. İçeri girdim. "Bu resmi nereden buldunuz?" diye sordum dükkan sahibine. Adam, "Niçin soruyorsunuz?" dedi. Anlattım, Derman Över'le otuz yıllık arkadaşlığımı. Beni, dükkanın arkasına götürdü. Derman Över, bol saçlı-sakallı arkadaşım, tuvalinin başında çalışıyordu.

İki yıl içinde, her İstanbul'a gelişimde onu görmemezlik edemezdim.

Birkaç gün önce yine geldim İstanbul'a ve uğradım o küçük dükkana. Yıllardır Derman Över'in en büyük destekçisi olan dükkan sahibi Özkan Bey, "Yok" dedi, "Bir haftadır hasta, gelmiyor, evde..."

Derman Över'in oradaki dostlarından birisi, beni, eve götürdü, kapısına kadar.

Yıllarca önce terkedilmiş, üç-dört katlı, yıkıntı bir binaydı. Her tarafı dökülüyordu. Pencerelerinde tek bir cam parçası bile yoktu. Hava kararmak üzere olduğu için, çakmağın ışığıyla yukarı çıktım. Merdivenden düşmeden, büyük bir başarıyla ikinci kata geldim. Karşımda bir kapı, onun yanında da bir çöplük vardı. Kapıyı çaldım. Kimse açmadı.

Sağımdan, solumdan kedi iriliğinde fareler geçiyordu.

Seslendim, biraz da kısık bir sesle: "Derman Ağabey..." Çöplüğün gerilerinden bir yanıt geldi: "Gel Habora, buradayım. Ama farelere ve çöplere dikkat et."

Sesin geldiği yere yöneldim. Diz boyu çöptü. Bir fareye bastım, görmeden. "Vıyyyk," diye bağırdı hayvan. Bir-iki girintiden geçtim.

Bir çöp yığınının içinde, üstü yine çöple dolu olan bir masa ve eskiden duvar olan yıkıntıya dayalı ve tabii yine çöple dolu olan yatağın üzerinde oturan Derman Över'i gördüm, gözlerim karanlığa alıştığı için.

"Merhaba Derman Ağabey" dedim, akıl almaz karmaşık duygular içinde. "Hoşgeldin" dedi. "Nesrin (eşim), Yağmur (kızım), Volga (oğlum) nasıllar?"

Konuştuk birkaç sözcükle. Sonra elindeki rakı şişesini uzatarak, "Masada su var. Buna biraz su koysana, dedi.

Biraz daha konuştuk. Sonra ayrıldım oradan. Çöplükten nasıl çıktığımı, merdivenlerden nasıl indiğimi ve Sirkeci'ye kadar nasıl geldiğimi bilmiyorum...

Yolda 30-35 yıllık anılar geçti gözlerimin önünden. Derman Över'in kucağında ölü bebeğiyle Beyazıt'tan Zeynep Kâmil Hastanesi'ne gidişinden, günümüz medyasının şairi oğlu Küçük İskender'e dek yığınla şey...

Pazartesi günü Emek Gazetesi'ne, Cengiz Gündoğdu'ya, Sosyal Yayınları Sahibi Enver Aytekin'e, Müşür Kaya Canpolat'a haber verdim. Amacım, Derman Över'i o çöplükten kurtarıp bir hastaneye yatırmaktı. Sonra Güngör Gençay'a gittim.

Güngör Gençay, "Yok Habora," dedi, "Ölümü istiyor Derman. Birbuçuk-iki ay kadar önce de hastalanmıştı. Tedavi ettirmek istedim. Bana, 'Benim tedaviye ihtiyacım yok, esas beni tedavi edecek olanlar tedavi edilmeli,' dedi. Basbayağı kızdı, karşı çıktı..."

Ertesi gün, Osman Çobanoğlu'yla otururken telefon çaldı. Güngör Gençay'dı arayan. "Habora," dedi, "Derman Över'i bir saat önce kaybettik..." Saate baktım, üçtü. (3 Mart 1998)...

Gerçek sanatçı Derman Över, Yüksekkaldırım'ın ara sokaklarının birindeki bir çöplükte ölmüştü.

Hakan Şensoy; "*Yaratım serüveninin son durağı benim için müzik*"

İnsancıl

1968 yılında Istanbul'da doğan sanatçı, keman eğitimine 1977-78 yılında girdiği İTÜ Türk Müziği Devlet Konservatuvarı'nda Prof. Ayhan Turan gözetiminde "Hızlı Eğitim Özel Keman Birimi"nde başladı. İlk resitalini 1984 yılında verdi. Bu tarihden günümüze değin Avrupa, Meksika ve Türkiye'de pek çok orkestra konserine solist olarak katıldı ve resitaller verdi.

1985 yılında Istanbul Filarmoni Derneği tarafından "Yılın En Başarılı Genç Sanatçısı" ve aynı yıl İTÜ Rektörü elinden "Sanat Dalında Üstün Başarı" ödülünü aldı.

1988 Eylül ayında Istanbul AKM'de verdiği resital *UNESCO* tarafından Uluslararası Eğitim seferberliğine alındı ve bu konserde pek çok ülkeden *Unesco* temsilcisi hazır bulundu. Aynı yıl kazandığı bursla yüksek lisans eğitimi yapmak üzere Londra Kraliyet Müzik Kolleji'nde eğitimine başladı. Burada Trevor Williams'ın sınıfından mezun oldu.

1992 yılında Italya San Bartalameo'da yapılan Uluslararası *Rovere D'Oro* Oda Müziği yarışmasında dördüncü oldu. Aynı yıl Italya Bari'de yapılan Uluslararası *Chritoph Colombus* Festivali'nin açılış konserini yaptı. 1993 yılında Uluslararası 23. Istanbul Müzik Festivali'ne katıldı. Ayrıca 1996 ve 1997 yılında yapılan 1. ve 2. CRR Konser Salonu Genç Solistler Festivali ile 1997 yazında Romanya Brasov'da yapılan Uluslararası Oda Müziği Festivalinde çaldı.

1990-92 döneminde İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Master eğitimini tamamladı. 1992-93 sezonunda Çukurova Devlet Senfoni Orkestrasının konuk başkemancılığını yapan sanatçı, ayrıca, Milli Reasürans Oda Orkestrası kurucularından ve Akbank Oda Orkestrası kurucu üyesi ve başkemancısıdır.

Pek çok Radyo ve TV programına yapımcı ve konuk olarak katılan Hakan Şensoy, halen Doktora eğitimini İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sürdürmektedir. Sanatçı çalışmalarını ünlü Rus Kemancı ve Depagog Victor Pikaisen ile devam ettirmektedir.

Hakan Şensoy için müziğin anlamı nedir?

- İnsanların kendi yaşam felsefeleri içerisinde şekillendirdikleri bir benlikleri vardır ve bu, çoğu zaman kişiyi hayatındaki, kimi radikal, kimi duygu yüklü, kimi saçma kararları almaya iter. Ya da zaten bu kararlar kendiliğinden bu filozofinin ürünü olarak yeşerirler. İşte müzik benim hayatımın tamamına bu şekilde yön vermekte. Belki de her şey demek benim için. Ama bunu söylemekten de zaman zaman kaçınıyorum, hatta bazen de utanıyorum. Ben insanım ve bundan dolayıdır ki gezegenin en mükemmel yaratığı olduğuma inanıyorum. Herşeyim var ve yaratabilirim. İşte bu yaratım serüveninin son durağı benim için müzik. Tüm bu anlattıklarımın mükemmel bileşkesini bu sanat'ta görüyor ve azıcık ürkmekle birlikte kendimi müziğin dalgalarının arasına keyifle bırakıyorum.

Yorum bir esere anlam verme olduğuna göre, bir eseri yorumlarken sizce ölçütler ne olmalı?

- Ben yorumun salt bir esere anlam verme kaygısı taşıdığına katılmıyorum. Tabi ki yorum bu açıdan mutlaka payına düşeni alacaktır. Tamamen kişisel bir yaklaşımla ifade etmem gerekirse; Yorum organik bir yapıda yaşayan ve bu şekillenmenin gerekleriyle biçimlenen bir mekanizma. Bunu oluşturan fonksiyonel ve faktörel etkenler ise -az önce de ifade ettiğim gibi- yaşayan bir oluşum olduğu için her an ve her şartta değişebilir, yeni biçimlere bürünebilir ve her zamankinden dahi değişik parametrelerle hislenebilir. Bunun altında da bilinçli bir çalışma, stil kaygısı, dönem gerekliliği, günün şartları, psikolojik, fizyolojik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel gibi pek çok etkenler yatabilir. Dola-

yısıyla, yorum kelimesinin bana ifadesine baktığım zaman, sadece çalınan esere bir anlam verme kaygısının yanında, geldiğim kültürün (ya da dejenerasyonun), tecrübelerimin, bilgimin, aşklarımın, acılarımın ve hatta sevişmelerimin birleşimini görmek istiyorum. Tabii sahnede de yorumumu, özellikle dikkat etmesem ve spontan yaşıyor olsam da, bu prensipler çerçevesinde kendimi anlatmak kıstasları üzerine kuruyorum. Eserin anlamlanması ise o andan itibaren, o ana kadar gelişen şartların ellerime aksetmesi ile vücut buluyor.

Türkiye'de müziğin durumu nasıl size göre?

- Ben sanat adamıyım ve özellikle sanatçıların, hiç bir zaman mücadele azimlerini bir kenara bırakmadan, daima umut dolu olmalarını tercih ediyorum. Evet, Türkiye'de sanat ve sanatçı adına çok sorun var. Ama geçilen ve geçilmesi planlanan bir o kadar da problem olduğunu düşünüyorum. Serzenişim ise, muhatap olan her kesimdeki kişilerinin görev bilinçlerinin gerektirdiği kapasitede olamamaları. Ama bundan da çok fazla şikayet etmemek gerekiyor. Bakın altıyüz yıl bilimsel dünyanın uzağında kalmış ve cehalet kılıcının tehditi ile sindirilmiş bir ülkede, bugün Adana'da, Bursa'da senfoni orkestraları kurulu, Mersin'de Devlet Operası var, Antep'de Flarmoni Derneği var biliyor musunuz! Büyük şehirlerimizdeki faaliyetlerden hiç bahsetmiyorum. Eskişehir, Aspendos Festivallerinin nitelikleri de ortada. Bunlar benim için ve geleceğimiz için birer umut kaynağı ve sebebi. Belki de en önemli problem nitelikli kadrolara duyulan ihtiyaç. Bunun negatif yansımalarını her an görmek mümkün. Şöyle ki; Bir gün bakarsınız devletin ileri gelenlerinin kızı ya da oğlu ile sınıflandırılarak aynı sahneyi paylaşıyorsunuz. Siz bir derviş kemancı o ise "Devlet solisti" Sınıf bilinci ile çömeldiğiniz yerden ayağa kalkıp sadece yayınız ve dört telinizle mücadeleye devam edersiniz. Sebep mi? Sanat kazanır, ülke kazanır, yarınlar kazanır. Ayrıca yukarıda sözünü ettiğim nitelikli kadrolara orkestralarda da, konservatuvarlarda da, her yerde ihtiyaç var. Ama inanın ki bu kurumların olması dahi, bana, yarınlara ışıkla bakmamı sağlıyor.

Türkiye'de müzik eğitimi için ne düşünüyorsunuz?

- Henüz bir Türk keman, ya da bir Türk piano ekolü diye spesifik olgulardan söz etmek gerçekçi olmaz. Tabii, naçizane, bu tespitim diğer enstrumanlar için de geçerli. Yaptığımız iş çekirdek kültürümüze çok uzak ve algılamamız süre alıyor, algılatmamız da. Ama yine de girişimlere şahit olmak, yetişen pırıl pırıl gençleri görmek zevk. Ayrıca ülkemiz de Ayhan Turan, Çiğdem Yonat İyicil, Nuri İyicil, Victor Pikayzen, Venyamin Varshavsky gibi kendi ekollerini yaratmış ya da önemli ekollerin misyonerleri olan değerli eğitmenlerin olduğunu da hatırlatmakta yarar görüyorum. Eğer genel müzik eğitiminden söz ediyorsanız, bunu da küçük bir örnek ile yanıtlamak isterim. Arşivimde 1957 yılında yazılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmış bir Lise 1-2-3 kitabı var. Bu kaynak kitap A. Adnan Saygun ve Halil Bedii Yönetken tarafından kaleme alınmış ve *do* notasının portedeki yerinden, sonat formuna kadar son derece geniş bir yelpazede çocuklara bilgiler sunuyor. Yıl 1957 Bugün ise ben liselerde *sonat formu nedir yavrum* sorusuna alacağım cevapları merak ediyorum.

- Size göre aşk nedir?

- Aşk, insanın tecellisini bir başka insan üzerinde durmadan canlandırmaya çalışması galiba. Ama beyhude de gelmiyor değil!!

- 40 yıl sonraki Hakan Şensoy'u anlatır mısınız?

- Herhalde yorgun olurum.

ÖPÜŞMEK

kaldıralım dikenli telleri
Gökle yerin aşkı için
Ne zaman öpüşmek isteseler
Dudakları kanıyor

Unutma
Öpemedikçe gök yeri
Mayınsız toprağından ve suyundan
İnsanın
Dudak dudağa gelmesinin adı
Asla öpüşmek olmayacak

Nurettin SÖNMEZ

Altın Tozları Saati

Lütfiye AYDIN

Beni niçin çağırmış olabilir?

Telgrafta "Bir an önce gel" yazılıydı; yine de en uzun yolu seçmiştim. Oysa havayolunu yeğleyebilirdim. Uçakla gelmek için yeterli param vardı. Dahası karım, "Hiç oyalanma. Yerinde olsam kanat takar uçarım" demişti ya, hayır. Yapamadım.

En son otobüsten aldım biletimi. Yolculuğu geciktirmek, dahası ertelemek istiyordum sanki. Belki değil, düpedüz öyle... Gerçekle yüzyüze gelmekte duyulan o sinsi korku. Bir yandan da aklımda hep o... Nusret... İstanbul'daki öğrencilik günleri... Ayrı fakültelerde okuduğumuz halde sık sık buluşmalarımız... Belki de memleket özlemini gidermek için olacak, yöresel dilimizin tadını çıkara çıkara söyleşilerimiz... Nusret'in memlekette bıraktığı sevgilisi Neriman...

İlkokul sıralarında başlayan aşkı hâlâ sürüyordu, olanca sıcaklığıyla. Çevremizdeki güzel kızların ilgisi umurunda değildi. Sevgilisi için şiirler yazıyordu. Dahası bir de şarkı bestelemişti Neriman için. Gülünç olmamak için herkesten gizliyordu şiirlerini de bestesini de...

Ben daldan dala konup duruyordum o zamanlar. Ayda bir sevgili değiştiriyordum. Daha doğrusu beni terk eden kızlar oluyordu hep. Anlaşamadığımız tek nokta buydu Nusret'le. Yıllar sonra her şey nasıl da tersine dönmüştü. Ben sonuncu sevgilimde karar kılmış, yaşamımı bütünüyle karıma vermiştim. Nusret ise ilk aşkıyla evlenmiş, üç çocuğa karşın çok geçmeden de, kendi söylemiyle evlilik gemisini karaya oturtmuştu.

Yolculuk boyunca hep delikanlılık dönemlerimizi, Nusret'in dillere destan düğününü düşündüm. Aklım hep o günlerde, sonraki serüveninde. Geçmişe sığınmak da kaçışın bir başka biçimiydi.

İyi bir kızdı karısı. Çiçeklere tutkun, doğaya sevdalı; ancak insanlara biraz uzak... Güzeldi de... Geçen yıllarla iyice güzelleşmişti Neriman. Giyimine özenirdi. Evi, çocukları tiril tiril... Özellikle, Nusret bir ilaç firmasının bölge müdürüyken konforlu yaşadılar. Sonra ne olduysa oldu, işinden ayrıldı.

Karım dostluğumuza hep saygı duydu. Nusretler'le görüşmeyi çok istemese de bir şeylere katlandı uzun süre. Geç saatlere değin süren içki masalarında pürüz çıkarmadan sabırla oturdu. Söyleşilere bir ucundan katılmaya çalıştı. Hatta, Neriman'ın kapıları gereğinden sert kapatmalarını hoşgörmeye çalıştı. "Bu kadının başağrıları bizi görünce tutuyor sadece" demedi. Bir gece bizi kovmaktan beter edene değin hoşgördü. Sonra ilişki koptu.

Nusret'le ancak dışarıda ya da telefonla görüşmeye başladık. Mutsuzluğu, utancı sesinden belliydi, yine de "bir sevda efsanesi"ne kıymaktan çekiniyordu besbelli. Karısının rahatsızlıkları tek sorunu oldu uzun süre.

İlaç şirketindeki yöneticilik görevinden -nedenseayrılmak zorunda kaldığında, eşi artık epeyce huysuz bir kadındı. Kızlarının ikisi lise öğrencisi, en küçüğü orta sonda. Geçim sıkıntısı çektiği belliydi. Hukuk Fakültesini yarıda bıraktığı için ilk kez pişmanlık yaşıyordu. Tek seçenek olarak kendi işini kurmayı düşündü, kurdu. Birbiri peşinden gençkızlık çağına giren çocuklarından kaçmış olmalıydı. Kızların Nusret'ten çok analarına yakın olduğu seziliyordu.

Yeni yapılan pasajlardan birinde yer buldu. Bodrum katındaki küçük, karanlık dükkanlardan en diptekini kiraladı. Ayrıldığı şirketten aldığı küçük tazminatla yapabileceği başka bir iş var mıydı, bilmem. Yine de bu girişimine çok sevindim. Eşlerimizin rahatsız olabileceği kuşkusunu yaşamadan, tedirgin olmadan buluşup görüşebilecektik.

Nusret enstrüman yapımcılığını yeğledi. Uyduruk atölyesinin bir kıyısına istif ettiği kütüklerden koskoca keserlerle, incecik ivgilerle birbirinden zarif udlar, yaylı tamburlar yaptı. İstanbul'a her gidişimde bana sedefler, teller, anahtarlar ısmarladı. Azman kütükleri birbirinden güzel enstrümanlara dönüştürdü. Sonra yaşlı bir ustadan kanun yapmayı öğrendi. Döşü bezekli, anahtarları altın ışıltılı kanunlar yaptı. Bizim kentte pek de alıcısı olmayan çalgıların satılıp satılmaması umurunda değildi. Artık işine aşıktı sanki. Bir şirkette bulduğum personel müdürlüğü önerisini kibarca geri çevirdi. O kulleteyni andıran küçücük uzamda mutlu olduğunu söylüyordu.

Bir güz sonu uğradığımda elektrik sobanın yanında biriyle söyleşiyordu. Yaklaşınca iyice gördüm. Karşısındaki yirmi yaşlarında zayıf, sakil giyimli bir kız. Daha doğrusu kıvırcık saçlı, sarı esmer, safgülüşlü bir çocuk. Kızcağız Nusret'i büyük bir hayranlıkla dinliyordu. Aklıma hemen şık giyimli güzel karısı, birbirinden şirin lafazan kızları geldi. Beynimden şimşek hızıyla geçen düşünceyi şu an bile anımsıyorum: Asi kızlarının reddettiği sevgiyi bu çocuğa veriyor.

Beni görünce oturduğu tabureden kıpırdamıştı:

"Gel, bak sana dünyanın en güzel insanını tanıştıracağım."

Dünyanın en güzel insanı dediği çirkin kızla öylece tanıştık. İçimden gülmek filan gelmedi. Çünkü Nusret'in güzel tanımı da kendine özgüydü. Sıradan bir göz, olsa olsa; kupkuru, çirkin, dahası aksanı bozuk bir zavallı diye nitelerdi kızı. Bizimki tuhaf bir adamdı zaten. Bazen bir yaprakta anlatılmaz güzellikler bulur, bir sokak köpeğinin gözlerinde dünyayı görür, karısının hırçınlıklarını kendisinin bile anlayamadığı bir ruhsal zenginlik, özellik olarak yorumlardı. O sıradan kızda da özel şeyler bulmasını yadırgamadım.

Kızcağız hemen çay getirmişti karşıdaki çaycıdan. Hayran olduğu adamın canciğer arkadaşı olduğumu anlayınca da gözleri hepten parlamıştı. Kızın güzel denilebilecek tek yanı gözlerindeki parıltıydı. Beni ağırlamak için ne yapacağını şaşırmıştı. Bu sevimli, biraz da aşırı telaş bitişikteki giyim mağazasından çağrılana dek sürdü.

Baş başa kaldığımızda giden kızla ilgili bir açıklama yapmadı.

Yüzünde çok hoş bir pembelik vardı Nusret'in o sıra. Uzun süre susuştuk. Derken cebinden tütün tabakasını çıkardı, ipek dökülüşlü tütünden sigarasını sarmaya koyuldu. Kendisini dikkatle izlediğimi ya umursamıyordu, ya da bakışlarımın ayırdında değildi. Parmak kalınlığındaki sigarasını sardı; dudağının kıyısına yerleştirip yaktıktan sonra, yoğun bir duman üfledi atölyenin griliğine:

"Biliyor musun, insan dediğin hâlâ tükenmemiş" dedi.

İlkten anlayamadım. Onun böylesine karamsar bir noktaya ne zaman, nasıl geldiğini düşündüm, bulamadım. Yüzümdeki şaşkınlıkla eğlenircesine tamamladı sözlerini:

"Hocayı şimdi anlıyorum. Meğer insan er geç kendi Tanrı/insanını bulurmuş."

Bir şeyleri o an kavramaya başladım. Yıllar önce, çoğunlukla şenlik olsun diye gittiğimiz "Hoca'nın haftalık olağan mutad toplantıları"nda bizi zaman zaman kızdıran, çoğunlukla da eğlendiren, biraz da gülünç bulduğumuz söyleşiler zaman içinde Nusret'i sandığımdan da çok etkilemişti besbelli. "Sevgi havarisi hoca"nın felsefesini benimsemişti Nusret.

Suskunluğun uzun zincirini bir yerden kırdık nasılsa, konuşmaya başladık. Biz ayırdında olmadan söyleşinin akışı değişmişti. Yakınlarımızdan pek söz etmedik, daha çok onun işinden konuştuk. Dükkândan böyle diyordu atölyesine- pek para kazanamıyordu, ama bu işi yapmaktan çok mutluydu. Kütüklerin, tellerin, anahtarların, sedefin dilini anlamaya başlamıştı. Bazen bir ağacı oyarken usuna nereden düştüğünü bilemediği bir ezgide o güne dek ayırdında olmadığı incelikler buluyordu.

Nusret anlatırken gözlerim uyduruk bir etajerin üstüne yığılmış kapları yıpranmış kitaplara, dağınık nota partisyonlarına ilişti. O yana baktığımı ayrımsayınca:

"Yeni bir derya keşfettim" dedi.

Bir kez daha şaşırmıştım. Yeni yetmeliğimizin vazgeçilmez şarkılarından vazgeçip; alanlarda boru gibi seslerimizle Enternasyonal'i, Avusturya İşçi Marşı'nı haykırdığımız o günlerden sonra, Nusret'in bu noktaya gelmesi daha da tuhaftı. Tamam, bazı geceler içkinin 'istiâb haddi'ni aştığımızda dağarcığımızın en altından naftalinli şarkılar çıkarıp söylemişliğimiz vardı da, böylesi hiç aklıma gelmemişti. Hatta bir kez, kokuşmuş sistemin kokuşmuş müziğini savunuyor diye genç bir tıp öğrencisini bir dövmediğimiz kalmıştı. Nusret'in şimdi karşımda yeni bir dünya keşfinden söz etmesi beni iyice kaygılandırmıştı. Demek ki bu değişim boş zamanlarında bir kıyıya çekilip amatörce tahta oymaya başladığı günlerde başlamıştı, bunu da ayrımsamamıştım ben.

Ah, neleri es geçiyor insan...

***

Birden yanımda duran taksiyi algıladım. Dalıp gittiğimi ayrımsadım nasılsa. Kapıyı açıp girmekle, istemiyorum anlamında bir el hareketi yapmak arasında bocaladım kısa süre. Hastane otogara uzak değildi. Yedi sekiz yıl önce karımı yatırmıştım, yerini biliyordum. Yürüyerek bile gidebilirdim. Böylece korktuğum karşılaşma anını da ertelemiş olurdum. Ancak çok yorgun olduğumu duyumsadım birden. Üstelik otogarın o kendine özgü kargaşasına daha fazla dayanamayacağım belliydi. Açtım kapıyı, atladım taksiye.

O kısacak yolda yine zamanları kayan, birbiri içine geçen anılar...

Nusret ne zaman öylesine bağlanmıştı Hoca'ya,

kestiremiyordum. Unutamadığım, benim de Hoca'yı suçladığım. Hiç de tekin bir adam olmadığını söylediğim. Buna karşın darılmamıştı bana; bilgece gülümsemişti yalnızca:

"Böyle düşünmek seni rahatlatıyorsa sorun yok dostum. Bundan dolayı sana darılıp kırılmadığımı da bil" demişti.

Küçük, esprili takılmalarımızı saymazsak, birbirimize hiç yükseltmedik sesimizi. Kimi zaman aylarca görüşemediğimiz de oldu. Yine de karşılaştığımız anda her şeye bıraktığımız noktadan başlamayı bildik. Kabul etmeliyim özel bir adam Nusret. Üstelik de çok özgün. Bana aykırı gelen yanlarına karşın büyük saygım var kimliğine. O da benim için benzer şeyler düşünmüştür, inanıyorum. Yoksa o telgrafı çeker miydi?

İyi de niçin hastanede? Belki de o karakuru kızı yatırmıştır. O kimsesiz -mi?- yadırgı kızı... Bilirim onun sevgi anlayışını. Bir kez sevdiği kişiye asla kötü demez. Belki ilgisini azaltır; o kadar.

Taksi duruyor.

Parayı uzatıp, üstünü almadan çıkıyorum taksiden. Hastanenin önünde buluyorum kendimi.

Birden çevrenin ne denli farklılaştığını ayrımsıyorum. Sonra aklıma geliyor. Öyle ya. Ankara'nın çehresi değişti diyorlardı, doğruymuş. Bir yandan metro inşaatı, öte yandan yeni yapılar...

Sahi, eli boş gidilmez hasta ziyaretine. Karşı duvarın dibindeki çiçekçiden bir kucak karanfil alsam mı?.. Karanfili çok sever, özellikle de kırmızısını... İyi de bu boş salça kutularına tıkıştırılmış kokusuz karanfilleri değil herhalde. Daha çok plastiği andıran bu azman, sası su kokan çiçekleri götürürsem kızabilir. Üstelik yüzünü bir kez gördüğüm o kız için masrafa da gerek yok.

Aklımdan geçen bütün bu yüzeysel düşüncelerin altında aynı soru deviniyor: Beni niçin çağırmış olabileceği?.. Yoksa?.. Değildir canım, mutlaka o zavallı kız içindir. Zaten hastalıklı bir çocuk olduğu her halinden belliydi.

Acaba?.. Neden olmasın?..

En sevdiği varlığın, adını bile unuttuğum o kız olduğunu herkes biliyor. Ben bile uzaklaştım o yüzden. Belki de karımın hastalığında yalnızca kendisini çağırdığım için istemiştir beni. Bir günlüğüne de olsa gelmişti üşenmeden, hiç unutmam. Üstelik o ilaç şirketindeki rezil işi olmasa yanımda günlerce kalırdı, biliyorum.

İyi ettim canım, bir gönül borcuydu; işte ödüyorum.

Anayola açılan geniş kapıdan giriyorum hastaneye. Avluda birkaç kişi dolanıp duruyor. En çok ilgimi çeken yaşlı bir köylü kadın. Kırık bir banka oturmuş, "Düşünen Kadın" heykeli... Oğlu mu yatıyor, yoksa bir başka yakını mı?.. Karımın yanında kaldığım günler de benzer görüntülerle karşılaşırdım bu hastanede. Onlarca düşünen insan heykeli... Ancak bu kadının duruşunda daha ölümcül bir hava var. Belki de kızın anasıdır.

Yok canım! Ne diye avluda beklesin öyle olsa? Hem galiba kızı ailesi reddetmiş.

Serin, tazecik bir ot kokusu. Belli ki çimenler yeni kesilmiş. Bu doyulmaz kokuyu içime çekmek için biraz daha oyalanıyorum. İlerde yan yana park etmiş birkaç özel oto, doktorların olmalı... Yalan söyleme kendine oğlum; sen bir gerçekten kaçıyorsun. O ağır ihdiyol kokulu koridorlara girmekten ürküyorsun. Belki de sedyede bir ölü görmekten... Ya da kaba saba bir hastabakıcıdan azar işitmekten... Üstelik içerde acının resimleri var, biliyorsun. Karının refakatçısı olduğun günleri hâlâ unutamadın. Hem o resimler de senin boş saatlerinde çizdiğin karakalem, pastel resimler denli şiirsel değil. Sen bunaltıcı görüntülerden kaçıyorsun.

Sen ölümden hep korktun. Karın birtakım aletlere bağlı yatarken arasıra kalkıp soluğunu dinlerdin. Yalnızca baygın olduğunu anlayınca içini müthiş bir erinç doldururdu ya az sonra boğuntu başlardı. Zaman dururdu o anlarda. Karının bir an önce iyileşmesini o iğrenç mekandan biran önce çıkmayı düşlerdin. Tiksiniyordun dibi kireç tortulu sürahilerden, bir kağıdın üzerinde ters çevrilmiş bardaklardan özellikle de pis bir süpürgeyle tozuta tozuta odayı süpüren hademeden... İnkâr etme, sen seçkincisin efendi. Böyle yerlerde sürünmektense ölümü yeğlersin.

Birkaç yanlış koridora girip çıktıktan, üç beş görevliye sorduktan sonra buluyorum odayı. Usulca tıklatıyorum kapıyı. İçeriden incecik bir ses:

"Buyrun!" diyor.

Kapıyı usulca açıyorum, o kızla yüz yüze geliyorum. Sahi neydi adı?

Kızcağız adımla sesleniyor bana. Bir sandalyeye oturtuyor. İlk karşılaştığımız gün olduğu kadar saygılı. Yatağın yanındaki sandalyede bir yandan Nusret'in yüzünü incelerken bir yandan da kızı dinlemeye çalışıyorum.

Bej renkli perdelerin aralığından sapsarı bir Ankara peyzajı uzanıyor. Odadaki öteki yatak boş. Belli ki geceleri bir iki saat kestiriyor kızcağız orada. Sıradan bir koğuştan ayırıcı hiçbir yanı yok. Beyaz boyalı etajerin üstünde kimbilir kimin getirdiği bir demet solmuş çiçek, ortasından kesilmiş naylon bir su şişesindeki çiçekler nedense çok dokunuyor bana. O karanfillerden almadığıma pişman oluyorum.

Kızın ayrıntılarla anlattığı hiçbir şey iz bırakmamış belli ki:

"Nesi var?" diyorum.

Yeniden anlatıyor. Gördüğüm gibi hastaymış işte. Buraya getirebilmek için öyle uğraşmış ki... Çok ağrısı varmış. Az önce yapılan ağrı kesicinin etkisiyle dalmış biraz. İlaçların etkisi geçince dayanılmaz oluyormuş.

Aklımdan geçenleri okumuşçasına:

"Eşi çocukları gelmeyi reddettiği için ben geldim" dedi, sustu.

Sesinde suçluluk tınısı... Belli ki işini -öyle ya, tezgahtarlık yapıyordu- bırakmış Nusret yüzünden. Kimbilir ailesi neler düşündü. Nusret'in yakınları neler söyledi bu durum için.

Kızın sesi bölüyor düşüncelerimi yeniden:

"Bizimkilerle çok kavga ettim."

Alçak sesle anlatmayı sürdürüyor. Bu arada Nusret'in inlemeleri anlatışını bölüyordu. Derken iyice seyreldi inlemeleri, fakat bütünüyle kesilmedi. Sonra dinginleşti, yüzünde mutluluğa benzer bir şeyler belirdi.

Kızcağız anlatıyordu:

Çevredekiler bu sevgiyi bir türlü anlayamıyormuş. Ben belki anlarmışım. Ölüme yazgılı, üstelik evli barklı bir adam için aile şerefini iki paralık etmeye hakkı olmadığını söylüyormuş ailesi. Nusret'in eşiyle kızları da başka mezhepten bir köylü kızıyla ilişki kurdu diye Nusret'i bağışlamıyormuş, o nedenle de arayıp sormuyorlarmış. Epeyce aradıktan sonra adresimi bulmuş, bana telgraf çekmekten başka yapacağı bir şey yokmuş.

Aile sorunları beni şaşırtmamıştı. Ancak kızdan öğrenmek istediğim önemli bir şey vardı. Bu hastalık ne zaman çıkmıştı ortaya?

"Çoktan" diye başladı kız. "Benim dışımda hiç kimse bilmiyordu." Meğer ilaç şirketinde çalışırken başlamış. Ne var ki Nusret kimselere söylememiş.

"İlk kez bana söyledi" diye ekledi.

İnandım. Çünkü benim bile bilmediğim bir gerçeği başkasının öğrenmesi olası değildi. Karşımda boynunu bükmüş duran kızcağızın, Nusret'in yaşamında önemli olduğunu biliyordum da, bu kadarını tahmin etmemiştim. Kıza saygım, hayranlığım biraz daha arttı.

Hiçbir şey sormama gerek kalmadan, bin yıllık dostuyla dertleşircesine anlatıyordu. Adını o arada öğrendim. Daha doğrusu o an anımsadım. Kâzime. İlk kez sesinde özür dileyen bir tını belirdi:

"Çoğu kimse beni yuva yıkmaya aday birisi olarak gördü. Oysa böyle bir şey hem Usta'ya saygısızlıktı, hem de bana..."

İlk karşılaştığımızda da Usta diyordu Nusret'e, anımsadım. Sürdürüyordu:

"Bu büyük adam bana yaşamın özünü öğretti. İnsanın salt etten kemikten oluşan bir yığın değil, duyguyla düşüncenin var edebileceği bir bütün olduğunu. Kimi tutkulardan ne denli arınabilirsek o denli insanlaşabileceğimizi."

Şimdi sesinde haksızlıklara başkaldırmasının zamanı geldiğini sezdirmek isteyen bir titreme vardı. Ağladı ağlayacak.

Hayır. Yanlış düşünmememi özellikle rica ediyormuş. Aralarında tenle ilgili hiçbir şey yaşanmamış. Gerçi Usta'dan böyle bir istek gelse hiç düşünmeden kabul edebilirmiş ya, olmamış.

Nusret yeniden inlemeye başlayınca sustu. Bir süre hastanın anlaşılmaz sayıklamalarını dinledik. O sırada Hoca'yı düşünüyordum. Ben gizlice alay ederdim o esmer iriyarı adamın tuhaf halleriyle, kendine özgü düşünceleriyle. Şimdi anlıyorum ki, Nusret, benim pek de ciddiye almadığım o ilginç adamın kusursuz bir müridi olmuş zaman içinde.

"Siz Hoca'yı tanıdınız mı?" dedim fısıltıyla.

Hiç görmemiş ama görenlerin bir çoğundan daha iyi tanıdığını söyleyebilirmiş. O çağdaş dervişe hayranlığı salt Nusret'in anlattıklarından dolayı değilmiş. Bir çok özelliğini Nusret'te gördüğü için tanıyormuş zaten.

"Hoca çok taşlandı, çok dışlandı sağlığında" diye fısıldadım.

"Öyleymiş" dedi. "Ancak o bütün zavallı taşları hiç önemsemeden bildiği doğrultuda yaşadığı, istediği biçimde öldüğü için büyük bence."

Kızın söyledikleri doğruydu. Hoca yatağı düştüğünde cerrahi müdahaleyi istememişti. Hem de kendisi operatör olduğu halde. Doğadışı olan hiçbir şeyi kabul etmiyordu. Ben onaylamasam da, inanılmaz bir yalınlıkla, inanılmaz bir iddiayla yaşadı. Cenazesinde müritleri diyebileceğimiz bir avuç insanla yakın akrabaları dışında kimse yoktu.

Bir ara Nusret'in sesini duyar gibi oldum. Dikkat kesildim, evet, konuşuyordu:

"Kâzime, bakar mısın şu sondaya?"

Fırladı Kâzime. Çarşafı açtı, birşeylerle uğraşmaya başladı. Ben başımı çevirip pencereden dışarıyı izlemeye çalıştım. Olmuyordu. Sırtımdan soğuk terler süzülüyordu. Kendimi birilerinin gizli dünyasına girmiş gibi duyumsuyordum. Çok rahatsızdım açıkcası. Gelmesem daha mı iyiydi yoksa?

İyi de beni çağırdılar... Yoksa Nusret'in bundan haberi yok muydu?

Kâzime bir ara dışarı çıktı. Az sonra üzerinden sular damlayan şişeyle döndü. Şişeyi papetin ucuna yer-

leştirdikten sonra biraz yüksek, fakat çok sevecen bir sesle:

"Usta!" diye seslendi Nusret'e. "Bak kim geldi!"

Ayağa kalktım. O sırada Nusret gözlerini açtı. Bakıştık bir süre. Gözlerinde ilkin ölümün sarılığını gördüm, daha sonra da dostluğun sönmeyen alevini. Gözlerim birden yaşla doldu. Onun da ağlayıp ağlamadığını ayırımsayamasam da sesini algıladım. Titrek bir mum ışığını düşündürüyordu:

"Bugün beni yıkayacaksınız değil mi?" dedi.

Kâzime onayımı almak istercesine yüzüme bakarken,

"Elbette" dedim. "Yıkarız tabii."

Kız, iki haftadır yıkanamadığını fısıldadı.

Özenle soyduk. Az önceki utancım yoktu şimdi. Kucağıma aldım, banyoya götürdüm.

Bedeni küçücük kalmıştı. O yakışıklı, erkek güzeli dostum irice bir çocuk büyüklüğündeydi artık. Yine de yatağından kaldırmak, yıkamak çok zor olmuştu. İkimize de minnetle bakıyordu o sırada. Ancak kıza bakışlarında bir başka parıltı vardı. Geride böylesine özverili, sevecen, nitelikli bir insanı bırakıyor olmanın övüngen parıltısı.

Döndük. Yatağına yatırdık. Kız içecek bir şeyler almak için kantine gidince beni yanına çağırdı. Nusret'in yanındaki sandalyeye oturdum. Tuttu elimi:

"Dinle dostum" dedi, zorlanarak. "Yıllardır kandırıyorum size. Hep ayakta gördünüz beni. Yakındığımı da pek anımsamıyorum."

Öyleydi. Onayladım. Hiç yakınmamıştı gerçekten. Dahası üzüntülerini gizlemiş, sevinçlerini büyütmüştü hep.

Kesik kesik sürdürüyordu:

"Bu ölümcül hastalığımı yıllar önce öğrenmiştim. Yine de ayakta durdum. İçi-oyulsa da görkemini yitirmeyen yüzyıllık ağaçlar gibi."

Bir süre sustu. Yüzüme baktı. Gözlerimde İstanbul'daki delikanlılık günlerimizi bulmak istiyordu sanki. Elini sıktım, buz gibiydi. Parmaklarımdan hızla birşeyler çekiliyordu o an. Nusret tükeniyordu. Dönüşü olmayan bir akışa tanıklık ediyordum.

Az sonra Kâzime döndü. Elinde meşrubat şişeleri. Aynı düşünceyi Kâzime'nin kara gözlerinde gördüm. Yaşam uçsuz bucaksız bir düzlükte kimi zaman gürül gürül, bazen de sessizce akan bir ırmaktı. Sonunda mutlaka tükenişin denizine dökülecek bir ırmak. Ya da bir daha asla kurulamayacak bir çalar saat. Hayır... Hiçbiri değil. Bir kum saatiydi. İçinde kum tanecikleri yerine altın tozları olan bir kum saati. Ters yüz etmek olası değil.

Halsizce öksürdü bir ara. Sözlerini sürdürmesini istedim.

"Kâzime benim kızım, annem, sevgilim, dostum, herşeyim. Bil ki aramızda Neriman'la kızlarımın sandığı türden birşeyler yok. Biliyor musun bu çocuğa çok haksızlık ettiler. Hâlâ ediyorlar, görüyorsun..."

"Yalnızca Kâzime'ye değil, sana da haksızlık ediyorlar" diyebildim.

"Bu önemli değil" dedi. "Varsın gelmesinler, aramasınlar. Sen dostumsun, geldin ya yeter."

Bir süre gözlerini kapadı. Düşüncelerini sıraya koymak istediği belliydi. Açtı gözlerini.

"Bu kız sana emanet." dedi. "Kâzime'ye sahip çık. Yeniden kapandı gözleri. Birden panikledim. Hafifçe sarstım. Kirpikleri aralandı. İyice bitkin bir sesle:

"Ölmedim daha?" dedi. "Biliyor musun... Yapmak istediğim şuydu. İçimin kocaman oyuğunda bir zeytin fidanı yetiştirmek istedim. O kadar."

Gözlerini yeniden kapattı.

NOT DEFTERİM

Kum saati
Zamanı taşır gözlerine.
Şiirse çiçeğe duran ağaç
Eyleme geçmiş yarasalar.
Gecenin rengi bakışlarında.
Avuçların nasır kokulu,
Haksızlığı yargılar.
Ölçütsüz olsa da
Yankılanan çığlığı
Çiziyor tablolara
Bir köprü, onlarca silinmeyen iz.
Sizi de yazacağım
Umutlar direnirken umarsız
Yaşam not defterime.

Mehlika BAŞER

Yıldız Güncesi

Cengiz GÜNDOĞDU

2 Mart Pazartesi

Acaba bir yanlışı mı yaşıyorum. Bunu, kendime sormamın nedeni şu. Bence, Türkiye, her alanda birikimsiz kişilerin, ama özellikle politikada, birikimsiz politikacılara kelepçelendi. Yine benim görüşüme göre bu kelepçe, ancak felsefe, bilim, sanatla kırılabilir. Bu, Türkiye'nin kendisiyle ciddi bir hesaplaşmaya girmesi demektir. Bugün Türkiye'nin temel sorunu, birikimsiz politikacıların, içeriksiz söylevlerini manşete çıkarmaktır. Oysa, Türkiye'de töre cinayeti diye bir cinayet işleniyor, 19 yaşındaki bir kızı babasıyla iki ağabeyi traktörle eziyor, katlediyor.

Herkes bilsin. Bu kültürden demokrasi çıkmaz, adalet çıkmaz, eşitlik çıkmaz. Bu kültürden, ancak Türkiye'yi bu duruma düşüren politikacılar çıkar.

Yüzyılların gerisinde, kırım kültürüne takılmış bu kişiler, bir erkeğe gülümser yüzle bakan kadını öldürmeye... yok etmeye kararlı bir zihniyetin temsilcileridir. Afşar Timuçin'in *Namus Bekçileri* dediği bu kişiler, sol söylemle konuşur. Ama dünyaya bakışı koyu bir şeriatçıdan farksızdır.

Bir yanlışı mı yaşıyorum dedim. Kimseye işini öğretmekle yükümlü değilim. Ama Türkiye'nin ileri, demokrat bir ülke olmasını isteyen gazetecilerle konuşmak istiyorum. Sözgelimi *Cumhuriyet*'le. *Cumhuriyet*'in haber politikası amacına uygun mu. Bugünkü Cumhuriyet'in birinci sayfasının ilk haberi şöyle. *"CHP Genel Başkanı Baykal: Siyasi ortam hızla seçime sürükleniyor. Seçim sistemi değişmeli."*

Birikimsiz politikacıların, içeriksiz bir söylevi. *Cumhuriyet*'in dördüncü sayfasını açalım. Bu sayfanın ilk haberi şöyle. *"Hükümet, tasarıları TBMM'den geçiremezse erken seçime gitmeyi planlıyor. Seçim Reformlara Endeksli."*

Yine birikimsiz politikacıların içeriksiz söylevleri.

Bu sayfada bir fotoğraf. Fotoğrafın altında şöyle bir yazı. "Hasan Hüseyin anıldı."

Dün Hasan Hüseyin anıldı. AKM'de. *Gürün Yardımlaşma Derneği*'nce düzenlenen bir toplantı yapıldı. Bakın bu toplantıya kimler katılmış *Cumhuriyet*'e göre, "Hasan Hüseyin'in eşi Azime Korkmazgil, Metin Göktepe'nin annesi Fadime Göktepe, eski İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Prof. Dr. Nurettin Sözen, gazetemizin yazarı Ataol Behramoğlu, yazar Sennur Sezer, Cengiz Gündoğdu, şair Gülsüm Cengiz, ses sanatçısı Ahmet Kaya ve Korkmazgil."

Bu haber, Nurettin Sözen'in konuşmasının çok kısa bir özetiyle bitiyor.

Şimdi şunu söylemeliyim. *Cumhuriyet*'in diliyle, Prof. Dr. Nurettin Sözen, gazetemizin yazarı Ataol Behramoğlu, yazar Sennur Sezer, Cengiz Gündoğdu, şair Gülsüm Cengiz'in söyledikleri, birikim açısından, insana katkı açısından hiçbir politikacının ulaşamayacağı düzeydeydi.

Türkiyeli okur, birikimsiz politikacıların içeriksiz söylevleri yerine, dün Hasan Hüseyin'i anma toplantısında söylenenleri okuyabilse, Türkiye'de birikim, birikimsizliği kısa sürede yerlebir eder.

Yanlış mı yaşıyorum derken söylemek istediğim şu. Politikacıların içeriksiz söylevlerini önemsemekle Türkiye'yi geri tutan yapıyı pekiştiriyor basın.

Mümkün olabilse... bunu tartışabilsem.

Sözgelimi, 4 Mart Çarşamba günü Ataol Behramoğlu okurlarıyla söyleşecekmiş. Güzel. Üstelik bu *Cumhuriyet Kitap Kulübü*'nün etkinliği. Bence o gün Ataol Behramoğlu'nun söyledikleri, birinci sayfa manşetten verilmeli. Bizler, perşembe günü yine birikimsiz politikacının içeriksiz söylevini değil, Behramoğlu'nun söylediklerini okumalıyız. Ertesi gün de, Behramoğlu'nun görüşlerine katılmayan bir şairin, bir yazarın içerikli eleştirisini okumalıyız.

Politikacıları gündemden düşürün demiyorum. Birikimli bir politikacı, içerikli bir söylev verirse bunu okumalıyız.

Söylemek istediğim şu. Birikimsiz, içeriksiz politikacıyı gündemden düşürün.

Cumhuriyet'in yazı kurulu tek tek birikimli insanlardan oluşuyor. Nasıl oluyor da, böylesi, birikimsiz politikacıların içeriksiz söylevlerine bizleri tutsak ediyorlar.

Hasan Hüseyin'i Anma Toplantısı'na geldikte... Güzel bir toplantı oldu. Panelden sonra, biz, Sennur Sezer, Berrin Taş, Adnan Özyalçıner, ben, *Beksav*'a gittik.

Beksav'da da Hasan Hüseyin için etkinlik vardı. Etkinlik 18.30'da başladı. Azime Korkmazgil'le dernek yöneticileri, toplantı başladıktan biraz sonra geldiler.

Azime Korkmazgil *Beksav*'da da konuştu. Azime Korkmazgil cesur bir insan. Yerleşik... köhnemiş değerleri kırmış. Hasan Hüseyin için, "Onu ben buldum" dedi. Hiç duraksamadan... insanların gözlerine baka baka söyledi bunu... "Onu ben buldum"

Köhnemiş değerleri... kuralları hiç sevmedim. Ta küçüklüğümden beri böyleydim. Tabii annem de destekledi beni.

Azime Korkmazgil, köhnemiş değerlerle... kurallarla hayatını kelepçelememiş.

Azime Korkmazgil cesur bir insan, kıyısız bir denize benziyor.

Hasan Hüseyin etkinliğine *Tiyatro Manga, Cadının Eyyamcıları* adlı oyunla katıldı. Oyun, sınıfından kopuk, içeriksiz kavramlarla yaşayan... durmaksızın hayat dışı sahte sorunları tartışan sosyalistleri anlatıyor.

Gençler, Halit Karaata'nın yönettiği bu oyunu pek güzel oynadılar. Böylece Hasan Hüseyin'i Anma Etkinlikleri bitti.

6 Mart Cuma

Ben, gazetelerde okudum. Televizyonda görenler anlatıyor. İki polis, bir genci, pazar günü evire çevire dövmüş. Beşiktaş Galatasaray maçından sonra yandaşlar kavgaya tutuşmuşlar. Polis ayırmış. İşte bu olaydan sonra, kavgayla hiç ilişkisi olmayan bir genci de dövmüşler.

Tabii olay hemen kınandı. Yazılar yazıldı, derken polisin biri açığa alındı, liberaller tam rahatlayacaktı... bu kez polis, Ankara'da memur eylemine bir girişmiş... sille tokat, tekme, cop yetmemiş gözyaşartıcı bomba bile kullanmış.

Neden oluyor bütün bunlar.

Hani, tarihimizle barışalım filan diyorlar ya, tarihimizle barışık yaşıyoruz biz. Bu tarihe baktıkta, vurma, kırma, kesme, asma görülür. Kırım kültürü diyorum buna.

Bu ülkenin, estetiği, ahlakı, davranış biçimi işte bu kültürün içinden çıkıyor... barışık yaşadığımız tarihimizden.

Bakın, Şanlı Urfa'da, evlilik dışı ilişkiye girdi diye bir genç kızı, babasıyla iki erkek kardeşi traktörle ezerek öldürüyor.

Bu öldürmeyle, yollarda dövülmelerin, gözyaşartıcı bombaların ciddi bir ilişkisi var. Bu ilişkiler işte o kırım kültüründen çıkıyor.

Batıda burjuvazi, tarihle ciddi bir şekilde hesaplaştı. Estetikte, ahlakta, davranış biçiminde, feodalitenin hayatla bağını kesti, kopardı.

Türkiye'de burjuvazi bunu yapmadı. Tam tersi kırım kültürünü pekiştirdi. Hiçbir demokratik öğenin arkasında durmadı. Örgütlenme, düşündüğünü söyleyebilme özgürlüğü, bilme hakkı, yaşama hakkı, sağlıklı yaşama hakkı, konut hakkı, öğrenim hakkı.. bu hakların kırıntısını istemede bile burjuvazi faşist çetelerle vurdu kırdı.

Şunu bilmeliyiz. Bu yapıdan demokrasi çıkmaz. Bu yapıdan sosyalizm hiç çıkmaz. Önce bu yapıyla, bu yapının oluşturduğu kişilerle, estetikte, ahlakta, düşünce yönteminde, davranış biçiminde ciddi bir hesaplaşmaya girmek gerekiyor.

Ne için yapılacak bu hesaplaşma. Faşist kültürün hayatla bütün bağlarını koparmak için... bilinç temizliği için.

Türkiye, sorunlardan çıkış yolu bulamayan bir akrebe benziyor... kendini sokmaya hazırlanan bir akrebe.

11 Mart Çarşamba

Hergün okuduğum gazetelerden biri de *Akit*. Baştan şunu söyleyeyim. *Akit* yazarlarının düşüncelerini hiçbir noktada doğru bulmam. Hiç olmazsa kimi konuları Akit yazarlarıyla tartışmak isterdim. Ama *Akit* yazarları tartışmaya açık değil.

Şunu hep düşünmüşümdür. *Akit* yazarları marksist olsaydı kendi düşünceleri dışında her düşünceyi revizyonist, pasifist diye suçlarlardı.

Söylemek istediğim şu. Kemalistler, islamcılar, liberaller, marksistler, faşistler içinde karşı görüşle asla tartışmayan kümeler var. Kültürel yapımız böyle.

Bunları şunun için söylüyorum. *Akit* gazetesinin yazarı Yaşar Kaplan, önceki gün düşüncesinden ötürü tutuklandı.

Akit, yine yanlış başlık atmış, şöyle diyor. "Çift başlı kanunsuzluk"

Yanlışlık şurda, düşüncesini söyledi diye tutuklanmanın yasallığı kabul edilmemeli. Yaşar Kaplan, düşüncesini özgürce söyleyebilmeli... İktidar için özgürce örgütlenebilmeli. Gerçi, Yaşar Kaplan'la tartışmak mümkün değil, çünkü dayanak noktası iman. Biraz sıkıştırdın mı "Sen kafirsin" der çıkar işin içinden. N'apalım, tartışmak mümkün değil diye, "Sen kafirsin" diyecek diye, karşı görüşü susturmak hiçbir zaman benim için kabul edilir olamaz.

Şunu her zaman söylerim. Eline sopa almamak koşuluyla sınırsız bir özgürlükte bilimsel yöntemle hiç kimse başa çıkamaz. İmana dayalı görüşler, onca eziyete karşın bilimsel doğrular karşısında geriledi.

Benim söylediğim biçimde, biliyorum, sıkıntı vericidir özgürlük. Ama bu sıkıntıdan, bir süre sonra bilimsel doğrular zedelenmeden çıkar.

Hiçbir kuram... hiçbir inanç, değişen hayata direnemez. Türkiye'de imana dayalı görüşler, doğrudan doğruya yüzyüze gelmedi hayatla. Pratiğe girmedi... yazıda... idede kaldı.

Ben böyle söyledikte kimi tanıdıklar, "Şeriat gelirse, kimseye hayat hakkı tanımazlar" diyor. Söylediğim anlamda bir demokraside, oyla işbaşına gelemez şeriat. Ya, sopayla bu işi yapmaya kalkarlarsa... O zaman zor oyunu bozar... kuzgun leşe deriz. Ne yani, şunca yıl faşizme karşı mücadele edenler, şeriata karşı mı mücadele edemeyecek.

Bir düşünce masa başında çürütülemez. Bir düşünceyi çürütmenin yolu, o düşünceyi hayatla karşı karşıya getirmektir.

Türkiye'de her düşüncenin hayatla hesaplaşma yolları açılmalı. Diyelim *Akit*'in bir yazarı bana kafir demiş... masa başında benim düşüncelerimi çürütmüş. Hiç önemi yok bunun. Düşüncelerin hayatın karşısında dik durabiliyor mu ona bak sen.

Herhangi bir kurumun ya da kişinin, "Senin düşüncelerin yanlış. Sen sus" demeye... o kişiyi hapsetmeye, korkutmaya hiçbir yönden hakkı yoktur.

Türkiye'nin bu kelepçeyi çoktan kırması gerekirdi. Kıramadık. Bugün bu kelepçe Yaşar Kaplan'ın ellerinde... yarın kimin elini tutuklar belli değil.

Tabii, hiçbir islamcının, hiçbir özgürlük hareketine olumlu bakmadığını da unutmamak gerekir.

16 Mart Pazartesi

Kar yağıyor... soğuk bir günde yazıyorum. Elli beş yaşına girdim iki gün önce. Ölüme biraz daha yaklaştım.

Bu yaşa kadar çok şey gördüm. Gün geldi, bundan ötesi olmaz dedim. Ondan ötesi olmaz dediğim de oldu. Tabii bütün bunları yaşayarak öğreniyor insan. Yaşamadan öğrenmek mümkün değil.

Yaşar, yine de öğrenemez insan. Öğrenme, yaşama biçimine... bilinç durumuna bağlı. Sözgelimi *İnsancıl*, suyuna tirit bir dergi olsaydı birçok şeyi yaşamazdım diye düşünüyorum. Kültür dünyasına... sanat dünyasına bir anlam veriliyor. Bu anlamla sanatın, kültürün kökü... uzantıları gözleniyor. *İnsancıl*, ışıldaklarıyla gizlenen yerleri gösteriyor. Tabii bu, çok kimseyi rahatsız ediyor. O zaman gelsin argumentum ad hominem. Düşünceye değil... ileri sürülen görüşe değil, kişiliğe saldırı yöntemi.

İşte İhsan Üren... Ortada bir olgu var. Mehmet H. Doğan'ın *İnsancıl*'ı görmemesi. Mehmet H. Doğan *İnsancıl*'ı görmek istemiyor. Belli bu. Peki, niçin görmek istemiyorsun, bunu açıkla diyorum. İhsan Üren söylüyor bana. Ben tam da İhsan Üren'in söylediği kişi olabilirim. Kötü... kıskanç... rate. Ama bütün bunlar *İnsancıl*'ın görülmemesinin nedeni olabilir mi.

Kişiliğe saldırı yöntemi, bir umarsızlığın... haksızlığın ezintisinde bir çırpınışın görüntüsüdür. Bu iş, burdan ileri gidemez, bundan ötesi olmaz derken... bakın ne oldu.

Ayşe Nil adında bir hanım telefonla aradı beni. Ayşe Nil, "Afşar Timuçin, Çöl adlı kitabında topladığı şiirleri benden çaldı" dedi.

Afalladım.

Daha sonra öğrendim. Afşar Timuçin'in *Sarmal Yayınları*'ndan *Akşam Türküleri* adlı şiir kitabı çıkmıştı. Meğerse bunu da Ayşe Nil'den çalmış Afşar Timuçin.

Düşünün şimdi. Hanımın biri, oturduğu yerden telefonu açıyor, hiçbir kaygı taşımadan, "Afşar Timuçin şiirleri benden çaldı" diyebiliyor.

Afşar Timuçin'le... dolayısıyla İnsancıl'la mücadele bu noktaya getirildi. Ben bunu düşünemezdim. Ama oldu işte.

Peki, neden bu noktaya geldik. Bilinç içeriği boşaltıldı insanın. Bilinç içeriği boşaltılan insan tarihsiz kaldı.

Bilinç içeriği boşaltılmış... tarihsiz kalmış... iradesi sıfırlanmış bu insan şimdi sorumlu arıyor. Durumu kavrayan hasım, gözucuyla *İnsancıl*'ı gösterdikte, bilinç içeriği karasabanlarla yüklü yorgun insan, *İnsancıl*'a saldırıyor. Bu insan, *İnsancıl* sayfalarında gezinirken, en genel sözleri bile kendine söylenmiş sayıyor. Bu insan, bütün kavramların içeriğini, bütün olguların gerçekliğini boşaltıyor... buralara kuruntularını dolduruyor. Ağrıdan çatlayan başıyla gece gündüz düşünüp o kuruntuları ilintiliyor... yetmez yeni olgular uyduruyor... sonra bunları anlatıyor.

Bütün bunlara üzülüyorum.

Ama sakınaklı yaşamak gerekiyor. Şöyle. *İnsancıl*'da söylediklerimi yazıyorum şimdi. Cigarasını yakmak için ateş isteyen... ya da yol sormak için yanınıza sokulan hanımlardan uzak durun. Birden üstünüze düşer, "Timuçin bana cinsel tacizde bulundu... Gündoğdu bana tacizde bulundu" diye ortalığı ayağa kaldırır.

Namus bekçileri de hazır... nöbette. "Vay, sen cinsel tacizde bulundun" diye yeri göğü inletir.

Yalnız biz değil... eyleyen... düşünen... iş yapan herkes dikkatli olsun. Karanlık bir tünelden geçiyoruz.

Ellibeş yaşına girdikte bunları düşündüm. Şu olmaz... bu olmaz demiyorum. Olacaklara karşı irademi pekiştiriyorum.

19 Mart Perşembe

Soğuk bir günde yazıyorum. Sabahları çok soğuk oluyor *İnsancıl*. Ellerim... ayaklarım üşüyor. İlkyaz yola çıkmıştır... gelir bugünlerde diyorum.

Amida'dan mektup geldi. M.Ali Ural'dan. "Bu kadim kentte uzun yıllar sanat ve edebiyat neredeyse gündemden düşmüştü kirlenmiş politik hesaplaşmaların yarattığı anaforda hem insan hem de sanat darmadağın edildi."

Ural'ın bu söyledikleri... hele insan darmadağın edildi demesi yüreğimi burktu.

Doğru, Ural'ın söyledikleri...

Ne demek insanın darmadağın edilmesi... Aşkın... dostluğun... güzel düşlerin... idealin darmadağın edilmesi demektir.

Emperyalizm bu işi iyi becerdi. İnsanı meta değerleriyle yerlebir etti.

"Felsefesiz bir kültür doğdu" diyor Ural. *Diyarbakır Sanatçılar Edebiyatçılar ve Sanatseverler Derneği* bu ortama karşı *Amida* dergisini çıkarıyor. "Sanat ve edebiyatın ufkunu genişletmek" için... "Üretken insanın sanatsal cesaretini gün ışığına" çıkarmak için... Diyarbakır'da.

Çoktandır böyle güzel bir mektup almamıştım. Kararlı... dirençli... umut dolu bir mektup. Hedef belli.

Hep söylerim. Kimse umutsuzluğa düşmesin. En karanlık günde bir mektup gelir... bir insanın mektubu. O mektupta, "Ben burdayım. Ben direniyorum. Ben güzel düşler kuruyorum. Ben kararlıyım" diyen insanın sesi duyulur.

Amida'dan gelen mektup böyle.

Edip Berk, *Amida*'nın mart sayısında *Kimse Görmedi* adlı şiirinde "Kimseye sözetmedi/bunca üzüntülü oldum/üşüdüm karanlıklara gömülü/sesim bile çıkmadı yitirdiklerimin ardından/bunca neşeli oldum/ gülüşlerde yenilendim/çiçekler açtı kurumuş topraklarından/kimseye sözetmedim, kimse bilmedi" diyor.

İhsan Fikret Biçici'nin *Adı Açıklanmayan* adlı şiiri... "tek çaremsin sen/o yüzden seni bu kadar sevdim/zaten hep böyle sevdim ya yıllardan beri" diyor Biçici.

Amida, cangılda bir insan sesi. İnsana merhaba diyen dirençli... umutlu güzel bir ses.

23 Mart Pazartesi

Tüyap'ın *Kitap Fuarı*... İzmir... Cuma akşamı yola çıktık. Afşar Timuçin, Gülnihal Küken, Ayhan Ergün, ben, cumartesi sabahı İzmir'deyiz. Yağmurlu İzmir. Bülent Habora düşüyor aklımıza. Habora'nın evini su basmasa...

Fuar'da sabah, Fatih'in annesi Aytan Uznay hanımefendinin yaptığı sıcacık ıspanaklı böreği yiyoruz. Nerdeyse her yıl bu güzel böreği bekler olduk.

İnsancıl, İnsancıl okurlarıyla doldu taştı cumartesi-pazar günü.

Cumartesi akşamı Saniye ile Ali ağırladı bizleri. Ev konukluğunda aile gençse küçük bir çocuk oluyor evde. İzmir'de 8 yaşındaki Ebru'yla tanıştık. Kocaman gözlü güzel bir kız Ebru.

Pazar günü Muhammet Güzel, güzel güzel fotoğraflarımızı çekti. Abdullah Şanal, *TYS*'nın standında imzaladı kitaplarını. Şanal'la konuşurken, bir baktım tıp tıp koluma su damlıyor. "Nedir bu Abdullah" dedim. Güldü. "Ben yağmurdan hiç kurtulamadım" dedi. Bu sıra Muhammet, Hüseyin Yurttaş'ın fotoğrafını çekiyor. Hüseyin Yurttaş, duruşuyla... bakışıyla genel müdüre benziyor. "Yurttaş" dedim "genel müdüre benzemişsin."

O gece İzmir'den ayrılmadan Hasan Çerci, eşi Gülen'le bizi, Akif Baba'nın meyhanesine götürdü. Akif Baba'nın tarihi 65 yıla dayanıyor. Şimdi Akif Baba'yı, oğlu Hüseyin Küçükkurt yönetiyor. Güzel... taze mezelerle... taş plak dinleye dinleye rakılarımızı içtik.

Saat 23.30'da sulu sepkenle ayrıldık İzmir'den.

Bir de şu var. Pazar sabahı İzmir'de uzun uzun yürüdüm yağmurda. İyi oldu. Çoktandır böyle yürümemiştim... yağmurda.

24 Mart Salı

Evrensel Kültür'de (Mart 98, Sayı.75) Sennur Sezer'in yazısı... *Devrimci Şiir Adapte Edilmemeli*. Önemli bir yazı... üstünde durulması gereken bir yazı.

Önce şunu söylemeliyim. Şiir... roman... öykü, çoktan beri sorun olmaktan çıktı diye düşünüyorum. Önünde sonunda iş, bir kalemle bir deste kağıda bakıyor. Buna karşı değilim. Karşı olsam bile elden ne gelir. *İnsancıl* ölçeğinde bu işin... şiir yazmanın bir kalemle bir deste kağıtla başlayıp bitmediğini anlatmak için çok uğraşıldı. Sennur Sezer, bir yıl, *İnsancıl*'da genç şairlerle uğraştı. *Şiir Gündemi* başlığıyla yazılar yazdı. Daha sonra Berrin Taş bayrağı aldı. Şiir seminerleri düzenledi. Uğraşıldı... didinildi... yine olmadı.

Sonra genç şairden şiir üstüne yazı yazmaları istendi. Yine olmadı.

En sonunda geçen sayı *İnsancıl*'da bir duyuru yayınladık. Bu duyurunun amacı, genç şairi, şiir denen sorunla uğraştırmak.

Bakalım, n'olacak.

Sennur Sezer'in yazısına geldikte... "Adapte edilen şiir ya da adapte edilebilen şiir, kimliksiz daha doğrusu amaçladığı kimlik dışında bir kimlik taşıyan şiirdir. Sev-

gilinize yazdığınızı öne sürdüğünüz şiir, insan tutkusu ve ilişkilerinden çok, mistik nitelikler içeriyorsa kolayca bir tapınç şiirine, bir ilahiye, ilahi aşk destanına evrilebilir."

Sennur Sezer, daha sonra şöyle diyor, "devrimci şiir de -toplumcu- gerçekçi şiir de sözcükleri yüzünden devrimci ya da toplumcu - gerçekçi- olmaz. Henüz, şiirin niteliğini oluşturanın, yalnızca ozanın "Görünürdeki dünya görüşü" ile sınırlandırılamayacağı gerçeğine ulaşılamamıştır."

Peki, nedir "görünürdeki dünya görüşü" Sennur Sezer, bunu, şöyle açıklıyor. "Bir ozanın, daha doğrusu, her insanın dünya görüşü, yaşama geçirdiği, içselleştirdiği oranda dünya görüşüdür. Partisi, iddiaları, sözleri, "görünürdeki" görüşüdür."

Sennur Sezer, burda dünya görüşüyle şiirin ilişkisini gündeme getiriyor. Dünya görüşü, belli bir bilinçle bakmak... yaşamak... eylemek demektir. Sanatçıda bilinciyle kurar eserini. Afşar Timuçin, bu konuda şöyle der, "Bilinç gerçeklikten giderek yapıtı kurarken onu gerçekliğin anlamlarıyla bezer. Sanat yapıtını, gerçekliği açıklamak üzere gerçeklikten süzen ya da damıtan güç bilincin gücüdür." (Afşar Timuçin, Estetik, İnsancıl Yayınları, İstanbul, 1998.)

O zaman şairin, dünya görüşüne, bilinç durumuna bakacağız. Lucien Goldmann, *Kant Felsefesine Giriş* adlı eserinde Modern felsefi "dizgeleri" üç temel tutuma indirgiyor. Bunlardan birincisi, Bireyci ve atomcu felsefeler. Bu dünya görüşünü içselleştiren kişi gerçeklik, parçaların uyumu üzerine kurulmuştur." gene de parçayı bütünden ayırabiliriz" diye bakıyor dünyaya.

Goldmann ikinci dünya görüşüne Bütünleştirici dünya görüşleri diyor. "Bu dünya görüşlerine göre parça yalnızca bütünün varoluşu için zorunlu bir araç olarak vardır. İnsan her özerklikten vazgeçmeli, tümüyle Tanrı'da, ölümde, devlette, ulusta, sınıfta vb. erimelidir."

Goldmann, üçüncü dünya görüsü için, "Son olarak evreni ve insan topluluğunun bir bütün oluşturduğunu varsayan dünya görüşü gelir. (...) Burda parçaların özerklik'iyle bütünün gerçeklik'i uyuşmuş olmakla kalmazlar, karşılıklı koşullar da oluştururlar.

Onda bireyin ya da topluluğun parçalı ve tekyanlı çözümleri, yerlerini tektek bütünsel çözüme, kişi ve insan topluluğu çözümüne bırakırlar."

Şimdi şairin bilinç durumu bireyci ve atomcu'ysa, şiiri de böyle olacak. Sözgelimi bu şair, borsada oynayıp, bütün varlığını yitiren... kendini öldüren bir insanın şiirini yazarsa, bunu, o insanın bireysel bir öğesine bağlayacak.

Şairin bilinç durumu bütünleştiricisiyse... Diyelim, bu şair bir aşk şiiri yazarsa, insanın, aşk "bütünlüğü" içinde erimesini anlatacak. Sennur Sezer, "sevgiliye yazılan şiir, tapınç şiirine evriliyor" diyor ya, aşk şiiri, işte bu yüzden, bütünleştirici bilinç durumu yüzünden tapınç şiiri oluyor.

Şairin bilinç durumu üçüncü durumdaysa şair "evrenin ve insan topluluğunun bir bütün oluşturduğunu" kavradığı için koşulları... ilişkileri... çelişkileri anlatacak. Sözgelimi bu şair borsadaki olayda yıkıma uğrayanın şiirini yazarsa, kendini öldürmeyi bireysel bir öğeye bağlamayacak... Şair böyle bir bilinç durumunu edinmişse, aşk şiiri tapınca evrilmez.

Sorunun temeline girmeden önce, bu dünya görüşlerinin temsilcileri kimler, onları görelim. Goldmann "Bireyci ve atomcu dünya görüşünü edinmiş kişileri şöyle sıralıyor. Descartes, Leibniz, Locke, Hume Goethe, Racine, Pascal.

Bütünleştirici dünya görüşünü edinmişlerse şunlar. Bergson, Schceler, Heidegger.

Üçüncü dünya görüşüne geldikte... "Kant"ın, Hegel'in, Marx'ın günümüzde Gyorgy Lukacs'ın yapıtlarıyla büyük bir yol alınmıştır" diyor Goldmann.

Burdan baktıkta şunu söylüyorum. Türkiye'de şair, çoğunlukla ya "Bireyci ve atomcu" bilinç durumunda ya da "Bütünleştirici" bilinç durumunda kaldı. Bu bilinç durumlarıyla devrimci şiir yazdı.

Tabii bu şiir devrimci olamadı. Bakın, bu konuda ne diyor Sennur Sezer, "Devrimci şiir, yalnızca kavgayı, kahramanları ve zaferi konu ettiğinde ve içselleştirdiğinde militarist şiirle kesişiyor. Amaç (örneğin daha güzel bir dünya) gözden kaçtığında, zafer için dövüşen bir orduyla karşılaşıyoruz, yaşamak için daha güzel bir dünya değil, bir tür yenilmez robotlar, efsane kahramanları ile tanışıyoruz." Çok doğru.

Neden böyle oluyor bu. Devrimci şiir yazanın bilinç durumu, devrimci değil de ondan. Böyle şiirler yazan şairin bilinç durumu Bütünleştirici. Birey bu durumda kahraman, başkan, örnek, serüvenci durumuna geliyor. (Goldmann)

Bunun nedenini de Afşar Timuçin şöyle açıklıyor. "Marx'ın ardılları, Marksizm'i geliştirmekte çok yararlı olmadılar. Daha doğrusu Marx'ı izleyenler onu felsefi planda izlemek yerine, yalnızca siyasi planda izlemeye yöneldiler. Bu çerçevede Marksizm verimli olacağı yerde güdükleşti. Bir anlamda neredeyse bir din haline geldi. Bildiğiniz gibi dinlerde peygamberler vardır ve bir peygamber yüzyıllar boyu idare eder. (Bilim ve Ütopya, Mart 98, Sayı 45)

İşin daha traji-komiği, Marks'ı hiç anlamamış kişi-

ler, Marks adına konuşur oldular. Tabii bu işin bir başka yanı...

"Adapte edilemez bir şiir olmalı devrimci şiir" diyor Sennur Sezer. Doğru. Ama bunun için şairin, kendi bilinç durumunu sorgulaması gerekiyor. Şair Atomcu, Bütünleştirici bilinç durumundan kurtulmalı.

Tabii bu çok acı. Çünkü biz yalnız şiiri değil, marksizmi bile, kendi etiğimize, kendi estetiğimize, kendi tırıllığımıza adapte ettik. "Altyapı, üst yapıyı belirler" dedik, birinci sınıf marksist olduk. Bu kafayla siyaset yaptık, şiir yazdık, öykü yazdık. Tırıl kafamıza uymayan, tırıl kafamızın hiçbir zaman anlamayacağı durumlara... düşüncelere "revizyonist, kariyerist, pasifizm" dedik, rahatladık.

Senner Sezer, yazısının bir yerinde şöyle diyor, "Şiir, bilindiği ve yinelene yinelene ezberlendiği gibi sözcüklerle yazılır. Şiirin düşüncesi, getirdiği imge, duygu ve etkiyse, bu, sözcüklerin birlikte oluşturduğu yapıya bağlıdır. Şiirin yapısı, tavrı, bir bütünlüğün, örgünün adıdır. Bir başka deyişle, bir yazıda suç unsuru arayan savcı davranışıyla, bir yazıda ya da bir şiirde devrimci öge aranmaz. Onun bütününün etkisidir önemli olan. İçerdiği sözcükler değil."

Burda duralım. Önce şunu söyleyeyim. Türkiye'de devrimci şiir yazıyorum diyenin, gerçekliği görebilecek kadar kelimesi... kavramı yok. Şair, çok eskiden kalmış, çok başka gerçekliği gösteren kavramlarla bakıyor dünyaya. Sözgelimi, şehit kavramı. Bu kavram, insan din savaşlarında kolayca ölsün diye uydurulmuş bir kavram. "Sen ölmekten korkma. Öbür dünyada cennete gideceksin şehit olursan" deniyor. Bu anlamda devrimci şehit olamaz.

Söylemek istediğim şu. Devrimci şair gerçekliği sağlıklı, doğru görmek istiyorsa yeni kavramlar bulacak. Günümüzün gerçekliğini göstermeyen kelimelerle devrimci şiir yazılmaz. Bunun için de felsefi birikim gerekiyor.

Şiirde bütünlük kurmaya geldikte... Hayatımız parçalı bir dünyada geçiyor. Daha önce deneyle öğrenmemişsek, hangi sokağın nereye gittiğini bilemeyiz. İşte şair, düşünce deneyiyle hangi sokağın nereye, nasıl gittiğini bilen insandır.

Bu, üstün bir soyutlamayı gerektirir.

Bütün söylediklerimi üç noktada topluyorum. Şair, devrimci şiir yazmak istiyorsa, atomcu-bireyci, bütünleştirici bilinç durumundan kurtulmalı, ilişkili bir bilinç durumu edinmeli. Birinci nokta bu.

Şair, başka gerçeklikleri gösteren... ya da başka bilinç durumunun kavramlarını bırakılmalı. Bu ikinci nokta.

Üçüncü noktaya geldikte... şair, soyutlamayı öğrenmeli.

Sennur Sezer'in önerdiği şiir ancak bundan sonra yazılabilir.

Sennur Sezer, yazısında örnek göstermemiş. Söylediği doğru, örneğe saplanıp kalabilir insan. Ben de örnek göstermedim. Bütün söylediklerim yanlışlanabilir düşünce deneyi.

Bitirmeden şunu da söyleyeyim. Türkiye'de marksistlerin tartışmayı da öğrenmeleri gerekiyor. Bu yazıdan sonra, yine bir takım kişiler, kendilerinin "en marksist şair" olduklarını göstermek için "düşünsel tacize" kalkışırsa, o yazıyı, o yazarı, o dergiyi bir daha hiçbir şekilde okumayacağım.

Tabii, "en marksistin" yazısına yanıt verilmeyecek.

Peki, Sennur Sezer'in dileği... özlemi gerçekleşir mi. Hayır. Mümkün değil. Şundan ötürü, yalnız şiir yazan değil, her sanatçı, "yaşanmamışlar dünyası"nda yaşıyor. Bu dünyada Aristeles, Bruno, Descartes, Kant, Newton, Lobatchewsky, Einstein yok. Sanki bunlar yaşamadılar. Bunların yaşamadığı bir dünya, taş, su, maden yığınından başka bir şey değildir. Tabii bu yığının içinde bir de insan vardır. Yığının bir parçasıdır o insan. El yordamıyla yaşar o insan.

Bu insanın sanatı da... hayatı da her bir şeye... dahası taban tabana zıttına bile evrilir. Sınırsız özgürlüğü savunması gereken solcu, bakarsın despot olur. Müslümandır, komşusu açken, tok yatar.

Bu ülkede milliyetçiler, "Ulusal petrol" için yürüyen solcuları... Dolmabahçe'ye demirleyen ABD filosuna karşı yürüyen gençleri sopaladı.

Daha geçenlerde müslümanlar, faşizme karşı ortak cephe önerdiler.

"Yaşanmamışlar dünyası"nda yaşayan bu bilinç, bir bakıyorsun orda, bir bakıyorsun burda...

Üstelik hepsi samimi...

Sennur Sezer'in dileğinin... özleminin gerçekleşebilmesi için, şair, bilincini yoldüzerle altüst etmeli...

Bir oraya, bir buraya evrilip durmak varken, ne diye böyle ciddi işlerle uğraşmalı. Ben oturur yazarım şiirimi, nereye evrilirse evrilsin... dergi mi yok yayınlatacak.

Sen çok yaşa e mi Sennur Sezer, ne diye böyle ciddi işlere koşarsın şairi.

İNSANCILDAN

Afşar Timuçin

FELSEFE BİR SEVİNÇTİR

"Felsefeye şöyle bir cümle kapısından bir girin, onun bir çilecilikten çok, bir sevinç olduğunu göreceksiniz."

Fiatı: 400.000 TL.

Cengiz Gündoğdu

ELEŞTİRİ

Her türlü alkışı kuşkuyla karşıla. Alkışın seni allak bullak etmesine, eleştiri yeteneğini körletmesine izin verme. Şunu hiçbir zaman unutma. Alkışlayan sorumludur

Fiyatı: 400.000 TL.

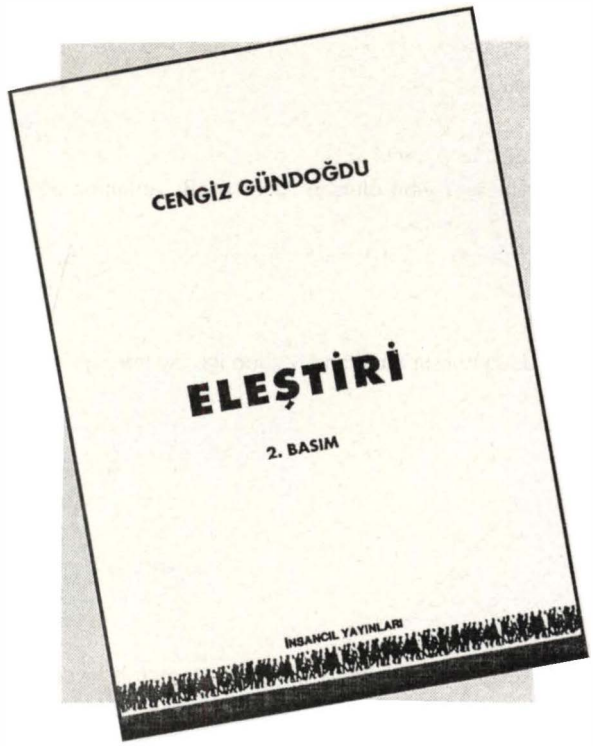

BU KİTAPLARIMIZ BİR-YAY GAZETE BAYİLERİNDE SATIŞA SUNULMUŞTUR.

AYDINLANMA MÜCADELESİNE KATKI...

Broy • Ceylan • Çağdaş • Gerçek Sanat
İnsancıl • Pencere • Prospero • Scala • Sis Çanı
Yordam Yayınlarından:

FELSEFE
PSİKOLOJİ
ŞİİR
ROMAN
ÖYKÜ
OYUN
ANI
DENEME
ELEŞTİRİ

türlerini kapsayan 583 kitap İnsancıl abonelerine elden satışlarda %50 postayla satışlarda %40 indirimli.